

KOVÁCS IMRE

A
KIVÁNDORLÁS

CSERÉPFALVI

Budapest IV, Mária Valéria-utca 5.

*Éles a hajósíp,
Hallja baj-tetőzve
Zselénszky gulyása,
Tisza urak csősze.
Hívogatja a síp,
Nyomor eldobolja:
Úgy elfogy a magyar
Mintha nem lett volna.*
(Ady)

Előszó

A magyar nép sorsa Magyarország sorsa —: legalább is valljuk mi, akiket történelmünk és jelenlegi helyzetünk megtanított arra, hogy soha ne meneküljünk illúziókba a kijózanító valóság elől. Az előttünk járó generációknak nem ez volt a véleményük a magyarságról és az országról s nem is mertek szembe nézni soha a magyar valósággal: ezért a sorozatos meglepetések, melyek könnyörtelenül és feltartóztat-hatatlanul jöttek, mindig váratlanul érték okét. A híres és hírhedt három nemzedék példája meg éppenséggel komoly figyelmeztetés, hogy az útban lévő negyedik nemzedék forduljon szembe a magyar végzettel és még csak véletlenül se lépjen apái nyomdokába.

Az a generáció, melyhez tartozom, az utolsó békeévekben, vagy a háború alatt született s így akarva, akaratlanul vállalnia kell a negyedik nemzedék úttörő szerepét.

Vállaljuk is!

Amikor először néztünk nyitott szemmel a magyar

életbe, a falukutatás, helyesebben társadalomkutatás kezdő éveiben; fiatalos lendülettel a következőkben foglaltuk össze — egy kollektív munka elé — álláspontunkat: „A tervszerű és eredményes társadalomnevelésnek és társadalompolitikának, de általában a társadalomvezetésnek a határozottan kialakult és a tárgyi igazságra épült valóság szemlélet az előfeltétele.” Akkor még azt hittük, hogy ennyi elég, mert a becsületes szándék, nemes magatartás és tárgyilagos bírálat mindenki előtt egyformán a nemzeti építőmunka előfeltételeit jelenti: ma már tudjuk, hogy harcolni is kell, mert Magyarországon a percmberkék dáridója mindig elnyomja a nemzet sorsa felett virrasztók csendes mea culpáját...

Programunk azonban változatlanul a valóság szemléleten felépült országvezetés. Az utóbbi évek elgáncsoló törekvései sem tudtak és nem is tudnak letéríteni bennünket erről az útról, melyet egyedül helyesnek és célhozvezetőnek tartunk. Jól tudjuk, hogy Magyarország nem az egymástváltó rendszerekért, hanem az örök magyarságért van és nekünk jogunk, sőt kötelességünk az ország érdekében a szavunkat felemelni, mert nem akarunk a tékozló apák sorsára jutni, akik nem voltak képesek sértetlenül tovább adni atyai örökségüket, Magyarországot: mi emelt fővel akarunk az utánunk jövők elé állni...

A magyar valóság felmérését tartjuk a legfontosabbnak és az eddigi szociográfiai elemzések után most már egyes konkrét problémák válaszát határoztuk el. A Márciusi Front néven ismert irodalmi csoport, vagy a Szolgálat és írás Munkaközösség további feladatát egyelőre ebben látjuk

Amikor elhatároztam, hogy a kivándorlásról könyvet írok, ezek a szempontok vezéreltek. Egyszer már végzetes hatással volt országunk és nemzetünk sorsára az a vétkes mulasztás, mellyel a háború előtti kivándorlást -fogadták: a jövő történetírója az én generációmnál nem jog ilyen hibákat -felfedezni... A millenium nemzedéke romantikus szemléletével és nagy magyar illúzióival nem vette észre^ hogy a színpadra vonzott hejehujás-népszínműves falu és paraszt mögött micsoda irtózafos tragédiák játszódtak le: a százezres kivándorlás, az agrárszocializmus -forradalmi mozgalmi és a nemzetiségi területeken -folyó élet-halálharc. Mindezekről hallgatott, mert különben vége lett volna a romantikának és az illúzióknak. Mi nem jelünk fellebbenteni a jüggönyi és megnézni, hogy mi van mögötte.

A magyar társadalom különben is tájékozatlanul áll szemben saját sorsával. Jelszavak hatása alatt lelkesedik és üres frázisokat ismételve az unalomig, de a magyar problémák -felméréséig még nem jutott el. Szükséges tehát ezért is, hogy elébe tárjuk: mi a helyzet.

A kivándorlás tárgyalása éppenséggel alkalmas erre, mert gazdasági és szociális vonatkozásoktól a társadalmi és demográfiai szempontokig minden részletkérdésre kiterjedve, az ország helyzetének nagy keresztmetszetét adja. Nehéz is volt megírni, mert annyi sok mindenre kellett figyelemmel lennem, hogy teljes képet adhassak. Különösen az okozott sok gondot, hogy a magyarországi kivándorlást hogyan fogjam meg. „A néma forradalom” című könyvemben egyszer már megírtam és kénytelen voltam most néhány helyen

ismétlésekbe bocsátkozni, amiért az olvasók és a kritika elnézését kérem. Sokáig hadakozott bennem az trot moral és a praktikusság: végül is ez utóbbi győzött, mert mégsem tartottam helyesnek, hogy éppen a kivándorlásról szóló könyvemben hallgassak a magyarországi kivándorlásról, Erdély sorsáról és az amerikai magyarok életéről.

A kivándorlás letárgyalása után rövid programban vázolom a teendőket, amire a nagy port jelvert falukutatás után, úgyhiszem, már várt is az olvasó közönség. Természetesen nem részletekbemenően, hanem csak kontúrjaiban rajzolom meg az új Magyarország képét. A kivitelre egyelőre nincs kilátás, de munkálkodásunk nem is az egyéni megoldásokért történik, ennél sokkal többért: a magyar nép sorsának jobbra fordításáért és Magyarország jövő jene k biztosításáért. S talán még egyért: nagy -felelősségünk ki-domborításáért, mert Isten és a történelem nem a vakoktól és hályogos szemüektől kéri számon egy nép végzetének beteljesedését, hanem a látóktól, amiért nem mertek kiáltani a veszély közeledtekor ...

Budapest, 1938 július 15-én.

KOVÁCS IMRE.

A kivándorlás

Albrecht királyi herceg délamerikai tanulmányútjával kapcsolatban ismét felvetődött a kivándorlás kérdése. Mint ismeretes, a királyi herceg 1937-ben kint járt Dél-Amerikában és útjáról — megérkeztekor — az érdeklődő újságíróknak a következőket mondta: „Utam gyarmatosítási tanulmányút volt, még kifejezettebben az, mint a hét esztendővel ezelőtt megtett délamerikai utazásom. Most már a részletekbe menően foglalkoztam azzal a kérdéssel: hol lehetne legkedvezőbben és legelőnyösebben magyar gyanmat-itelepeket létesíteni Dél-Amerikában/' Később megcáfolta, hogy utazásának ez lett volna a célja, de a kivándorlás lehetőségét nem ejtette el.

És itt nem is az a fontos, hogy Albrecht királyi herceg akar-e Dél-Amerikában telepíteni, vagy sem; hanem az, hogy a délamerikai kivándorlás úgy látszik aktuális lett és ezzel újabb veszély fenyegeti a magyarságot. Állítólag Argentínában már Telepítési és Beván-

dorlási Intézet (Instituto Pro Colonisation e Immigration) néven gyarmatosító társaság is alakult 30 millió pengő alaptőkével és azzal a határozott célkitűzéssel, hogy Argentína jelenlegi 13 millió lakosához legalább még 20 millió embert bevándoroltatnak. Argentína nagy és gazdag ország. Területe 2.8 millió négyzetkilométer, népsűrűsége 4, termelési viszonyai megfelelőek, mint köztársaság föderációs alapon van megszervezve, tehát az idegen népeknek különleges jogokat biztosít. Északnyugati részén terül el a híres Pampa — ez a nagy síkság, mely kétszer akkora, mint a történelmi Magyarország (750.000 négyzetkilométer) és csak negyedrésze van megművelve. Klimatikus, geológiai és gazdaságföldrajzi viszonyai — mint azt Albrecht királyi herceg tanulmányútjain megállapította — hasonlítanak a Magyar Alföldéhez, tehát telepítési és mezőgazdasági célokra kiválóan alkalmas. Argentína Középeurópa népeivel akarja betelepíteni ezt a nagy és termékeny síkságot. Az argentin kormány és külön D. Garcaino földművelésügyi miniszter megbízásából Peluffo Richárd Középeurópa agrár és népesedési viszonyait a múlt év végén már át is tanulmányozta. Elsősorban magyarokra gondolnak, mert jó munkásnak ismerik őket és legalább egy millió magyar kivándorlására számítanak.

A háború előtt 1.4 millió magyar hajózott át Amerikába és azt erősen megsínylette az ország. Ez az újabb kivándorlás azonban már végzetes lehetne Magyarországra, mert hiszen a Dunavölgyében most áll küszö-

bőn a nagy és végleges elrendeződés és minden magyarra szükség van. Ezen a földön nem 9, hanem 12, sőt még 15 millió ember is meg tudna élni, ha végrehajtanák az esedékes föld-, adó-, szociális, gazdasági, társadalmi, politikai, stb. reformokat. Modern országépítő és országrendező programot kell tehát kidolgozni, hogy az ország népességeltartó képességét növeljük és minden magyar számára emberi életet biztosítsunk. Mielőtt azonban erre a kérdésre rátérnénk, vázoljuk a háború előtti nagy európai kivándorlást, mert nem lehet — és helytelen is volna — a magyar kivándorlást elszigetelt jelenségként tárgyalni. Szervesen beilleszkedett az egy nagy történelmi folyamalba, amely magával iragadta Európának majdnem valamennyi népét és mindenütt azonos okok hatására indult meg.

Az európai kivándorlás

A múlt században, illetve 1800-tól 1914-ig, a világháború kitöréséig 50 millió ember hagyta el Európát. Ezek nagy része — 32 millió — egyenesen íszak-Amerikába ment, úgyhogy a háború előtti kivándorlás elsősorban északamerikai bevándorlást jelentett. A többi 18 millió szétszóródott a nagyvilágban. A fehér ember jóformán ekkor vette birtokába a földet és gyúrte maga alá az egész világot. De nem minden fehér népnek sikerült vezetőszerepet kiharcolnia. A nagy nyugateurópai országok a kivándorlásban is megtartották és biztosítottak

ták pozíciójukat; ők valóban urai lettek a megszállt világ-részeknek: Középeurópa népeinek azonban csak koncjutott és szolgaság. Magának a nagy kivándorlásnak a lefolyása is ezt igazolja. Először Nyugaton indult meg a nép a múlt század elején. Onnan tovább gyűrűzött a kivándorlás és a század közepén elérte Németországot és az északi államokat. Majd a század vége felé és a századfordulón Olaszországra és Középeurópa országainak került sor. Mire a mi népeink innen a Duna tájáról megindultak, a nyugati angol-szász népek már megszállottak Észak-Amerikának hazájukhoz hasonló adottságokkal bíró részeit; ott kényelmesen berendezkedtek és a később érkező kivándorlókat beállították saját érdekeik szolgálatába.

A kivándorlás ilyen nagymérvű kifejlődése Európa akkori gazdasági és társadalmi struktúrájában leli magyarázatát. Európából a korábbi századokban is volt kivándorlás, de ezeknek inkább vallási és politikai okai voltak és csak másod-, vagy harmadsorban szerepeltek gazdasági vonatkozású körülmények. (Nem tartozik ide az Amerika félfedezése után közvetlenül megindult gyarmatosító- és kalandor jellegű akciók tárgyalása.) A nehéz és nyomasztó politikai légkörből sokan hajóznak át a szabadabb Amerikába és a vallási üldözöttek is rendszerint ott találtak menedéket. Ennek a kivándorlási folyamatnak, mely a XVII. és XVIII. században tartott, tehát szellemi-lelki okai voltak. A XIX. század az anyagi okokból folyó kivándorlás kora. Európa lakossága nagyot szaporodott. 1800-ban még csak 187 millió a lakosság

száma, 1900-ban már 401 millió, amihez azonban hozzá kellene számítani a kivándorolt tömegeket és utódaikat, mert hiszen azok is európaiaknak vehetők és így mintegy 500 millió lélekre volna becsülhető a századforduló Európájának lakossága. Ez a nagy és félelmetes szaporodás aggasztotta Malthust is, a kor híres angol demográfusát és készítette a szüléseik csökkentésének — a házasságok megfontolt kötésével — a propagálására. (Az egyéni, közvetítem beavatkozás szükségét tanításának elf érdi tői: a neomalthuzianisták hirdették.) Attól félt, hogy a szaporodással nem lesz arányban a föld népességeltartó kapacitásának a növekedése és az emberiség magy része nyomóiba jut. Mai thus jól látta a kérdést, csak helytelenül állította be. A föld népességeltartó kapacitását ugyanis sohasem fogja felülmúlni a szaporodás, mert például a nagy szocialista gondolkodó, Oppenheimer szerint a ma ismert legtökéletesebb és legintenzívebb gjazdálkodás általánosításával a imostani 2 milliárd helyett 200 milliárd embert is el tudna tartani a föld, amit a technika fejlődése még jobban megsokszorosíthat; ellenben a termelő eszközök igazságtalan birtoklásából folyó politikai, gazdasági és társadalmi berendezkedések, illetve életformák népességeltartókapacitását igen és ebben van a bajok gyökere.

A nagymérvű európai szaporodással a gazdasági fejlődés népességeltartó kapacitása nem tartott lépést és a feleslegeiknek el kellett tűniniök a kontinensről. A kivándorlás olyan mértékben gyűrűzött Nyugatról Kelet felé,

ahogy az ipari forradalom hatására átállítódott gazdasági és társadalmi struktúra ismét berendezkedett bizonyos számú népesség eltartására. A régi, primitívebb gazdasági életformát —, amelynek a mezőgazdasági termelés volt alapja — a nagyfokú iparosodás, a korai kapitalizmussal előkészített liberális-kapitalista termelési rend váltotta fel. Ennek népességeltartó kapacitása inagyobb vök ugyan aimiazénál, de a teljes megoldást mégsem hozhatta, mert a termelőeszközök birtoklásában niem történt változás, sőt sok tefldntetiben még súlyosbodott a helyzet.

Anélkül, hogy belemennénk az okok részletesebb megvilágításálba, röviden csak ennyiben foglaljuk össze az új helyzetet: A feudalizmus korában minden hatalomnak záloga a föld volt. Gazdasági pozíció, politikai tekintély, társadalmi érvényesülés, mind-mind a föld birtoklásából származott. Természetesen ez kialakított egy saját-ságos politikai, gazdasági és társadalmi struktúrát, amit általában feudalizmusnak nevezünk. Ebben a világban a hatalmonlévők érdeke az volt, hogy a termelőeszközöket — elsősorban a földet — minél kevesebb kézben koncentrálják és ennek megfelelően szervezzék a államot. Ezt nagyszerűen meg is oldották azzal, hogy a jogokat magúiknak vindikálták, a kötelességeket ellenben annál szélesebb niéprétegekre hártották át. A termelőeszközök birtokában és a saját képükre formált állam hatalmi eszközeivel azután minden ellenkezőirányú, az életstruktúra *észszerű* megváltoztatását szorgalmazó törekvést még csirájában megfojtottak és hatalmukat továbbra is biztosí-

tották. Amikor azonban a keretek már nem bírták tovább az alulról ható erők feszítését és az egyetemes emberi jogok követelése mind hangosabb lett: a feudalizmus összeomlott és maga alá temette a korábbi századok Európáját. A francia forradalom a kérdés politikai és társadalmi részét intézte el, az ipari forradalom pedig gazdasági téren végezte el a magáét. Átállítódott az egész életstruktúra: új rétegek kerültek a felszínre, új társadalom keletkezett, új csoportosulás ment végibe a politikában, a hatalmi súly is más érdekekhez és érdekeltségekhez tolódott, de a jogok és kötelezettségek arányán semmiféle változás nem történt. Ugyanis az új gazdasági rend szintén megtalálta azt az államformát, amelyik érdekeinek a legjobban megfelelt. A politikai, gazdasági és társadalmi hatalom továbbra is csak egy vékony réteg kezében maradt, azzal a különbséggel, hogy mivel most az ipar-kereskedelem-pénz-érdekeltségek képezték alapját: a nagytőke lett az úr! Elmaradottabb országtokban, ahol a feudalizmus túlélte összeomlását és házasságot kötött a nagytőkével, a sajátos feudal-kapitalista társadalmi rend alakult ki az előbbinél is rosszabb megoldásaként.

A termelőeszközök koncentrációja természetesen megmaradt, sőt sok vonatkozásban még fokozódott is, a termelést okosan megszervezték, a konkurrenciát és a szabadversenyt megegyezéssel kiküszöbölték, az életteret saját érdekükben tágitották — hogy a termelésnek minél nagyobb piaca legyen — és általában minden eszközzel hatalmuk további gyarapítására törekedtek. Az élet azon-

ban nem szereti a mechanikus megoldásokat és időnként fellázad a formák merevsége ellen. Már az átalakulás sodrában szörnyű megrázkódtatások érték az új gazdasági rendet és a továbbiakban törvényszerűen és állandóan jelentkező válságok zavarták és akadályozták a fejlődést. Az amúgyis helytelenül berendezkedő társadalomban a termelőeszközök egészségtelen megoszlása, továbbá a fogyasztás és a munka szervezetlensége miatt sokan éltek feleslegesen; a fellépő válságok meg egyenesen a tömegek rovására szorongatták a gazdasági élet szűk kereteit és a munkások millióit züllesztették soha nem képzelt nyomorúságfőa. A XIX. század kivándorlásainak ezek a nyomorult, kitagadott, felesleges páriák lettek azután az áldozatai. A imlalthusi-elv náluk végzetesen igazolódott: mindig többen voltak, mint amennyit a gazdasági élet foglalkoztatni tudott.

Európa nem tudott több embert eltartani: a szaporulattal szemben taszítóerők léptek fel és a kivándorlás megindult. Klasszikus közgazdasági nyelven ezt úgy fejezik ki, hogy a terület népességeltartókapacitása és a népsűrűség között felborult az egyensúly. A gyakorlatban pedig ez azt jelentette, hogy a mezőgazdasági tenmelésről az ipari termelésre áttért Európa saájtságos politikai, gazdasági és társadalmi berendezése miatt csak bizonyos számú lakosságot tudott eltartani és a felesleget kilökte magából. A lököerővel szemben Amerika vonzóhatása jelentkezett és a két erő sodrában az a 32 millió ember, akik úgy érezték, hogy többé nem hazájuk Európa,

áthaj ózott Amerikába, ahol eleinte szívesen fogadták őket. (Más világrészek felé 18 millió európai indult el.) Ember nélkül ugyanis nem ért semmit az új kontinens mérhetetlen gazdagsága: a termelés meglévő két tényezőjéhez, a természethez és tőkéhez a harmadik tényező, az ember munkáskeze is kellett. Régebben rabszolgákkal gazdálkodtak: egész flották, az ügynökök százai és az ilyen ügyeket a „nagy üzlet” reményében mindig finanszírozó nagytőke végezte el Afrika kiürítését és Amerika megtöltését néger rabszolgákkal. Amikor a rabszolgakereskedés megszűnt, a négeröket fehér emberekkel pótolták és a változás csak annyiban volt érezhető, hogy most mégis emberségesebb eszközökkel kellett az üzletet lebonyolítani: a cél azonban ugyanaz volt: olcsó munkacserőt Amerikának!

A kivándorlás impulzusát az Egyesült-Államok kormánya adta meg a múlt század első évtizedeiben. A fejlődés lehetősége és a természet által nyújtott termelési tényezők kiaknázása végett nagy szükség volt az emberanyagra s ettől az időtől kezdve — jórészt az ingyenes földbirtokadományozás, utiköltségmegtérítések, stb. által is buzdítva — Európa nyugati feléből nagy áradatok hömpölyögtek az új hazába, teljesen egybeforrva a régebbi óta kint élő európai származású lakossággal. A kormány munkáját elősegítette kivándorlási és gyarmatosító társaságok alakulása, valamint a versenyző hajóvállalatok tervszerű munkája is. Az európai kivándorlási terület fokozatosan húzódott nyugatról kelet felé. Angliában,

Németországban és Franciaországban később lankadt a kivándorlási kedv, mert az első évtizedek könnyű siker-szerzése csökkenőben volt, otthon pedig izmosodó ipar marasztalta a munkaerőket: a tanult, nagyobb munkabér-igényű munkástömegek helyett az amerikai tőke vállalatai tehát olcsóbb munkaerők után kutattak, de a kitűnő üzletté fejlődött szállítási vállalatok sem akartak lemondani a kivándorló-export busásan jövedelmező üzlet-ágáról.

Így ért el a (kivándorlási mozgalom a németbirodalmi lengyelekhez. Onnan könnyűszerrel terjedt át a szomszédos galíciai lengyel és rutén lakosságra, kiknek példáját követve viszont Magyarországon először a Kárpátok vidékén 'élő tót és rutén népesség indult meg Amerika felé. Ez az idő egyébként már összeesett az Egyesült Államoknak a polgárháborút követő gazdasági fellendülésével, amikor különösen a pennsylvaniai petróleumforrások és kőszénbányák rendkívüli felvirágzása s ezzel párhuzamosan, illetve összefüggően a vasipar páratlan fejlődése egyre emelte a gyárosok és bányatulajdonosok munkásszükségletét. Ugyanekkor létesíti — a francia háború győzelmes befejezése után — az egyre jobban terjeszkedő német vállalkozási szellem a legnagyobb két tengerhajózási vállalatot, melyek saját érdekükben iparkodtak segíteni az amerikai munkásszükséglet kielégítésénél.

A XIX. század személyhajóforgalma ugyanis majdnem teljes egészében a kivándorlók átszállítására volt berendezkedve. A hajóstársaságok ügynökei járták az európai

országokat: útlevelet szereztek, hajójegyet kölcsönöztek — sokszor tíz évre is — és helyről gondoskodtak a kivándorlóknak. Amerika sem sajnálta a jó befektetés reményében a költségeket; Európa is támogatta a kivándorlókat: mindenkinek üzlet volt a kivándorlás, csak a XIX. és XX. századbeli kivándorlás jellegzetes főszereplőjének: a proletárnak nem.

Angolok

Anglia volt az első ország, ahonnan a kivándorlás megindult és ahonnan a legtöbben vándoroltak ki. A folyaimat közvetlenül a napóleoni háborúk után kezdődött és a világháborúig 17.8 millió angol hagyta el szülőföldjét. Ezeknek fele (8.5 millió) Észak-Amerikába, illetve az Egyesült Államokba ment, a többi a különböző angol gyarmatokra került. Amerika felé 4.3 millió ír, 3.6 millió angol és wales és 0.6 millió skót vitorlázott el. Az aingolfriancia háború, az ipari forradalom és a mezőgazdaság átalakulása volt ennek a nagy kivándorlásnak az előidézője. A helyzet (megvizsgálására már 1807-ben parlamenti bizottságot küldtek ki, amelynek tagjai arról számoltak be, hogy Nagy-Britannia egyes részei túlzásfoltak, másutt viszont még van hely és a belső vándorlásnak megvannak a lehetőségei. Valóban Anglia fejlettebb lóvén Írországnál, több embert is tudott eltartani és így megindult Írországból Anglia felé a belső vándorlás. Az olcsó és nagyszámú ír munkás elárasztotta Angliát, leszorította a

magas munkabéreket és az igényesebb angol munkást nyomorba juttatta. Ezzel a fogyasztás megcsappant és a termelés elvesztette az igényes munkás által biztosított piacát: a közgazdasági egyensúly felborult és a kivándorlás megindult.

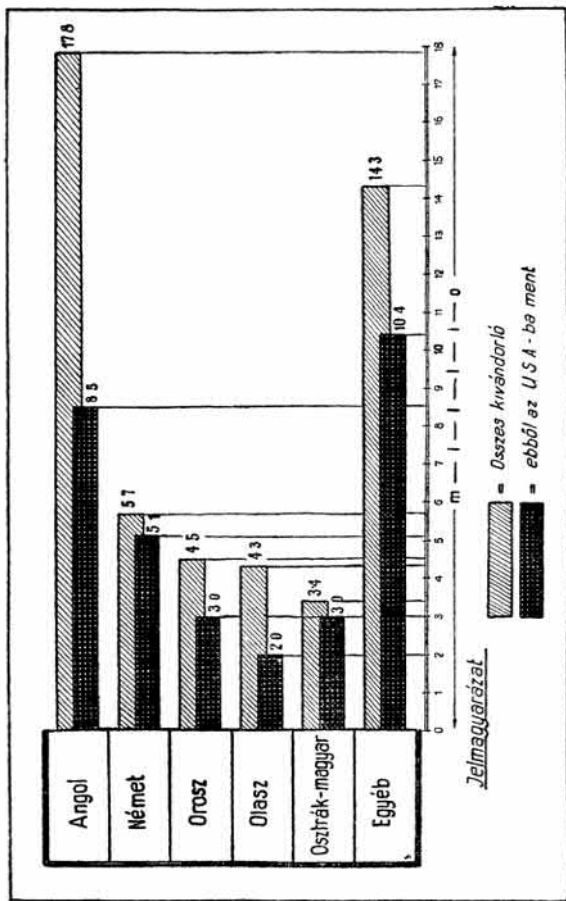
Az ipari munkás nyomorba jutásához hasonló jelenségek játszódtak le a mezőgazdaságban is. A nagyarányú iparosodás következtében a városok felszívták a vidék lakosságának háromnegyed részét és a kellő munkáskéz hiányában a történelmi fejlődés révén kialakult kisbirtokos- és kisbérlő-rendszer nem tudta élelmezni a városokat. Ezért a mezőgazdaságban egy akkumulációs folyamat indult meg s ennek eredményeként a kisbirtokok beolvadtak és eltűntek a nagybirtokokban. A földesurak sorra felmondtak a bérlőknek, vagy a bérletet nem újítták meg, ami érzékenyen érintette — mert hiszen anyagi bázisaiktól fosztotta meg — őket. A birtokrendszer ilyen gyökeres megváltoztatását elősegítette még az a sajtószerű körülmény is, hogy a társadalmi pozíció és tekintély Angliában is a kastéllyal s a földbirtokkal van kapcsolatban és az új gazdasági rend urai: a kapitalisták, a közgazdasági élet cézárjai és általában az új gazdagok sorra vásárolták meg az eladó birtokokat. Jó pénzért megvették a parasztoktól földjeiket, azok meg behúzódtak a városokba. A gabonatermelés különben is kezdett irrentabilissá válni, mert a háborúk elmúltával a mesterségesen felvert gabonaárak leszálltak; a gazdasági életre depresszió nehezedett és nagy válság sepert végig a sziget-

országban. Rövid javulás után — egy évtized múlva — újabb válság jelentkezett és a gabonatermelés katasztrofális helyzetbe került. Az amerikai gabonával nem lehetett felveoni a versenyt, az árak állandóan a termelési költségek alatt maradtak és így az angol mezőgazdaságnak el kellett pusztulnia, amit a gabonavámok eltörlése (1815, illetve 1845. évi gabonatörvény) még csak siettetett, mert a szigetország agrártermelését egészen 'kiszolgáltatta a verseny hatásának. A szabadkereskedelem elve az iparosodás szempontjából feltétlenül érthető volt, mert olcsón lehetett élelmezni az ipari munkásokat, de a mezőgazdaságot teljesen tönkretette. A szántóföldi termelést felváltotta az állattenyésztés: egész Anglia birkiallegelő lett és a mindjobban fejlődő szövőipar a közelben találta meg a nyersanyagát, így lassan minden szempont a kisbirtok megszüntetését tette szükségessé, ami azután az addigi paraszt-életforma felborulását vonta maga után. Akik mégis megmaradtak bérleteiken, vagy birtokaikon, azok a folyton emelkedő haszonbérleteket a munkabérek rovására tudták csak előteremteni. A munkabérek egyre jobban estek és a mezőgazdasági munkások helyzete ezért egyre tarthatatlanabbá vált. Így a birtokuktól, vagy bérletüktől megfosztott parasztokkal együtt ők is megindultak a városok felé, ahol éppen olyan sivár viszonyok várták őket, mint amilyeneket elhagytak.

A földjüket eladó parasztok voltak az első kivándorlók, akik Amerikában remélték új egzisztenciát teremtetni maguknak. Sok földesúr maíga is készségesen hozzájárult

a kivándorlás költségeihez, csakhogy szabaduljon tőlük. Amerika ezeket a pénzes kivándorlóikat szívesen fogadta és kivándorlásukat elősegítette. E célból Liverpoolban már 1823-ban kivándorlási irodát állított fel és ott tanács-csal, felvilágosítással és kölcsönrel látta el a kivándorlókat. A pénzes parasztok után sor került az elmozdított bérlőkre, a kizsákmányolt mezőgazdasági, majd végül az ipari munkásokra. Írországból, — mely a legtöbb kivándorlót adta — áthúzódott a kivándorlás Anglia déli medencéire, felment az északi részeikre és Skóciába. Az egész szigetországban a napóleoni háborútól kezdve szinte ugrásszerűen emelkedett a kivándorlók száma. 1815-ben még csak 2000-en, 1818-ban már 27.000-en és 1852-ben 280.000-en vándoroltak ki. Anglik eleinte nem törődött a kivándorlással: inkább örült, hogy megszabadul felesleges tömegeitől. Csak az 1836-iki válság alkalmával, amikor a kivándorlás újabb tápot kapott, figyeltek fel a hivatalos tényezők és a kivándorlás célszerű lebonyolítását határozták el. Kivándorlási és Gyarmatosítási Intézet alakult 1840-ben, azzal a feladattal, hogy a kivándorlásra vonatkozó adatokat gyűjtse össze, a jelentkezőket tartsa számon és a gyarmati telephelyeiket jelölje ki és bocsássa áruba. Ez a szervezet azonban csak pár évtizedig működött és főleg Ausztrália kolonizálásával foglalkozott.

A negyvenes években átlagosan 200.000 főre emelkedik a kivándorlók száma és a kivándorlás lefolyása nagyon vehemens lesz. Írországból ebben az időben sorozatos rossztermések voltak burgonyából — az k köz-

Az európai kivándorlás eloszlása.

ismerten burgonyaevő nép — és ez éhínséget idézett elő. Különösen 1847-ben öltött nagy méreteket az éhínség és százezres tömegekben készítette kivándorlásra az Íreket. 1847-től 1854-ig 1.6 millió ír hagyta el hazáját. Lassan Amerika lett a második hazájuk, mert többen voltak itt, mint otthon. (Ma például Amerikában 10 millió ír él a kivándorlók leszármazottaiként, Írországban pedig csak 4 millió!) A mezőgazdasági helyzet kedvezőtlen alakulása így táplálta állandóan a kivándorlást, amelyet az ipar a maga részéről szintén támogatótt. A kapitalista termelésre berendezkedett Angliát továbbra is 8—10 évenként törvényszerűen beköszöntő válságok gyötörték és a nagy kivándorlási lendület nem hagyott alább. A sorozatos válságok a kisiparosokat is tönkretették — már akivel a nagyipar nem végzett — és azok munkagépeikkel vándoroltak ki. Sokszor gyűjtés indult meg, hogy ezt elősegítsék. Például 1860 és 1863 között Coventry környékéről 1100 takácsot hajóztattak így át Amerikába: útiköltségükhöz a gyárosok is hozzájárultak ... A tönkrement kisiparosok és a munkanélküliek kivándorlását így finanszírozta maga a kapitalizmus, mert az ő szempontjából sokkal jobb volt egyszer megfizetni a hajójegyet Amerikáig, mint többször kiutalni az esetleges munkanélküli segélyt, vagy a szegények szociális gondozására rendkívüli adót fizetni...

Amerikában az angol kivándorlóknak nem volt rosszul: rokon néphez mentek és rokoni elbánásban részesültek. Egyenlő jogokat élveztek az első foglalókkal és

nekik szólt a Szabadság-szobor Európa felé néző felirata: „Küldjétek hozzánk szorongó tömegeiteket, akik vágyódnak szabaddá lenni.” Maguk az amerikai kivándorlás-, illetve bevándorláskutatók is élesen megkülönböztetik a „rég”-kivándorlást (Old emigration) az „új”-kivándorlástól (New emigration). Az elsők az úgynevezett teuton népek. Ide sorolják az angolokat, Íreket, waleseket, skótokat, svédeket, norvégéket, németeket, svájciakat, stb. Új kivándorlók alatt Közép- és Kelet-Európa szegény népeit értik. A teuton népeket befogadták maguk közé és velük hódították el véglegesen a természettől és régebb uraitól Amerikát. Ez a magyarázata annak, hogy az angol kivándorlás lanyhulásával a sorrakerülő németeket is szívesen fogadták. Nagy-Britannia és Írország mellett Németország adta a legtöbb bevándorlót Amerikának. A XIX. század folyamán, illetve a világháborúig 5,7 millió német vándorolt ki hazájából és ezek közül 5.1 millió Észak-Amerikába, vagy imég közelebből: az Egyesült Államokba ment.

Németek

A német régi terjeszkedő és (kivándorló nép. Amerika előtt tervszerű telepítések során jött állandóan hazánkba, II. Katalin cárnő és I. Sándor cár alatt pedig Oroszországba. Megszállták a Krím-félszigetet, Besszarábiát, Ukrajnát és a Volga középső folyását. Nem feledkeztek meg Magyarország töröktől feldúlt, elpusztított

és lakatlanná vált területeiről sem. A XVIII. században sorozatos német rajok jöttek hazánkba és örökre befészkeltek magukat Dunántúl és az Alföld termő magyar földjére. A múlt század elején már Oroszország *voit* a német kivándorlás főiránya, évi 50—60.000 emberrel és csak a szádad közepén fordult Amerika felé a német áradat. Addigra megtöltötték Európa üres részeit, de nagy szaporodásuk nem ismert határt — 1840-ben 32 millió, 1910-ben 64 millió német élt — és Amerika vonzása a tengerentúlra terelte tömegeit. Pedig Németország eleinte nem szívesen engedte fiait. Míg Anglia exponált tengerparti helyzete és nagy gyarmatai többé-kevésbé megindokolták a kivándorlás támogatása^ addig Németország valami ösztönös megérzéssel vissza akarta tartani minden fiát. Mintha előre sejtették, vagy tudták volna, hogy ők európai nagyhatalom akarnak lenni európai gyarmatokkal. Nem akartak elengedni egyeden németet se és mégis engedniök kellett, mert a gazdasági viszonyok kényszerítő ereje legyőzte a közösségi szolidaritást...

A német kivándorlás szinte kísértetiesen leutánozta az angol kivándorlást. De míg Anglia ipari átalakulásával elsősorban a belső piac kielégítésére — természetesen a nagy gyarmatbirodalom felvevőképességének megfelelő arányban — törekedett, addig Németország a belső fogyasztással nem törődött: a világ szállítója akart lenni. Nem izgatta a német ipart, hogy a hazai piacok fel tudják-e venni az árut, vagy sem: őket a világpiac és annak felvevőképessége érdekelte. A munkást ennél fogva nem

is annyira állampolgárnak, hanem inkább termelési tényezőnek tekintették és ezért nem szívesen engedték. (A közösségi szolidaritás csak ösztönösen élt!) A válságok azonban nem tettek különbséget Anglia, vagy a többi országok között és amikor törvénytörően jelentkeztek, hatalmas kivándorlási hullámok söpörtek végig Németországon is.

Am a németek legalább számontartották a kivándorlókat. Gondoskodtak megfelelő telephelyek kiválasztásáról és oda tömegesen telepítették le honfitársaikat, hogy azok sokáig megőrizték hovatartozásukat tudatát. Követségeken és konzulátusokon keresztül állandóan érintkeztek velük, ezenkívül a parlament 1849-ben olyan határozatot hozott, hogy minden németnek kötelessége a kivándorlókat segíteni és velük a kapcsolatot tartani, mert ez az egyetemes németiség érdeke.

A kivándorlásnak ilyenén való felfogása éppen azokban az években szűnt meg, amikor a legnagyobb tömegek hagyták el Németországot. A múlt század ötvenes éveitől kezdve a kivándorlók száma átlagosan évi 200.000-re emelkedett és az amerikai bevándorlásnak így lassan német jellege lett. 1880 és 1890 között az Egyesült Államokba érkezett 5.2 millió bevándorló közül 1.5 millió, 28% német volt. Ezekben az években kulminált a német kivándorlás, de a közben lefolyt sorozatos háborúk (1864: német-dán, 1866: német-osztrák, 1870-71: német-francia) miatt nem tudtak úgy foglalkozni a kivándorlókkal, mint ahogy azt eleinte tervezték. A háborúk be-

fejztével ugyanis úgy járt Németország, mint Anglia a napóleoni háborúk után: komoly megrázkódtatások érték a gazdasági életet, amit palástolni igyekeztek a birodalmi gondolattal, de a kivándorlás megnövekedése jelezte a válságot. Súlyosbította a helyzetet, hogy Németország akkor tért át a mezőgazdasági termelésről az ipari termelésre, aminek társadalmi, gazdasági és szociális következményeit itt is érezni lehetett. A paraszt-életforma bomlásnak indult; az iparosodás a kézműipart és a kisembereket tette tönkre; a falusi tömegek kifosztottan a városokba húzódtak; ott a munkanélküliség ijesztő arányokat öltött: mindezek végzetes közre játszása a kivándorlás nagymérvű felduzzadását eredményezte. Az újonnan kivándoroltakról már nem tudtak gondoskodni és ezek mostoha gyermekként leszakadtak Germánia-anya testéről.

Területi vonatkozásban: a német kivándorlás főleg a délnyugati Palatinatust és Svábiát érintette. Ennek a bonyolult szerkezetű vidéknek mostohább viszonyai, elaprózott parasztbirtokai, a főútvonalba eső és a történelem folyamán annyi területi, állami és közigazgatási változást szenvedő helyzete a népet hajlamossá tette a kivándorlásra. Már az amerikai kivándorlás előtt is ez volt a Habsburg-monarchia és Oroszország telepítéseinek toborzási területe. A másik délnyugati kivándorlási terület a kevésbé fontos és érdekes jellegű Svábmedence volt. Innen a kivándorlás a negyvenes években átcsapott Hessenbe, a rajnai tartományokba, Westfáliába és Thüringiába, vagyis azokra a területekre, ahol a parasztbirtok

az uralkodó, de már annyira elaprózva, hogy egy család, vagy az örökösök megélhetését biztosítani nem tudta.

A világháború előtt, de még inkább a századfordulókor Poroszország, Pomeránia és Posen (vagyis a keleti részek) voltak a kivándorlás főterületei. Itt a nyugati részek ipari válságaival ellentétben a nagybirtokok sokasága és a fennmaradt feudális szellem idézte elő a kivándorlást. Az extenzíven termelő és inkább birkatenyésztő nagybirtokok — például Pomerániában — kevés embert tartottak el és a szaporodó népesség nem tudott elhelyezkedni. Németország a múlt század hetvenes éveiben még a nagybirtokok hazája és ez különösen állt a Német Síkság keleti részére, ahol a legnagyobb birtokok terpeszkedtek el. Innen állandóan belső vándorlás folyt a gazdagabb és nagyobb népességeltartó-kapacitású vidékek felé. Olyannyira ment ez, hogy később már Orosz-, Lengyel- és Magyarországból kellett mezőgazdasági munkásokat hozni a nagybirtokokra, akik igen alacsony bérekért vállaltak munkát és kiszorították az igényesebb német munkást.

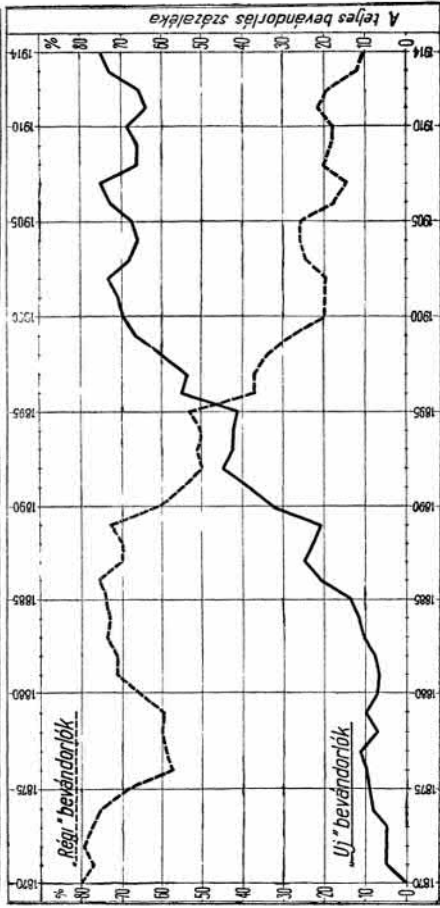
Németország egyéb vidékeiről nem volt nagyobb arányú kivándorlás. Szászország, Brandenburg és Szilézia területén olyan mérvű fellendülést hozott az iparosodás, hogy még a keleti részek sivár viszonyai elől menekülő agrárnépességet is fel tudták szívni. A német kivándorlás összességében mégis érzékenyen érintette az országot. Különösen most keseregnek azon, hogy a kivándoroltak utódai legalább 30 millión volnának: Amerika azonban csak 8 millióról tud ...

Közép- és Kelet-Európa népei

Németországból Lengyelországra, onnan Magyarországra és Oroszországra terjedt át a kivándorlás. Ez már a századforduló nagy keletközépeurópai kivándorlása volt. Ide tartozik Olaszország kivándorlása is, amely ugyan már előbb megindult, de Olaszország sajátos gazdasági és társadalmi berendezkedése a fenti országokéhoz annyira hasonlít, hogy a kivándorláskutatók az olaszországi kivándorlást az „új”-kivándorlás legjellegzetesebb típusának tekintik.

Lengyelországnak különösen a cári Oroszországtól megszállt részeiből vándoroltak ki sokan eleinte politikai, később azonban már szociális és gazdasági okokból. Az Osztrák-Magyar Monarchiából a csehek és németek kivándorlásával kezdődött a mozgalom, majd az olaszok, lengyelek és tótok folytatták s a magyarok fejezték be. A XX. század elején a monarchia adta a legtöbb bevándorlót Amerikának: 1904 és 1911 között az Egyesült Államokba érkező kivándorlók 23%-a a monarchiából jött. Oroszország is nagy szerepet játszott a kivándorlásban, dacára annak, hogy ott szigorúan tilalmazták a kivándorlást. A világháborúig 4.5 millió orosz távozott el hazájából; ebből 3 millió Amerikába ment. Oroszországnál a be- és a belsővándorlás is jelentős volt. Németországból az Osztrák-Magyar Monarchiából, Törökországból, Perzsiából és Kínából a XIX. század folyamán mintegy 4.2 millió lélek vándorolt Oroszországba. Viszont

A „régi” és az „új” bevándorlás 1870-1914-ig az Egyesült Államok-ba.

A „régi”, és az „új”-bevándorlás alakulása az amerikai Egyesült Államok-ba.

Oroszországból Szibéria felé szintén tekintélyes belső vándorlás folyt. A háború előtti száz esztendő alatt becslések szerint 7 millió lélek — közöttük 1.5 millió deportált — ment Szibériába.

Ezek az országok mind a feudalkapitalizmus hírhedt rendszerével — elégtelen iparosodás és az elmaradt, korszerűden mezőgazdasági termelés — kényszerítették fiaikat milliós tömegekben a kivándorlásra. A megmeregvedett birtokviszonyok, a nagybirtokok sokasága és az extenzív termelés a nagymérvű szaporodásnak útjában állott, azt eltartani nem tudta és a fölöslegnek el kellett távoznia az országból. A lengyelek, oroszok, tótok, rutének, magyarok, osztrákok, csehek, morvák, stb. Észak-Amerikába mentek, az olaszok egy része szintén, nagy tömegeik azonban a nekik inkább megfelelő és a mindjobban fellendülő Dél-Amerikát választották. Ezeknek az „új” kivándorlóknak nem szólt a Szabadság-szobor hívószava és üdvözlete; nekik az Egyesült Államok szenátusa már azt hirdette: „Figyelmeztetésül: egyetlen idegennek sincs semmiféle joga belépni Amerika földjére. Ez az engedély csupán privilégium, melyet egyedül azért terjesztünk ki rá, mert hisszük, hogy hasznára lehet Amerikának.” Hogy ez a haszon mi volt, arra viszont az egyik legkiválóbb amerikai történetíró világosan rámutat: „A lényeges különbség a régi és az új kivándorlás között nem erkölcsi, nem is származásbeli, hanem gazdasági. Az új bevándorlók később érkeztek: a régi bevándorlókból keletkezett a birtokos és uralkodó osztály, az új bevándorlókból

a szolgál- és a függő osztály.” Igen: Kelet-Középeurópa népeinek csak konc jutott és szolgaság. Ők annyiban voltak hasznára Amerikának, hogy barom módjára dolgoztak és kiszolgálták az amerikai kapitalizmust. Egyedül állottak a nagy forgatagban: nemcsak a kapitalistákkal, hanem a munkásokkal szemben is harcolniuk kellett. Olcsó és igénytelen munkájukkal lenyomták az amerikai munkás emberibb életet biztosító munkabérét és a munkapiacra állandó feszültséget idéztek elő. Az olasz, orosz és magyar millióknak az új haza ridegsége mellett még a dolgozók ellenszenvét, megnemértését — és őszintén megmondhatjuk: jogos megnemértést — is el kellett tűrniök. Keserű sors volt, de nem tehettek egyebet, mint-hogy vállalták, mert hiszen régi hazájukban sem értették meg őket...

Magyarország és a kivándorlás

A nagy európai kivándorlás — melynek hullámai a századfordulón elérték Közép-Európát — Magyarországot sem kímélte és innen is *százezres* tömegeket sodort magával. A magyar ember nem szívesen hagyja el hazáját, de a kényszerítő körülmények és Amerika vonzása olyan erővel jelentkeztek, hogy a magyarországi kivándorlást sem lehetett megakadályozni. Főiránya Észak-Amerika volt. Az első szórványos esetek tulajdonképpen még a szabadságharc utáni emigrációval kapcsolatosak, amikor sokan menekültek az osztrák önkény elől Amerikába. Az emigrációt azonban az Egyesült Államok statisztikai feljegyzései sem tekintették bevándorlásnak; ellenben a nyolcvanas évek táján annál vehemensebben lépett fel az anyagi okokból folyó kivándorlás. Indító okai a sajátos magyar feudalkapitalista berendezkedésben keresendők és még a tőlünk idegen körülmények is ennél a kivándorlásnál éreztették leginkább hatásukat. Az ame-

rikai kivándorlás, — mely eleinte a felvidéki tótok és rutének sorait ritkította, de csakhamar a más anyanyelvűeket, így a magyarokat is elérte — ezért nemcsak relatíve ragadja magához az elsőbbséget, hanem számbelileg is valóban aggasztó sebeket ütött a nemzet testén.

Bizonyos tekintetben még rosszabb volt a nagy történelmi múlttal bíró romániai kivándorlás. Ugyanis századokkal ezelőtt vallási és politikai üldözések kényszerítették az erdélyi magyarságot a Kárpátokon túlra: így a huszita mozgalom hívei, később a protestánsok, majd Mária Terézia alatt a csángók vándoroltak ki Romániába. A romániai kivándorlásról a XIII. század végén már írásos bizonyítékok tanúskodnak; a XVI. században erősödik; a XVII. században az erdélyi törvényhozás többször foglalkozik vele és szeretné megakadályozni; a XVIII. században a politikai és vallási okokat felváltják az anyagi természetű okok és a románajkú kivándorlók mellett a székely határőrök közül is mind többen mennek át Moldovába; a XIX. században a magyar—román vámháborúval újabb tápot Ikap és a világháború kitöréséig 100.000 magyart sodort át Romániába. Jelentéktelen kivándorlás folyt még a délvidéki és dunántúli sváblakta területeikről Németország, a horvát-szlavonországi vármegyékből Olaszország és Szerbia, Dunántúl déli vármegyéiből Szlavónia és az ország északi részeiből Oroszország felé. Ez utóbbiak azonban pár ezres, vagy tízezres létszámkeretükkel eltörpültek a Románia és Amerika felé menetelő százezrek és milliók mellett.

Forradalom a forradalomban

Az amerikai kivándorlás első, statisztikailag megfogható nyomai a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveikhez vezetnek vissza. Körülbelül akkorra válik határozott és szinte egységes társadalmi osztállyá az agrárproletariátus, mely a magyarországi kivándorlók háromnegyed részét adta. Ezernyolcszáznegyvennyolcig a földesúri gazdaság kereteiben élt ez a széles népréteg: a jobbágyok mellett, mint cselédek, zsellérek és egyéb „nincstelené-ék az aloldiális birtokokat mívelték és különböző — halászati, fiaiási, nádlási, legeltetési, kaszálási, stb. — jogaik voltak. Az Alföld egyes részein már a XVIII. században elkülönültek szabad bérmunkásosztályként a többi agrárkategóriától, mert a kialakuló mezőgazdasági nagyüzem a kapitalista termelési rend törvényeit követve, szívesebben dolgozott bérmunkásokkal, mint jobbágyokkal; a robotmunka többé nem felelt meg a korszerű mezőgazdasági termelés követelményeinek. A nagy többség azonban csak 1848-ban vált ki a földesúri gazdaságból. A gazdasági okok — elavult az egész földesúri gazdasági rendszer! — hatására végbement jobbágyfelszabadítás csak a telkes jobbágyoknak volt hasznára, mert belőlük birtokos parasztok lettek: a zsellérek ellenben nincstelenül kilöködtek — a földesúri gazdaságban élvezett összes, az anyagi bázisukat jelentő jogaiktól megfosztva — a forgalmi gazdaság törvényei közé és ott már más tényezők szabták meg életfeltételeiket.

A negyvennyolcas nemesi forradalom szociális szemlélete nem terjedt odáig, hogy a jobbágyfelszabadítás mellett zsellérfelszabadításra is gondolt volna; holott 1841—1848-ban az összes úrbéri telkek számát 250.000 egész jobbágytelekre és 830.000 zsellértelekre tették hivatalosan: az allodiális birtokok 32 millió kat. hold területével szemben a jobbágyok telkei pedig csak 13 millió kat. holdat tettek ki és csak ez ment át örök tulajdonba. Tehát az agrártársadalom nagyobbik fele nem érezte a negyvennyolcas reformok áldásait. Nem látták meg az adódó legnagyobb problémát, hogy t. i. az allodiális birtokokat a zselléreknek kellene juttatni, mert az első földreform tulajdonképpen akkor volt esedékes Magyarországon. Maguk a zsellérek érezték meg remek történelmi ösztönrel, hogy olyan igazságtalanság történt velük, ami egész életükre és jövőbeni sorsukra kihatással lesz. Rögtön hozzá is kezdtek a közlegelők felosztásához és a nagybirtokok kisajátításához: forradalmat csináltak a forradalomban. Különösen Békés megyében terjedt rohamosan a zsellér-lázadás és a kormány kihirdette az ostromállapotot. A vezérek sorra statáriális bíróság elé kerültek és halálra ítélték őket. Orosházán Oláh Istvánt, Mezőberényben Frey Ádámot akasztották föl intő példaul, hogy a szabadság, testvériség és egyenlőség nagy ígérete nem vonatkozik mindenkire egyformán ...

A következő évtizedekben azután folyton rosszabbodik a helyzetük. A meginduló árvízvédelmi, út- és vasútépítési munkálatok egy ideig ugyan megfelelő

munkaalkalmakat biztosítottak — mert a munkabérek jelentették ezeknél a munkáknál a legnagyobb kiadási tételt —, de amikor mindezek megszűntek és a technikai újítások és a termelés racionalizálása a mezőgazdaságban is egyre több munkáskezet tett feleslegessé, ahelyett, hogy a közmunkáktól felszabadulókat lekötötte volna: teljes egészében kibontakozott a magyar agrárproletariátus döbbenetes sorsa. A múlt század nyolcvanas éveiben már látni lehetett, hogy ez a nagy társadalmi osztály nem tud beleilleszkedni az ország gazdasági, társadalmi és politikai struktúrájába. Itt-ott már hallani munkáskörök megalakulásáról, erőteljes politikai és gazdasági akciókról; a nagy agrárszocialista szervezkedés vetette előre árnyékát... A hatalom azonban nem akart tudni semmiről. Az egész politikai élet különben is a negyvennyolcas-hatvanhetes ellentét körül vívódott: a magyar föld és a magyar nép problémái nem érdekelték senkit. Nem látták, vagy inkább nem akarták észrevenni, hogy sok a nagybirtok —: 20 millió kat. hold — és kevés a munka. Az egymást váltó kormányok soha meg nem bocsátható mulasztásokat követtek el. A magyar agrárpolitika akkor volt a legaktuálisabb és nem történt semmiféle intézkedés. Csak az agrárproletárok száma növekedett veszedelmesen. A jobbágyfelszabadításkor a törpebirtokosok az összes birtokosok 4%-át tették ki, a századvégire már 55%-ra emelkedett a részesedésük. És ez a nagy szaporodású és a birtokelaprózódás révén folyton növekvő osztály egyre kényelmetlenebbül érezte magát a

szűkreszabott gazdasági és szociális keretekben. Amikor a feszültség azután kibírhatatlanná vált: a 90-es évektől kezdve sorozatos forrongások következtek.

Először Orosházán ütközött meg a földmunkásság a hatalommal. Orosházán már korábban munkáskör alakult és 1891 május elsején kitűztek egy nemzetiszínű szalaggal övezett fehér zászlót Szabadság, Testvériség, Egyenlőség felírással. A csendőrség a zászlót elkobozta, a nép visszakövetelte és csak a katonaság közbelépése mentette meg a helyzetet. Másnap Békéscsabán tört ki zavargás, majd június 21-én a csanádmegyei Battoínyán. Mindenütt öntudatosan állt ki a mezőgazdasági munkásság, jelezve, hogy a legnagyobb áldozatokra is hajlandó. Ezt rövidesen be is bizonyította. 1894 április 21-én a hódmezővásárhelyi rendőrség az ottani munkáskör iratait elvitte és többeket beidézt. Másnap a kör elnöke, Szántó Kovács János harmadmagával megjelent a rendőrségen és ott le tartóztatták. Erre a gyülekező tömeg megrohmozta a városházát, a csendőrség és huszárság sortüzet adott: egy halott és sok sebesült maradt a piactéren. Kovács Jánost és 26 társát 5 évi börtönre ítélték az események miatt.

Az agrárszocializmus

Az egész ország felfigyelt ezekre a jelenségekre: a parlamentben interpelláltak, miniszterek nyilatkoztak, a külföld is érdeklődött, sőt még a Magyar Tudományos

Akadémia is megmozdult és megbízta Gaál Jenőt az agrárszocialista mozgalom történetének a megírásával. De a magyar (nagy-)gazda érdekek védelmezője, az OMGE sem akart elmaradni az Akadémia mögött és az 1894. évi június 20-án tartott igazgató-választmányi ülésén kiküldte akkori ügyvezető titkárát, Rubinek Gyulát a kérdés helyszíni tanulmányozására és megbízta, hogy terjessze elő a mindjobban terjedő agrárszocialista mozgalom elfojtásának legcélszerűbb módját.

Rubinek Gyula becsületesen teljesítette kötelességét, mert bejárta az egész Alföldet és külön jelentésben számolt be tapasztalatairól. Mindenekelőtt megállapította, hogy az agrárszocialista mozgalom mélyen benne gyökerzik a magyar viszonyokban, de kitörésre még nem volt érett: azt a hatósági közegek erőszakos és tapintatlan fellépése váltotta ki. Majd végigvezeti az alföldi társadalom kialakulását és őszintén vázolja a földmunkásság mostoha helyzetét. Az Alföldön csak hivatalnokok, gazdag parasztok és szegény agrárproletárok vannak, akik egymástól elzárkózva s egymást gyűlölve élnek. A hivatalnokosztály gyarmatnak tekinti a magyar síkságot és állását is gyarmati szolgálatként fogja fel. A gazdag parasztok valami megbonthatatlan és terméketlen konzervativizmusban rekedtek meg: az agrárproletárok pedig a történelmi lázadások emlékeivel és a jövő reménytelenségével szítják forradalmi vágyaikat. Elhibázott politika ezen hatósági intézkedésekkel segíteni, mert hiszen strukturális bajokról van szó és csak strukturális megoldás segítene. Vége-

zetül összefoglalja a látottakat és a következőket mondja: „Az alföldi szociális mozgalom... elsősorban agrárkérdés, mert a bajok kútforrása a kenyér. Az agrárszocialista mozgalom egy másodlagos tünet, s eredendő oka a mezőgazdaság súlyos helyzete, mely egyaránt nyomja a gazdát és a munkást... Téves azonban azt hinni, hogy ez tisztán helyi kérdés, az Alföld speciális baja, mert igaz ugyan, hogy helyi viszonyokban rejlik a baj csírája, de azért az alföldi agrárszocialista mozgalmak az egész ország nyugalmit és társadalmát veszélyeztetik, s így kötelessége nemcsak a törvényhozásnak, hanem az egész társadalomnak, hogy foglalkozzék a kérdéssel.”

Rubinek félig-meddig rátalált az agrárszocialista mozgalom rugóira, de a végső konzekvenciákat nem merte levonni. Érdekképviseleti ember lévén, természetesen más szemszögből nézett mindent és ezért sokszor naivnak látszik a felfogása. Amikor előterjesztette „legcélravezetőbb” megoldási tervét, nem tudta megtagadni az OMGE-szellemet és a munkások szigorúbb tartását ajánlotta, illetve a gazda és a munkás közötti viszony rendezését törvényes keretekkel kívánta megvalósítani — a gazda érdekében. A kérdés érdemleges megoldására pedig a következőket mondta: „A földbirtok, illetve a gazda nyújtotta eddig a keresetet a munkásnak; a földbirtokot, illetve a gazdát sújtják elsősorban a mostoha közgazdasági viszonyok. A gazdát kell tehát elsősorban talpraállítani, a gazda megélhetését kell elsősorban biztosítanunk, a földbirtok jövedelmezőségét kell fokoznunk és akkor közvetve oda is

hatottunk, hogy a munkásnak keresetet biztosítsunk.” A magyar feudalizmus fellegvára magáévá tette ezt a fel fogást és az agrárszocialista bajok elleni orvosszernek — a nagybirtokosok megsegítését ajánlotta.

Valamit tehát tenni kellett: ezért Reissig Ede békési főispánt kinevezték kormánybiztosnak, hogy vessen véget az alföldi zavargásoknak. Reissig Ede kéréseivel szemben szigorral fogott hozzá feladata végrehajtásához, de az agrárszocializmus terjeszkedését nem tudta megakadályozni, mert a tűz harapódzott tovább. Békés, Csanád, Csongrád, Arad, Bihar és Hajdú vármegyék már égtek...

Határozott formát ugyan sohasem tudott felvenni a mozgalom, mert míg egyik évben óriási energiák feszültek a robbanásra, a következő évben minden elnyugodott. Ez a nagy társadalmi osztály a pillanatnyi politikai szituációk és a folyton alakuló konjunktúrák szerint volt megfogható. Eleinte a Szociáldemokrata Párt próbálkozott a megszervezésükkel, de nem sok eredménnyel. 1890-ben például csak 2 földművesdelegátus jelent meg a pártkongresszuson. 1894-ben 16-ra emelkedett a számuk és ekkor elhatározták, hogy egy önálló földmunkáskongresszus megrendezésével az ország közvéleménye elé viszik nyomorúságos helyzetüket és kielégítő megoldást kérnek. 1896 december 25-én és 26-án Budapesten, majd 1897 február 14-én, 15-én és 16-án Cegléden ült össze az első földmunkáskongresszus. Ezeken az értekezleteken már a munkásság soraiból kinőtt vezérek szerepeltek, élükön a híres Csizmadia Sándorral. Sorra tárgyalták a mező-

gazdasági munkásságot érdeklő összes kérdéseket. Meglepő tájékozottsággal mutattak rá a mezőgazdasági termelés fejlődését akadályozó okokra. Kimutatták, hogy addig el sem képzelhető a magyarországi gazdasági, szociális, politikai és társadalmi viszonyok javulása, míg az összeomlását túlélő feudális munkarendszert meg nem szüntetik és ezért határozati javaslatot fogadtak el a munkaidő- és a munkabérekérdés rendezésére. A napi 16—18 órás munkanapok helyébe a reggel 6 órától este 6 óráig tartó 12 órás — 2 órai pihenővel megszakított — munkanapot; a fizetésekre vonatkozólag bármily természetű mezőgazdasági munkánál pénzbeni és munkaórák szerinti díjazást; a politikai jogok tekintetében pedig a legszélesebb rétegek politikai jogfosztottsága ellen tiltakozva, minden 20 éven felüli állampolgárnak teljes szavazati jogot követeltek.

Az első parasztíró a bíróság előtt

Természetesen egyiket sem kapták meg, holott a sajátosan magyar agrárszocialista mozgalom — melyet nem lehetett nemzetközi relációba beállítani, mert hiszen sehol másutt a világon nem volt párja —, a mezőgazdasági munkásság jogait kiharcolva, egy komoly népi-demokrácia alapját vetette volna meg, hogy ez a színmagyar réteg örökös rezervoárja legyen a magyar életnek, melyre mindig számíthatott volna az ország. Csak tudomásul kellett volna venni, hogy ők is emberek, jó

magyar emberek, akiknek szintén joguk van az élethez. Ehelyett vezérüket, Csizmadia Sándort állandó agitációjáért, melyet írásban és szóban folytatott már előbb, 1896 december 1-én, 25 éves korában, az ügyészség izgatással vádolva, bíróság elé állította, ő volt az első paraszt-író, akit sajtóvétségért pörbefogtak és esküdtszéki tárgyalásai iránt országos érdeklődés nyilvánult meg. Csizmadia védekezésében a nagy nyomorra, a munkások reménytelen helyzetére és politikai jogtalanságára hivatkozott. Örökké aktuális szavai tompán zuhogtak a tárgyalási terem csendjében —: védőbeszédét érdemesnek tartjuk a következőkben ismertetni:

„Tisztelt Esküdtszék! Mindenekelőtt előrebozsátom, hogy nem azért kívánok felszólalni, mintha védekezni akarnék, hanem, hogy megmagyarázzam, mi indított engem olyan cikk írására, amely állítólag osztályelleni izgatást foglal magában és ezért az ügyészségnek azt inkriminálni kellett.

Ha mi, a föld szegény népe az ínség és nyomorúság hatása alatt egy, a viszonyokhoz mérten még nagyon is szelíd hangon cikket írunk elkeseredésünkben, azért az államügyész úrnak még nem kellene olyannyira félteni az államot; vagy ha csakugyan államveszélyes az a cikk, akkor esküdtszék elé kell állítani azokat, akik olyan dolgokat hoznak létre, amin más, jobbjézésű emberek fölháborodnak. Hanem az államügyész úr ezt nem teszi: ehelyett esküdtszék elé állít engem, azért, mert fölháborító dolgokon igenis fölháborodok. Vádol, hogy miért van

szemem és vérző szívem. Az ügyész úr azt mondta, hogy a haza erősödése hozza majd létre a jogegyenlőséget és hogy valakinek jogai lehessenek, ahhoz megkívántalak bizonyos képesség... És nem furcsa-e az, hogy amikor a munkásokat kizárják mindenféle jogokból azzal az indokolással, hogy azok gyakorlására még éretlenek: ugyanakkor esküdtszék elé állítanak osztályából, amelyet még azok közt is a legéretlenebbnek és legtudatlanabbnak tartanak, egy földmunkást és azzal vádolják, hogy meg akarja bontani a társadalom békéjét; hogy egymásra akarja uszítani a társadalmi osztályokat; hogy föl akar fordítani egy jól berendezett társadalmat. És mindezt a tudatlan paraszt tollal akarja keresztülvinni ...

De nézzük meg közelebbről azokat a lázítókat, akik ilyen lelkesen egymásra uszítják az embereket. Én szeretném, ha az ügyész úr eljönne velem tavasszal kapálni tizenhat órát naponta 50 krajcár napszám mellett, pondrós szalonnán és agyonszáradt kenyéren: s a napi munka fáradalmait egy kapával vájt lyukban pihenné ki. Azután nyáron dolgoznék 20—22 órát ugyanolyan élelmezéssel és ősszel szintén, kukoricaszedésben. Ha mindezeket megpróbálná és azután nézné meg az inkriminált cikket, azt bizonyára nem lázítónak, hanem ellenkezőleg nagyon gyengének találná. De vannak itt bizonyító okok is. Én tudom, mint dolgoznak a majorokban a családapák hajnali 3 órától este 10 óráig tizenöt krajcár napszám mellett. Igen: és aki kételkedik szavaim igazságában, jöjjön és majd elvezetem oda s meggyőződhetik róla.

Láttam az uradalmi cselédek családi életét, ahol 3—4 család van beszorítva egy lyukba, úgyhogy sokszor egy szobában 20—25 személy is lakik... Én láttam embert az éhségtől az utcán összeroskadni és láttam embert a saját zsírjában megfulladni. Az ilyen dolgok nem éppen alkalmasak arra, hogy az emberben a haza iránti lelkesedést fokozzák...

De különben is cikkem mit mond: Mit gondolnak a jó urak, hogy talán majd nyugodtan meghalunk éhen? Hát tisztelt esküdtek, bizonyára az államügyész úr sem kívánkozik meghalni éhen és nincs az országban senki, aki éhen szeretne halni. De azt az embertelenséget, amit velünk szemben a hatalom és a vagyonos osztály elkövet, nem tűrhetjük szótlantul és nem kívánhatja senki, hogy ezért őket megdicsérjük. Én, tisztelt esküdt urak, a haza alatt nem értök egy darab földet, mert hiszen ha azt értenék, akkor csakugyan nem volna hazám. Hisz bárhová tegyem a lábam azt mondva: ez az enyém — mindenünnen elküldenek és azt mondják, ereggy tovább, ez nem a tied. Tehát amikor én hazáról beszélek, akkor ezalatt a hazában uralkodó rendszert értem és azt csak szabad gyűlölnöm? Hisz abban tengernyi hibákat fedez fel más is. A napilapok naponta hozzák, hogy ez is hiba, az is hiba; mégsem büntetik meg őket. Én magyar vagyok, mert hiszen itt születtem, ezen a földön és ezt nem is tagadom el és gyermekemnek sem fogom mondani, hogy tagadja meg... Katona (is) voltam és ha kell, kiállok az ellenség elé megvédeni a hazát. És ez a haza szolgálataimért

cserébe még annyit sem ad, hogy egy községi választásnál szavazhassak.

Nagyon téved az államügyész úr, amikor azt mondja, hogy én itt nem azt mondom, amit munkástársaim előtt. Én igenis azt mondom itt, amit ott mondok. Ha engem az ínség és a nyomor nem is tett volna agrárszocialistává, azzá tett az, amikor láttam, hogy a hatalom milyen elkeseredetten üldözi azokat, akik ez alá a zászló alá esküdtek ... Szocialistává lettem, mert láttam, hogy csak annak a zászlaja alatt vannak azok az emberek, akiknek van elvük, akiknek van eszméjük és csak azok az emberek azok, akik a szabadság, testvériség és egyenlőség ígért nemcsak jelszó gyanánt használják, hanem ha kell, készek azért szenvedni is.

Nem félek a börtöntől: kész örömmel megyek oda, ahol már annyi társam szenvedett és szenved most is. Nekünk szocialistáknak van egy bűvös ereklyénk, amely vigasztalást nyújt a szenvedőknek, bátorságot és lelkesedést önt a küzdőkbe s ez: a bebörtönzöttek névsora. És ha arról van szó, hogy ennek az ereklyének varázserejét még én is növeljem, mint agrárszocialista, miért ne tenném azt szíves örömmel közös ügyünk érdekében.

Büszkén megyek a börtönbe, mert én leszek az első földművelő, akit azért ítélnék el, mert tollal odanyúlt, ahol fáj. És ez bizonyítja a legjobban, hogy a földimunkásság már nem olyan tudatlan, mint amilyennek tartják.

Beszédem bevégeztem. Azt hiszem, eléggé bebizonyítottam, hogy szívemben félelem nem áll: most önök

esküdt uraim vissza fognak vonulni, hogy ítéletet hozzanak. Nem kérek részemre semmit; nem mondom, hogy legyenek kíméletesek; nem mondom, hogy legyenek méltányosak: ítéljenek úgy, mint azt az önök igazságérzete diktálja.” — Háromhónapi fogházat kapott.

Aratási sztrájkok

Sorstársai a maguk módján készültek tiltakozni elnyomatásuk ellen. Elhatározták, hogy 1897 nyarán nem aratnak. Nagy aratási sztrájk hullámzott végig az Alföldön, amely sok helyen véres zavargásokba ment át. Május 23-án Zentán intézett szuronyos rohamot a csendőrség a munkások ellen, június 10-én Elemérben, majd Nádudvaron, Alpáron és Toponáron. Az egész Alföld lángborult ezekre az eseményekre és a kormány erélyes intézkedésekhez nyúlt. Az állami birtokokon, — így például Mezőhegyesen — munkástáborokat állítottak fel, ahova tót, román és szerb arató- és cséplőmunkásokat vontak össze, hogy a veszélyeztetett gazdaságok segítségére legyenek, ősszel pedig Darányi Ignác földművelésügyi miniszter törvényjavaslatot terjesztett a parlament elé a munkaadók és (mezőgazdasági munkások jogviszonyainak a szabályozásáról. Ez a javaslat a földbirtokosok egyoldalú védelme folytán a mezőgazdasági munkások körében óriási felháborodást keltett. A parlament azonban meg volt elégedve és az ellenzék a kormánypárttal együtt fo-

gadta el: csak egy képviselő szavazott ellene képviselőtársainak gúnyos közbeszólásai és kacagása mellett. Azóta sem volt olyan egységes a magyar parlament, mint akkor...

Darányi törvénye: — az 1898. II. tc. — a mezőgazdaság különleges helyzetére hivatkozva, szigorúan bünteti a sztrájkot, azzal az indokolással, hogy nagy nemzetgazdasági érdekek fűződnek az aratás zavartalan lebonyolításához. (Arról viszont megfélekedett, hogy ugyanolyan nagy nemzeti érdekek fűződnek az agrármunkásság életfeltételeinek a biztosításához is.) Könyörtelenül elfojt ez a törvény minden szabotálást és lehetetlenné teszi a mezőgazdasági munkások szalmára a bérharc leghatásosabb fegyverének, a sztrájknak alkalmazását. Hatása érezhető is volt, mert a következő nyáron nem volt sztrájk. Ezt a kormány úgy érte el, hogy nemcsak sztrájk-törvénnyel, hanem sztrájktörökkel is felkészült mindennemű bérharc megakadályozására és e célból 40.000 idegen munkást vont össze Mezőhegyesre. Mindezek gyengítették a mezőgazdasági munkásság erőviszonyait, amihez a meginduló nagy kivándorlás és a folytonos viszálykodás is hozzájárult. Egyszerre két-három földmunkás-frakció alakult. A Csizmadia—Várkonyi—Mezőfi fronton szervezkedő munkásság nem tudott egységes kiállással nagyobb súlyt adni követeléseinek. Az 1898. évi II. te. ellen például csak tiltakoztak: 1899 április 3-án és 4-én Budapesten kongresszust tartottak és ezen kimondták, hogy követelik a törvény hatályonkívül helyezését és a földmun-

kásságnak legalább olyan jogok biztosítását, mint ami az ipari munkásokat megilleti. Ekkor már hanyatlani kezdett a sokat ígérő agrárszocialista mozgalom és alig pár száz községben tartotta még magát valamilyen földmunkásszervezet; a többi helyeken a várakozás álláspontjára helyezkedtek a munkások.

Míg a mezőgazdasági munkásság szervezkedése hol eredményesebben, hol teljesen reménytelenül folyt, az alatt egy eddig még soha meg nem szólalt, ismeretlen mélységben élő társadalmi osztály, az uradalmi cselédség adott magáról olyan formában életjelt, amire senJá sem volt elkészülve. 1905-ben váratlanul Tolna, Somogy és Veszprém vármegyék területén cselédsztrájk robbant ki. A birtokosok megállapítása szerint 1780 gazdasági cseléd sztrájkolt, akikhez 2332 arató csatlakozott. Más számítások szerint kb. 10.000 cseléd és munkás vett részt a sztrájkban. Minden uradalomban egyszerre állt meg a munka és hiába mozgósított a kormány 6000 tartalék-munkást, hiába vonultatták fel a csendőrséget és a katonaságot, hiába zártak be párezer embert, ez a sztrájk sikerült: a legtöbb helyen teljesítették a cselédek jogos követeléseit.

Nem lehet meghatódás nélkül visszagondolni erre a győzelemre: egy reménytelen sorsú nép, amelyik eddig olyan irtózatos mélységben élt, hogy még hallani sem lehetett róla, most egyszerre öntudatra ébredt és minden áldozatra kész volt...

A dunántúli cselédsztrájk vezette be a következő

évek megújuló nagy munkásmozgalmait. A levegőben érezni lehetett, hogy valami készül... A nagybirtokosok érdekvédőszerve — az OMGE — statáriumot követelt: mindennemű sajtó útján elkövetett izgatási és lázítási bűncselekménynek, illetve vétségnek soronkívüli tárgyalását. Követelte még az ügyészségek fokozottabb örködését, a mezőgazdasági munkások ellenőrzését és a munkáskörök bezárását. A készülő nagy aratósztrájkot azonban nem lehetett megakadályozni. 1906 nyarán 100.000 mezőgazdasági munkás sztrájkolt és az aratáshoz ki kellett rendelni a katonaságot és a büntetőintézetek foglyait. Még így se győzték a munkát, de végül találtak egy jó megoldást: a sztrájkoló munkásokat behívták katonai szolgálatra és úgy kényszerítették őket az aratás elvégzésére. Az ellenszegülőket elítélték: 1906-ban 5000 mezőgazdasági munkás volt bezárva. A Földmunkás Szövetség — az agrárszocialista mozgalom 1905-ben megalakult hivatalos szerve — ez év őszén kiáltványt intézett a mezőgazdasági munkásokhoz, hogy ne szerződjenek el addig aratásra, míg utasítást nem kapnak, mert előbb értekezletet hívnak össze egy új aratási szerződés kidolgozására. A 16 különböző vidéki városban megtartott értekezletre 667 község 1443 delegátust küldött ki és közösen megállapodtak egy kollektív szerződés-mintában, amelyben felsorolták, hogy milyen feltételek mellett hajlandók aratást és cséplést vállalni. Az OMGE sem maradt tétlen. Őszi nagy közgyűlésén elhatározta, hogy Oroszországból, Galíciából, Lengyelországból és Romá-

niából hoz be jövőre igénytelenebb aratómunkásokat. Sőt egyik földbirtokos azt ajánlotta, hogy Kínából szerződtesse 100.000 kuli; ezt az ajánlatot azonban elvetették azzal az indokolással, hogy a kuli nagyonis megfelelne, de az útiköltség drága ...

A lezajlott nagy aratási sztrájkra a kormány azzal felelt, hogy még ősszel rendeletet adott ki az egyesületek *alakítására*, vonatkozólag, amivel tulajdonképpen a földmunkások szervezkedését és az agrárszocialista mozgalom terjedését akarta megakadályozni. Az a liberálisnak mondott korszak mindent liberálisan kezelt, csak a mezőgazdasági munkások szervezkedését nem. A bankárok, gyárosok, nagybirtokosok, mind-mind sorra alakíthatták meg érdekvédő szervezeteiket, — TÉBE, GyOSz, OMGE — még az ipari munkásság is felállíthatta szakszervezeteit, de a mezőgazdasági munkások minden ezirányú kísérletezését megghiúsították. Pedig gazdasági vonatkozású szervezkedésük minden vonatkozásban jogosult kívánság volt, a hatalom azonban ezt nem vette tudomásul és hiábavaló maradt. Az uradalmi-gazdasági cselédekre is rájárt a rúd. 1907-ben olyan cseléd törvényt hoztak —: 1907. évi XLV. te. —, mely a feudalizmus életét hosszabította meg, mert a földbirtokosoknak megengedte, hogy a cselédek fiatalabb korosztályait a házi fegyelemre való hivatkozással testi fenytéssel büntethetik. Minden oldalról szorongatták az agrárproletáriátust, a meginduló kivándorlás is apasztotta erőiket, a passzív ellenállás sem használt: nagy megmozdulásra már képtelenek voltak;

az agrárszocializmus összeomlott. Még egy szimbolikus megmozdulást ugyan terveztek: 1914-ben országos ünnepet akartak rendezni a Dózsa-forradalom 400 éves évfordulójára és Dózsa szobrának a leleplezésére. A szobor költségeire a gyűjtést el is kezdték, egy fiatal szobrászművész, Sámuel Kornél meg is mintázta, de a háború közbejött és mindent elsöpört...

A kivándorlás kezdete

A nagy európai kivándorlási hullám ilyen állapotban éri a századforduló Magyarországot és mivel a talaj teljesen elő volt készítve; az északi részéről megindulva, lassan végigzúdult az egész országon. A mezőgazdasági termelés alacsony színvonala, az egészségtelen birtokmegosztás, széles rétegek nagy nyomorúsága és fogyasztókép telensége, az ipari termelés kezdeti nehézségei, az agrár- és mezőgazdasági szociálpolitika abszolút hiánya és általában a feudálkapitalista berendezkedés társadalmi, gazdasági és szociális fogyatékoságai voltak a kivándorlás közvetett okai. Közvetlenül pedig az agrármunkásság hiábavaló és reménytelen küzdelmei adták meg az impulzust.

Az agrárszocialista mozgalommal egyidejűleg kezdődik a magyarországi kivándorlás. Valósággal kivándorlási góccok alakultak szerte az országban, ahonnan állandóan özönlött a lakosság Amerika felé, követve a mozgalom erősödő, vagy gyengülő hullámvonalát. Legfon-

tosabb kivándorlási góc a felvidéki kivándorlási terület magvát alkotó Abauj-Torna, Sáros, Szepes, Ung és Zemplén vármegyékből álló zárt területcsoport volt, melynek központját Zemplén vármegye képezte. A kivándorlás ezekben a megyékben lépett fel először — köztük is első ízben Szepesben és Sárosban — és innen terjedt el a Felvidék keleti és nyugati szárnyaira, azután lehúzódt a dunántúli, déli és erdélyi részekre, mintegy körülölelve az Alföldet, hogy a régebben még kivándorlástól mentes síkságon az agrárszocialista mozgalom összeomlásakor egyszerre söpörjön végig.

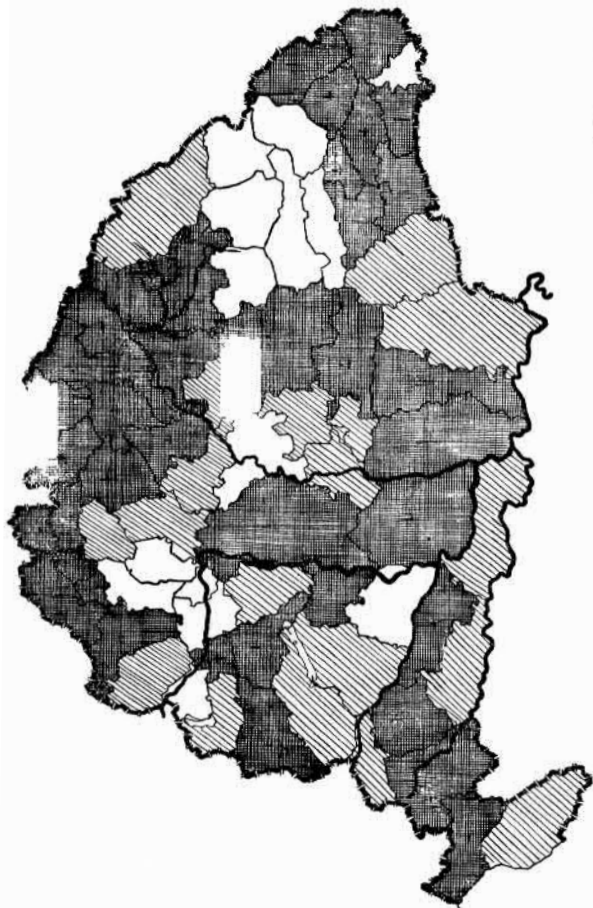
A felvidéki kivándorlás Sáros vármegyéből indult ki a múlt század hetvenes éveinek elején. A nyomasztó gazdasági helyzet — melyet egy-egy rosszabb termés ínséggé változtatott — kényszerítette a szegény, főleg tót anyanyelvű lakosságot a kivándorlásra s érthető, hogy már az első években is állandóan néhány száz volt azoknak a száma, akik Amerika földjén kerestek boldogulást. A kivándorlás azonban gyorsan terjeszkedett és egy évtized múlva már ezres csoportok lépték át a határt, különösen a felsőtárcai járásból, de a többi járások népességéből is széles rendeket vágva. Sáros vármegye lakossága — később már nemcsak a régi telkes osztály és kisebb zsellérek, hanem minden foglalkozási ág — mindvégig hű maradt a kivándorláshoz, szintúgy Szepes megyéé is, mely a felvidéki kivándorlás továbbfejlődésében a második állomás volt. A kivándorlás a nyolcvanas éveikig itt helyi jelentőségű volt és csak ekkor lángolt fel na-

gyobb erővel, kiváltképpen a poprádvölgyi járásban, ahonnan egy évtized alatt 10.000 ember távozott el. Szepességben a mezei munkások mellé (főként Gölnicbányáról és Iglóról) a bányamunkások is felsorakoztak, sőt még a városi kisiparosság sem tartózkodott a kivándorlástól. A soron következő vármegye Zemplén és Abauj-Torna volt. Innen a 70-es évek végén indult meg olyan erővel, hogy egyedül Zemplénből 90.000 ember vándorolt ki a világháborúig. Zemplénnek néhány járásában kezdettől fogva olyan nagymérvű volt, hogy számos más vármegyének a legerősebb kivándorlását is felülmúlta: így különösen a varannói, homonnai, nagymihályi és gálszécsi járásokban; aránylag csendesebb maradt a mozgalom a tokaji és a szerencsi járásokban, viszont a Bodrogközben a kilencvenes években hatalmasan fellángolt. Abauj-Tornában a törpebirtokosok és szőlőmunkások között terjedt el futótűzként, olyannyira, hogy egy évtized alatt hozzávetőlegesen 10—15.000 ember vándorolt ki ebből a vármegyéből. Ungban messze a múltba nyúlt vissza; Beregben és Máramarosban csak 1900 táján kezdődött. Ettől a centrumtól nyugat felé eső vármegyék közül leghamarabb Gömör és Kishont kapcsolódott bele, utánuk Trencsén és Nyitra jött, majd a kivándorlás főútvonalaiba egyszerre került Árva, Liptó, Turóc és Zólyom vármegye.

Dunántúl a kivándorlás szintén eléggé szorosan összefüggő területen: a szomszédos Veszprém, Vas, Somogy, Tolna és Fejér vármegyékben szedte legtöbb áldo-

zatát. Első ízben Mosonból vándoroltak ki még a hetvenes években, főleg kisbirtokosok, akik később is állandóan táplálták a kivándorlást. A nyolcvanas években átcsapott Győr megyére, ahonnan 10.000 napszámosember távozott. Valamivel később azután belekerült a kivándorlási hálózatba Sopron, Veszprém és Fejér vármegye is. Az utóbbi két helyről eleinte csak szőlősgazdák távoztak (filloxera!), később azonban mind nagyobb számban uradalmi cselédek, mezőgazdasági munkások és törpebirtokosok. Somogy, Tolna és Vas megyékben a századforduló után indult meg: Dunántúl többi részén pedig az egyike hírhedt életrendszere tüntette el a felesleges népességet még az anyák méhében...

A kivándorlás déli területét Bács-Bodrog, Temes, Torontál és Krassó-Szörény vármegyék alkották, ahol a németbirodalmi, valamint a szerbiai kivándorlás is szerepet játszott. Ezen a vidéken már a 70-es években lehetett észlelni némi mozgolódást, ami a Szlavónia felé irányuló, inkább belső vándorlási mozgalom mellett, főleg Fehértemplom város szegénysorsú polgárainak elszigetelt amerikai vállalkozása volt. A múlt század vége felé a kivándorlási kedv azonban megélénkült, különösen a tót és rutén községekben, melyeknek lakossága a nyolcvanas éveik rossz termése miatt — és talán a felvidéki rokooajkú nép mozgalmának utórezgéseitől indítatva — Amerika felé kezdett szivárogni. Majd hirtelen Bácska és a déli vármegyék svábjai és a magyarok is megmozdultak s követték őket. Nagyon valószínű, hogy a kivándorlás

A magyarországi kivándorlás területei: a sötétben srafirozott részekről volt a legerősebb, a fehérnek hagyott területekről volt a leggyengébb.

elharapódzásában döntő szerepe volt az egyik brémai hajóscégnek is, amelyik a bácskai tót községek erősödő vándormozgalmát látva, mindent elkövetett — a jó üzlet reményében —, hogy a sorozatos rossz termések miatt elégedetlenkedő sváb parasztsággal is megkedveltesse a kivándorlást. Ugyancsak ezekben az években tünedezett fel a délvidéki kivándorlásnak az a tipikus formája, mely a bácskai és a torontáli mezőgazdasági munkások erősebb rajait Németország felé sodorta. A németországi kivándorlás közvetlenül a háború előtt már szünetelt és a nagybirtok munkásszükségletét — a fejlődő ipar elvonta a munkáskezeket — nem tudta pótolni. Ez főleg Kelet-Poroszországban volt így, ahova a lengyelországi mezőgazdasági munkások invázióját szigorú törvényekkel akadályozták meg, mert a lengyelek a nagybirtokokon a némettség rovására szívósan terjeszkedtek és véglegesen le akartak telepedni: ezért inkább magyarokat importáltak. Ezt elősegítette az a körülmény is, hogy ugyanakkor lett a magyarországi szászok és a birodalmi németek között szorosabb az érintkezés s a különféle német gazdasági egyesületek és *mezőgazdasági* kamarák szívesen használták fel, vagy közvetítették a délmagyarországi munkaerőfelesleget a német mezőgazdaság szükségleteinek a fedezésére.

Az erdélyi kivándorlási területen Románia korábban kimagasló szerepet játszott. A történelmi kivándorlás után az 1886. évi magyar—román vámháború adott újabb lökést a romániai kivándorlásnak, mert a vámháború a

virágzó székelyföldi iparosok hosszú sorát kényszerítette a hegyeken túlra, hogy a régóta megszokott piacukkal érintkezni tudjanak. Természetesen még más okok is — a királyhágóntúli lakosság sokféle nyomorúsága — ösztökölték a lakosságot, hogy hagyja el Erdélyt, akár csak a Felvidéken s hatásuk annál inkább érezhető volt, mert a bajok felismerése csak későn készítette beavatkozásra — székelyföldi akció, körvasút, stb. — a kormányt: nem is lehetett megakadályozni az erdélyi kivándorlást; Románia után ugyanis Amerika felé fordult az érdeklődés és az amerikai kivándorlás lassan elnyomta a románait. Románia felé egész Erdélyből; Amerikába csak Nagyküküllő, Kisküküllő és Szében vármegyéből folyt kivándorlás.

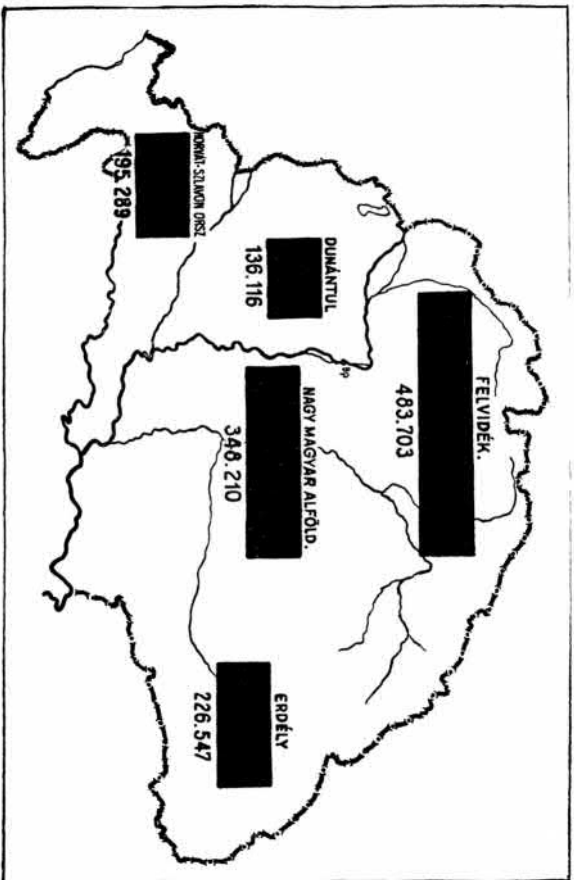
Az Alföldön leginkább Arad, Bihar, Borsod, Heves, Szabolcs és Szatmár megyék vették ki részüket a 'kivándorlásból. Közülük különösen Szabolcs és Szatmár kivándorlása fejlődött nagyméretűvé, míg az Alföld centrumát képező Hajdú, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Csongrád, Csanád és Békés vármegyék a századforduló után, az agrárszocialista mozgalom elnyomásakor csatlakoztak a kivándorláshoz és innen is sokan hajóztak át — különösen az agrárproletáriátus öntudatosabb elemei — Amerikába új hazát keresni. Megemlítésre méltó még ezen a területen Borsod vármegye, ahol a felvidéki kivándorlás hatására már 1890-ben élénk volt a lakosság kivándorlási kedve.

A háború előtti másfél évtizedben még egy új és

nagy kivándorlási terület képződött a drávántúli részekből. Modrus-Fiume, Zágráb, Belovár-Kőrös és Lika-Korbava vármegyék voltak ennek az új kivándorlásnak a főfészkei, amely azonban a három magyar vármegyében: Szerem, Verőce és Pozsegában is jelentős mértékben terjedt, amerikai iránnyal. A Horvát-Szlavonország felé a már korábban megindult magyar kivándorlás akkor még nem volt tényleges kivándorlásnak tekinthető, mert lényegében belső vándorlás volt; ma azonban annak vehetjük, hiszen tekintélyes veszteséget okozott az országnak. Századokra visszanyúló mozgalom volt ez, mely a török hódoltság megszűnése után emelkedett jelentőségre és nagy tömegekben hajtotta a Drávántúlra a magyarokat. Ma már eldöntött kérdés, hogy ennek a kivándorlásnak is — mint a társországok felé irányuló minden kivándorlásnak —, a földbirtok utáni vágy volt az oka. S míg a földbirtokviszonyok és mezőgazdaságunk nehéz, elmaradott helyzete, valamint általában gazdasági életünk sok fogyatékosága az amerikai kivándorlásnak is hatalmas mozgatóerői voltak, úgy a Horvát-Szlavonországokba való vándorlást is ezek a körülmények táplálták.

A kivándorlás lefolyása

Így lett a magyar nép kivándorlása a háborút megelőző évtizedek egyre fenyegetőbb gazdasági, társadalmi és népesedési problémája. Komoly népesedési veszedel-

A magyarországi kivándorlás országreszenkénti megoszlása: a számok kivándorlókat jelentenek.

met jelentett, mert hiszen a Tisza felső folyásának vidékén, a felvidéki hírhedt kivándorlási gócban a természetes szaporodás 150—200%-át is kitette, de az ország legérintetlenebb vidékéről is minden évben elvitte a szaporulat 20—100%-át, nagy visszaesést idézve elő a népszaporodásban, és főleg a férfiakat ragadta el, ezek közül is a 20—50 éves életerős, munkaképes, vállalkozó szellemű korosztályt, ami azért volt veszedelmes, mert ez a gazdag évjáratú generáció nálunk sokkal kedvezőtlenebbül szerepelt a társadalom korosztály-szerinti felépítésében, mint a szomszédnépeknél.

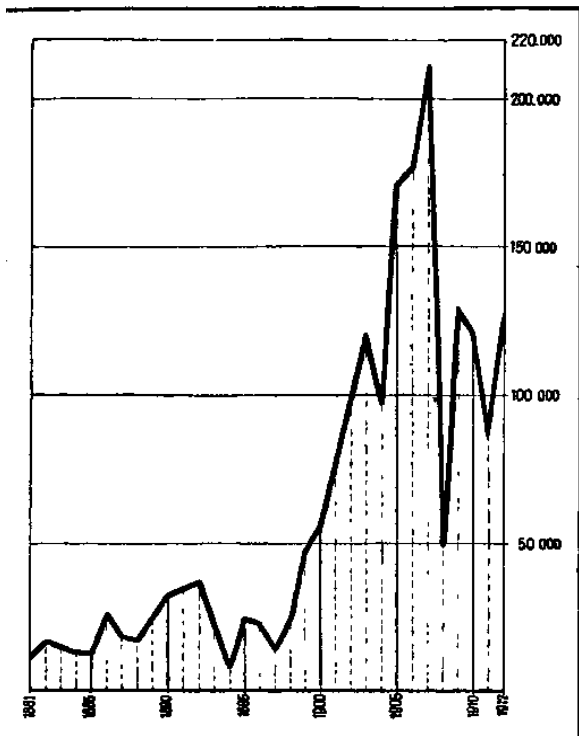
A hazai kivándorlási statisztika tanúsága szerint 1899-től 1913-ig összesen 1,390.525 egyén vándorolt ki Magyarországról. Egymagában is igen nagy szám ez, melynek jelentőségét csak fokozza az a körülmény, hogy hazai adatgyűjtésünk eredménye tompítva jelzi a kivándorlás erejét, mert a külföldi — főleg az amerikai kikötő-statisztika — megfigyelések és a korábbi román, szlavón, stb. kivándorlás statisztikája mintegy 400.000 lélekkel többet mutatnak ki. Tehát a múlt század 70-es éveitől a világháború kitöréséig kerekén 1.8 millió magyar honos távozott el az országból. E nagyra nőtt kivándorlás áttekintését a következő rövid csoportosítás adja:

1. A hetvenes évektől a múlt század végéig eleinte 10—15.000, később 20—25.000 ember vándorolt ki évenként. Ez az agrárszocializmus küzdelmeinek kezdeti korszaka. A nagy közmunkák már megszűntek, a felszaba-

dúló munkások a nagybirtokokon — vagy másutt — kerestek elhelyezkedést, de ott is a mezőgazdaság technikai fejlődése egyre több embert tett feleslegessé; a munkalkalmak zsugorodtak (1860-ban átlag 60 napig tartott az aratás, 1890-ben 30 napig!), a munkabérek estek (1860 körül egy mezőgazdasági munkás átlagos évi keresete 200 korona volt, 1890-ben már csak 160 korona!) és a helyzet mind kilátástalanabb lett. Céltudatos birtokpolitikával lehetett volna változtatni, ill. segíteni az állapotokon: a nagybirtokok olyan mérvű lebontásával, ahogy az agrárproletáriátus szaporodott, minél több kisbirtokot kellett volna létesíteni, mert a kisbirtoknak sokkal nagyobb a népességeltartó-kapacitása, mint a nagybirtoké. (100 kat. holdas egységeket véve: a kisbirtok 3200, a nagybirtok 1400 munkanapot igényel évente, tehát nem kétséges, hogy a kisbirtok legalább kétszerannyi embert tart el, mint a nagybirtok.) Céltudatos és erőteljes birtokpolitika helyett azonban csak telepítési kísérletezés folyt, — a földművelésügyi és a pénzügyminisztérium részéről — nem sok eredménnyel (kb. 140.000 kat. holdat mozgósítottak a háború előtti félszázad alatt) és az agrárproletáriátus saját maga próbált sorsán változtatni. Minden reményük az agrárszocialista szervezkedés volt és amíg biztató jelek mutatkoztak, addig inem is gondoltak a kivándorlásra. Egyelőre csak a nemzetiségi területek mozgolódtak, főleg a felvidékiek, akiket közvetlenül érintett a nagy európai kivándorlás szele: ők töltötték ki a még egyelőre tizenötezeres létszámkeretet.

2. A múlt század végére teljes egészében kibontakozott az agrárszocialista mozgalom. 1897-ben a nagy aratási sztrájk és forradalmi hangulat, előtte az első földmunkáskongresszus eléggé bizonyítják, hogy a feszültség a maximumig fokozódott, de a kedélyeket a Darányi-féle törvény — 1898 II. te. — lecsillapította és a tehetetlen mezőgazdasági munkásság a következő években óriási számban vonult Amerika felé. A kivándorlási mozgalom második periódusa 1899-től 1904-ig tartott egyre fokozódó erővel. 1899-ben 37.193, 1904-ben már 70.488 volt a kivándorlók száma. Az első két év közel egyenlő eredménnyel zárt, 1901-ben azonban ugrásszerű, 50%-os emelkedéssel 55.337 ember vándorolt ki. A további években az emelkedés állandó, de csökkenő mértani sor alakjában; az emelkedés mindig fele volt az előző évinek. A kivándorlásnak ebben a periódusában 334.458-an távoztak el: évenkénti átlagban pedig 55.793-an. Itt már az anyagi okok mellett etikai motívumok — mások példája, pénzküldemények, stb. — is közrejátszottak, sőt a kivándorlási ügynökök is szerepet kaptak.

3. A kivándorlás harmadik periódusa — 1905-től 1907-ig — volt a legfélelmetesebb, mert három év alatt 528.045 magyar honos ment új hazát keresni magának Amerikába. Ennek a nagy kivándorlási hullámnak a kezdete 1905-re, az agrárszocialista mozgalom első összezsugorodásának idejére esik, kifejlődése pedig a nagy aratási sztrájkot követő évben, 1907-ben volt. A hazai kivándorlási statisztika 1907-ben 192.982 kivándorlóról tud, vi-

A magyarországi kivándorlás alakulása 1881-től 1913-ig.

szont az amerikai kikötő-statisztika erről az évről 210.000 magyar kivándorlót mutat ki. Évi átlagban 176.000-en vándoroltak ki akkor Magyarországról, ami felülmúlta a természetes szaporodást, mert az például 1905-ben ezer

lélekre csak 8.0, ellenben a kivándorlás 8.2 volt. Ezekben az éveikben a kivándorlás már komoly veszéllyel fenyegette népszaporodásunkat és féltő volt, hogy további fejlődése jelentős veszteségeket fog előidézni.

4. A kivándorlásnak ilyen hallatlan megduzzadása a magyarországi, főleg anyagi természetű okok mellett az amerikai fellendüléssel is összefüggésben volt. A századforduló után az Egyesült Államok gazdasági élete hatalmas fejlődésnek indult és a konjunktúra-hullám alakulását a bevándorlás grafikonja párhuzamosan követte. Szükség volt az olcsó munkaerőre, hogy a termelés minél intenzívebben történhessen, de szívesen látták azért is a külföldi munkásokat, hogy az amerikai igényesebb munkásság éppen akkor szervezkedő és sztrájkoló tömegeit sakkban tarthassák. 1907 végén azonban hirtelen jött válság söpört végig az új kontinensen és a kivándorlás is ellanyhult. A negyedik kivándorlási periódus ezzel veszi kezdetét 1908-ban. Az előző évi kétszázezres tömeggel szemben már csak 52.942-en vándoroltak ki; ennél kevesebb kivándorló egyetlen évben sem fordult elő a háború előtti másfél évtizedben. Az amerikai krízis azonban amilyen gyorsan jött, olyan hamar el is mők, de a kivándorlás többet nem tudott az 1907. évi színvonalra emelkedni. Ebben a periódusban a legnagyobb teljesítményét 1909-ben érte el 113.315 kivándorlóval: ettől kezdve a világháborúig mindig csökkent. A hazai viszonyok alakulása — kitört a Balkánháború, a fegyverképes korosztályt tilalmazták, az agrárszocialista mozgalom elcsendesedett, a

világháború is lassan előrevetette árnyékát — már nem táplálta annyira a kivándorlást. 1908-tól 1913-ig, az utolsó kivándorlási periódusban azért még így is 528.022 lelök volt az ország vesztesége.

Az utolsó három kivándorlási periódusban 1.4 millió ember ment ki Amerikába. (A kivándorlók 20-70%-a — országrészenként érte — a nemzetiségekhez tartozott!) Kivándorlásunknak ennél a másfél évtizedénél — 1899-től 1913-ig — időbelileg és számbelileg a középen elhelyezkedő három év dominálja a kivándorlás alakulását: az összes kivándorlók 38%-a távozott ekkor — 1905-től 1907-ig — hazánkból. Az előtte lévő periódus 24, az utána jövő ugyancsak 38%-kal részesedik. Egy-egy évre a másfél évtized alatt átlagosan 92.702 kivándorló esett. De még rosszabb, ha csak az 1901-től 1910-ig terjedő évtizedet nézzük, inert akkor 1,049.003-an vándoroltak ki a történelmi Magyarország területéről: egy-egy évben átlagosan 104.900-an.

„Sír, hol nemzet süllyed el...”

Végtelenül szomorú korszak. Az ember remegő kézzel lapozgatja a statisztikai évkönyveket, melyeknek lapjain a hosszú számsorok mögött megrendítően bontakozik ki egy magára hagyott társadalmi osztály tragédiája. Százvezres, feketén kígyózó sorokban vonultak Fiume és Hamburg felé, hogy hajóra szálljanak és Amerika földjén keressenek boldogulást. Mi lett ezeknek a sorsa?

Amerikának melyik része nyelte el őket? Ki tudja, milyen szenvedéseken s megaláztatásokon mentek keresztül és hogyan merült el bennük szülőföldjük képe és magyarságuk tudata? Milyen nagy bűn volt ezeket a magyarokat kiengedni, hiszen Erdélyben már élet-halálharc folyt és minden magyarra szükség volt. De mit is számított akkor a kivándorlás? Előbbre való volt egypár ezer nagybirtokos érdeke, mint másfélmillió magyar megtartása. Eleinte észre se vették, vagy ha felfigyeltek rá, csak közigazgatási intézkedéseket foganatosítottak megakadályozására, ami nem sokat használt, mert a kivándorlási ügynökök mindent elintéztek... A darabont-kormány miniszterelnöke különben is röviden ennyiben foglalta össze erről a fontos kérdéstről alkotott véleményét: „Kivándorolnak, bevándorolnak; a kettő kiegyenlíti egymást és el van intézve.” Abban igaza volt, hogy a kivándorlás mellett bevándorlás is folyt, mert északon Galíciából ugyancsak hosszú, feketén kígyózó sorokban jöttek az új honfoglalók, — de hogy ez kiegyenlítette volna a magyarok veszteségét? Nem hisszük!

A magyarországi kivándorlók 75%-a teljesen nincstelen vagy pár hold földdel bíró mezőgazdasági munkás volt. Ezt az 1 millió agrárproletárt — még a hivatalos közegek is kénytelenek voltak megállapítani — földéhsége és nagy nyomorúsága hajtotta ki Amerikába. A kivándorlás főfészkei ugyanis éppen azok a vármegyék voltak, ahol a nagybirtok részesedése közismerten igen magas és ezzel szemben állt a nincstelenek nagy tömege.

V á r m e g y e	A kivándorlók száma 1899-től 1913-ig	Az 1000 kat. holdon felüli nagybirtokok részeseése %-ban
Zemplén	82.584	50.40
Veszprém	30.116	47.34
Gomor—Kishont	30.958	45.63
Arad	15.970	45.20
Szabolcs	37.310	44.71
Ung	46.657	27.49
Tolna	19.346	38.96
Abauj-Toma	44.258	34.31
Szatmár	28.547	31.28
Sáros	50.390	30.27
Szepes	46.007	30.19
Temes	44.260	20.43
Bács-Bodrog	44.691	18.27

A Tisza felső- és alsófolyása mellől és Dunántúlról — mint azt a területi tagolódásnál megállapítottuk —; a hírhedett nagybirtokos vármegyékből vándoroltak ki a legtöbben. A Tisza felső folyásánál minden esztendőben 1000 lakosból 20—25-en, az alsó folyásánál 15—20-an és a középső szakaszán 10—15-en távoztál el. Hasonló volt a helyzet Dunántúl és a többi nagy kivándorlási gócban is. Ezekben a országrészekben — olvashatjuk a ki vándorlásról kiadott hivatalos statisztikai jelentésben — a lakosság főfoglalkozása a földművelés lévén s az is olyan alacsony fokon, hogy a szaporodással szemben nem jelentkezett nagyobb megtartó erő — amit az egészségtelen birtokmegosztás még csak fokozott — és így a „lakosság széles rétegei lelkesen csatlakoztak a kivándorláshoz”.

A hivatalos tényezők jól tudták, hogy a kivándorlás előidőzésében a hazai agrárviszonyok játszották a legnagyobb szerepet s ezek (közt is a feudális birtokmegosztás: mégis amikor elhatározták — egyre emelkedő tendenciáját látva —, hogy véget vetnek neki, rendszeti és közigazgatási intézkedésekkel akartak célt érni. Egyelőre azonban szabadon folyhatott a kivándorlás és ahogy a hivatalos szervek megállapították, a magyarok „lelkesen” hajóztak át Amerikába, tehát bűn lett volna megakadályozni. Hogy lelkesedésük le ne lohadjon, a kormány szerződésileg biztosította a kivándorlás zavartalan lefolyását: megegyezett a Cunard-Line angol hajóstársasággal, hogy az köteles minden héten két hajót indítani Fiúméből New-Yorkba: a Cunard-hajók hűségesen szállították is a magyarokat Amerikába, akiknek „lelkesedése” úglátszik fokozódott, mert a Cunard egyedül nem tudta teljesíteni vállalt feladatát — a Cunard-hajók ugyanis egy évben csak 50.000 emibert tudtak elszállítani, már pedig volt olyan év, amikor 210.000 magyar kelt útra — és újabb szerződésre volt szükség. 1907-ben kész az új szerződés. A Continental Pool német hajóstársaság szintén „hajlandó” volt bekapcsolódni a vállalkozásba, még pedig nagyon olcsón: 2 métermázsa búza *árért*, 50 koronáért bárkit átvitt Amerikába. Ugyanis azokban az években jelent meg mind nagyobb tétetekben az amerikai búza az európai piacon és mivel innen nem lehet mást, mint csak embereket szállítani — Amerika nyersanyagban, iparcikkokban és mezőgazdasági terményben nagyon gaz-

dag világrész — a hajóscégek kivándorlókkal töltötték meg hajóikat, hogy a kellő alámerülés meg legyen. Azzal nem törődtek, hogy ez mit jelent az „utasokénak, mert hiszen önköltségi áron szállítottak ...

A magyarországi illetékesek csak későn kaptak észbe: amikor már százezreket sodort át végzetük Amerikába, akkor kezdték sejteni, hogy milyen nagy veszélyt is jelent a magyarság szempontjából a kivándorlás. Az OMGE ugyan sorozatos vándorgyűléseken foglalkozott a kérdéssel, mert a kivándorlás lassan megszüntette a mezőgazdasági munkaerőfelesleget és a munkabérek is emelkedtek a fokozódó kereslet miatt. Az első komolyabb akciót azonban nagyon jellemzően, a Gyáripárosok Országos Szövetsége kezdeményezte — szintén gazdasági okokból. A gyárak elestek attól az olcsó munkaerőtől, melyet régebben a letöredezett agrárproletárcsoportok városba-húzó-dása jelentett. A GyOSz akkori igazgatója, Hegedűs Lóránt, kesereg is az állapotok illetően alakulásán, mert „ipari életünknek legnagyobb, azt mondhatni legrettenesebb problémája a kivándorlás s az általa okozott munkáshiány. Szomorúan konstatálható, hogy Magyarország népessége két esztendő óta fogy, ilyen óriásmérvű kivándorlással nemcsak, hogy tovább nem lehet fejleszteni az ipart, hanem még a jelenlegi gyáraknak a működése is megakad.” Éppen ezért sürgeti, hogy a GyOSz hívjon össze kivándorlási ankétot, ahol minden oldalról megvilágíthatnák ezt a fontos kérdést.

Az ankétot 1907 júniusában megtartották és az ott

elhangzott felszólalások hú keresztmetszetét adják a háború előtti tényezők felelőtlen gondolkodásának. A harmincmillió magyarról álmodozó és forradalmisággal egyáltalán néni vádolható Rákosi Jenő például közigazgatási viszonyainkban kereste a kivándorlás okait. A szolgabírák működését kifogásolta és törvényes intézkedéseket sürgetett a közigazgatási bajok megszüntetésére. Egy nagy igazságot azonban kimondott: az Amerikából hazajött magyar, telítve a szabadabb amerikai szellemmel, nem tud beleilleszkedni a vidéki kiskirályok által önkényesen megszabott állampolgári keretekbe és inkább visszamegy Amerikába. Földéhségről nem volt tudomása.

Erről nem is igen lehetett beszélni, mert Bernát István, az akkori idők hivatalból legnagyobb agrárpolitikusa, szigorúan lecsapott mindenkire, áld a földéhséget és a feudális jellegű birtokmegosztást elő merte hozni. Ő a kivándorlást tisztán és kizárólag erkölcsi kérdésnek tekintette. „Ha Magyarországon az erkölcsi érzés, a nemzethez, a hazához való ragaszkodás nem apadt volna meg oly mértékben, mint tényleg megapadt: akkor sokkal kevesebben vándorolnának ki... Szándékosan és tudatosan dolgoztunk oda, hogy a nemzetben az ideális tartalom megapadjon, hogy a hazafias érzés csökkenjen; nagyon is materiális irányban igyekeztünk a fejlődést vezetni... Aki látta a kivándorlási hajókat Fiúméből indulni, aki megfigyelte azokat az embereket, akik kivándorolnak és látta, hogy legnagyobb részük jóformán könnyhullatás nélkül hagyta ott hazáját, az nekem igazat ad.”

Kegyetlenül rácsáfolt erre az emberre az idő, mert hét évvel később, a háború kitörésének első napjaiban, tüzes lobogással váltotta ki az Amerikában élő magyarság lelkéből a hadüzenet a faji összetartozás érzését és a haza iránti szeretetet. Nuber Sándor, akkori newyorki osztrák-magyar főkonzul így számol be a háború kitörésének tizedik napján a helyzetről: „Teljesen felesleges lett volna az, hogy hivatalos felhívásban értesítem az Északamerikai Egyesült Allamok területén tartózkodó alattvalóinkat hadkötelezettségükre és arra, hogy annak elmulasztása milyen következményeikkel jár. Népünk a sajtóból amúgyis értesült az események felől és a háború kitörését követő első héten 37.000 hadköteles jelentkezett hivatalomban. Jellemző az, hogy a jelentkezők 73%-a magyar honos volt, 17%-a a szorosán vett osztrák tartományokból eredt és a maradék megoszlott a nemzetiségek között. Több mint húsz hadköteles saját költségén jött New-Yorkba Californiából, átlagosan 120 dollár költséggel, hogy jelentkezzen hadi szolgálatra. Ezek kivétel nélkül magyar honos kivándorlók voltak, ami arra mutat, hogy a monarchia területén legjobban a magyarok érzik, hogy mivel tartoznak hazájuknak.” A hazafiatlansággal vádolt agrárproletár bebizonyította, hogy annyi éhezés, nyomorúság és szenvedés után sem tudja elfelejteni, vagy megtagadni hazáját, Magyarországot. Egy talpalatnyi földje sem volt — legfeljebb a sír, ami mindenkinek jár — és mégis felajánlotta életét és vérért . . . Bernát Istvánnak nem volt igaza: igen nagyot tévedett!

De úgylátszik már akkor sem adott mindenki igazat neki. Sugár Ignác feleletül a fentebbi kijelentésekre, meggyőzően beszélt arról, hogy milyen szomorú kép tárul az ember elé, ha a kivándorlási vidéket járja. „Falurói-falura járva, láttam Gömör megyében, hogy micsoda kegyelettel, micsoda hazafias ragaszkodással viseltetnek a kivándorlók otthoni dolgaik iránt. Milyen szeretettel írnak haza, hogy a házfedelet, ha zsupp volt, zsindellyel, ha fazsindelyes volt, cseréppel lássák el, hogy az ablakokat, az ajtókat javítsák. Súlyos és igazságtalan vád az, mely ezt a szegény elemet azzal a szemrehányással illeti, hogy benne az erkölcsi felfogás meglazult volna. Az erkölcsi felfogás jogosultsága egyaránt megilleti a vagyonos és a szegény embereket. Megilleti azokat a szegény embereket is, akik egyáltalán nem könnyű szívvel vándorolnak ki. Tessék megnézni egy olyan állomást, ahol kivándorlók szállnak fel a vasútra! Hogy néznek ki azok az emberek! Micsoda lelkiállapotban vannak ők és hátramaradottjaik! Micsoda aggodalommal mennek és micsoda síróhangulatban vannak! Szívesen senki azt a rögöt, amelyen született, sem szegény, sem gazdag ember nem hagyja el.”

Az állam úgy akart védekezni a kivándorlás ellen, hogy 1903-ban törvényhozás által feltételeikhez kötötte az útlevél kiadását. Nem sokat jelentett ez az intézkedés, mert hivatalos megállapítás szerint a kivándorlók fele útlevél nélkül hagyta el az országot. A hajótársaságok ügynökei eredményesen dolgoztak! . . . Hieronymi

Károly kereskedelemügyi miniszter élesen rá is mutatott a kivándorlási ankéton arra, hogy rendészeti és erőszakos intézkedésekkel a kivándorlást nem lehet megakadályozni, mert a „kivándorlás alapoka mindig az anyaország erkölcsi, társadalmi és gazdasági viszonyaiban rejlik és aki a kivándorlást meg akarja szüntetni, annak az erkölcsi, társadalmi és gazdasági bajokat kell orvosolni.” Ő közel járt a valósághoz, de mégsem merte kimondani, hogy földhöz kellene juttatni a kivándorlásra kényszerülöket itt, a saját hazájukban és akkor nem vándorolna ki senki. De akkor tagadták a kivándorlás és a nincstelenség közötti összefüggést. És különben is, a földbirtokdarabolást az akkori idők közhangulata mellett nem tartották helyénvalónak. Bernát István a leghatározottabban tiltakozott az ellen, hogy a kivándorlásból birtokpolitikai kérdést csináljanak. „Teljes lehetetlenség, hogy a mostani bajokon a földbirtokpolitika megváltoztatásával sürgősen segíthessünk ... Hamis az az állítás, hogy Magyarországon nem lehet földet szerezni... Azt mondják: alapvető és közvetlen oka a kivándorlásnak a magyarországi birtokrendszer, de hisz ez a birtokrendszer talán nem tegnapról való, sem tegnapelőttről; csodálatos, hogy most lett ez a birtokrendszer ennek egyedüli és kizárólagos oka. Ez korlátolt felfogás!” Ez a megállapítás a háború előtti idők nagy agrárpolitikusanak ajkáról —, aki úgylátszik megfeledkezett arról, hogy a negyvennyolcas birtokmegváltás és jobbágyfelszabadítás egészen új irányt szabott a magyar agrártársadalom és birtokviszonyok fejlődésének,

mert a patriarchálisnak mondott földesúri gazdaság kereiteiből a forgalmi gazdaság törvényei közé lökte a parasztságot és a birtokpolitika is liberálisabb tendenciát kapott — abban az évben hangzott el, amikor 210.000 föld nélküli magyar paraszt ment ki Amerikába és a Cunard-hajók egymagukban nem tudták lebonyolítani az átszállítást!

Egyesek megvádolták a Cunard-társaságot is, hogy emberkereskedést űz a magyarokkal. A társaság magyarországi képviselője tiltakozott és megpróbálta adatokkal igazolni, hogy mennyire előnyös a kormányra és az országra a velük kötött szerződés. Utalt arra, hogy a „Cunard-társaság egyike a világ legelső és legtekintélyesebb társaságainak, Anglia büszkesége s mikor ez a tekintélyes, utolsó porcikájáig korrekt és becsületes angol társaság idejön és minden ellenszolgáltatás nélkül lehetővé teszi a kivándorlás végrehajtását, akkor emberkereskedést űz és a vádak egész halmazával illetik.” Szegény magyarok! El lehet képzelni, hogy milyen büszkék és boldogok voltak, amiért a világ első hajósvállalata vitte őket Amerikába ...

Így vélekedtek a kivándorlásról — amit olyan közekői láttak, hogy talán másként nem is teheték — a háború előtt. A millénium nemzedékének, a híres harmadik nemzedéknek különben is fogalma sem volt arról, hogy hogyan is áll a magyarság ügye, mert ha egy kevés érdeklődést is tanúsított volna akkori problémáink iránt, akkor sok mindent észre kellett volna venni. A múlt

század végére ugyanis a Széchenyi által korábban ajánlott programnak —: gazdasági szervezkedés, polgáriasodás, a

A négy kivándorlási periódusban az évenként átlagosan eltávozott kivándorlók száma.

jobbágyság ténykges felszabadítása, megegyezés a nemzeti-ségekkel, stb. — lejárt az ideje és a katasztrófa előre vetette árnyékát. A nemzetiségi kérdés teljes egészében kibontakozott és csak a vak nem látta, hogy a magyar

állam szétesőben van. A kivándorlás pedig éppen erre a végzetes időre esett: és amíg a magyarság százezres tömegekben vándorolt Amerika felé, addig a románok (például) már Erdélyben készültek az új honfoglalásra. Tokaji László, az Erdélyi Magyar Köziművelődési Egyesület titkára és Bethlen István — akkor még országgyűlési képviselő — a háború előtt összegyűjtötték a magyarok birtokvesztéséről és a románok térhódításáról az adatokat s a végeredményből megdöbbentő módon bontakozott ki Erdély tragédiája. Tokaji László nem is tudott más címet adni könyvének, mint: Eladó ország... Szerinte közvetlenül a háború előtt az összes erdélyrészi mezőgazdasági területek értékének 45.8%-a volt magyar kézen és 54.2% román és szász kézben. Másfél évtizeddel előbb — tehát a kilencszázas évek körül — a mezőgazdasági birtokarány érték szerint még a következő: magyar kézen 54%, szászok és románok kezén együtt 46% van. Terület szerint a kilencszázas években magyarok kezén a birtokok 52%-a, szászok és románok kezén összesen 48% van. A 10,707.602 kat. hold a magyaroké és 3,232.535 kat. hold a szászoké és románoké. Egy évtized alatt (1902—1912) elveszett a magyarság birtokállományának — Tokaji László szerint — 5.5%-a, 69,751.129 korona értékben. Az értékbeli veszteséget tekintve következő a helyzet: az 50 kat. holdon felüli birtokosság a maga részéről 5%-kal, az 50 kat. holdon aluli birtokosság pedig csak 0.5%-kal járult a veszteséghez. Az 50 kat. holdon felüli elvesztett birtokok

területe 144.618 kat. holdat tett ki, az 50 kat. holdon aluliaké 12.855 kat. holdat. (A kisbirtok demográfiaiilag stabil, a nagybirtok labilis állapotot jelent!) Az összes magyar veszteség egy évtized alatt 157.413 kat. hold.

Bethlen István gróf úgy találta, hogy 1907 és 1912 között 166.603 kat. hold a magyarok vesztesége a 100 kat. holdon felüli birtokkategóriában. Az ő vizsgálódása részben fedi Tokaji László adatait, részben pedig 99.878 kat. hold újabb veszteséget mutat ki. Vagyis a két kimutatás szerint 257.381 kat. hold földet vásároltak meg román parasztok magyar nagybirtokosoktól. Mindketten hiányosnak mondják adatgyűjtésüket, tehát nagyon valószínű, hogy kb. 300—400.000 kat. hold a magyarok vesztesége a háborút megelőző másfél évtizedben.

És ha ehhez még hozzávesszük a háború utáni földreformokat, akkor bontakozik ki valójában az a nagy veszteség, mely az elmulasztott birtokpolitika és a kivándorlás révén érte a magyarságot. A megszállás első éveiben Erdélyben 2.9 millió, Felvidéken 2.3 millió, Délvidéken 2.1 millió kat. holdat sajátítottak ki radikális módon a magyar nagybirtokosoktól az új urak és adták oda a saját parasztságuknak győzelmi ajándéknak. Pedig erre a 7.3 millió kat. hold földre az Amerikába vándorolt 1.4 millió magyar élete volt rátáblázva és ha nekik adják, akkor ma másként állna a magyarság ügye az utódállamokban. Ott ma a parasztságban van minden remény, mert független egzisztenciák és ők őrzik legtisztábban hovatartozandóságuk tudatát. A közép- és felső-osztályok

jobban ingadoznak: függő viszonyuk közismert... A 7.3 millió kat. hold pedig — ez az óriási darab föld, a csonkaország területének közel fele — örökre elveszett a magyar nép számára. De a történelem egyszer majd számonkéri a kivándorolt magyarok nevében azt a hétmillió hold földet és tetemrehívja a háború előtti idők felelőtlen és bűnös agrárpolitikáját, hogy a jövőben soha többet ilyen tragédia ne érhesse a maradék magyar nemzetet.

Magyarok Amerikában

Amerikában nehéz sors várta a magyarokat. Ők azokhoz a keletközépeurópai kivándorlókhoz tartoztak, akiket az amerikaiak rövid megvetéssel „új”-bevándorlóknak neveztek és akik csak amolyan töltelék nép voltak. A nyugateurópai kivándorlók — angolok, németek, franciák, stb.; vagyis az úgynevezett „rég”-bevándorlók — azokat a helyeket szállottak meg, ahol az anyaországhoz hasonló földrajzi és éghajlati viszonyokat találtak: a többi az „új”-bevándorlóknak jutott. Ezek között is a legmostohább sorsuk a magyaroknak volt, mert ők érkeztek a legkésőbb. Bányákban, gyárakban, kikötőkben, farmokon és ültetvényeken dolgoztak: sokszor a hajdani néger rabszolgákénál is sivárabb és reménytelenebb viszonyok között. Az új környezetbe nehezen tudtak beleilleszkedni; lassan azonban szétszóródtak a nagy amerikai kontinensen és alkalmazkodtak mindenben az amerikai élethez.

Az első nemzedék nem tudott véglegesen elszakadni Magyarországtól, mert minden kivándorlóban élt az a vágy, hogy egyszer haza jön. Hiszen csak azért mentek ki Amerikába, hogy pénzt szerezzenek és utána visszatérjenek Magyarországra, ahol az amerikai pénzen majd földet vehetnek és független, önálló egzisztenciák lesznek. Ezeket a kivándorlókat nem kellett féltetni attól, hogy beolvadnak az amerikai közösségbe s elvesztik faji jellegüket és kialszik belőlük hovatarozandóságuk tudata. De attól sem kellett félni, hogy az első nemzedék a nagy amerikai demokráciától megszédül és hazatérve felborítja a magyarországi társadalmi, politikai és gazdasági életformát, mert megmaradtak egyszerű falusi magyaroknak, akik előre örültek annak, hogy meggazdagodásuk után hazatérve földhöz juthatnak. Nem gondoltak ők a magyar kormányzati rendszer megdöntésére: legfeljebb visszamentek Amerikába, ha nem tudtak beleilleszkedni a nekik már szokatlan hazai keretekbe. Ilyen azonban kevés volt, mert az 1.4 millió kivándorlóból körülbelül csak 400.000 jött haza, a többi 1 millió végleg kint rekedt Amerikában.

Ezeknél lassan megkezdődött az a lelki átalakulás, mely minden idegenbe szakadt népnél észrevétlenül elvégzi az asszimilációt. Ma 600.000-re teszik az amerikai magyarok számát, akiknek azonban alig fele, vagy harmada érzi csak, hogy hova is tartozik tulajdonképpen. Az amerikai magyar egyesületek, egyházak és sajtó mintegy 200.000 magyart tartanak nyilván; a többi úgy látszik

elveszett. Gondos Sándor amerikai magyar író említi egyik írásában, hogy az amerikás magyarság második, vagy harmadik generációja, ha Magyarországról van szó, röviden ezzel intézi el: None of my business. I was born here. (Nem az én üzletem. Én Amerikában születtem.) Az asszimilációt a világháború következményei váltották ki mind nagyobb mértékben. Itthon ugyan a háború kitörésekor azt tervezték, hogy a háború befejeztével haza hozzák a kivándorlókat. Nagy nemzeti akcióra gondoltak, de nem lett belőle semmi. Trianon megpecsételte az amerikai magyarok sorsát. Akik a háború végén hazajöttek, riadtan mentek vissza és lebeszéltek mindenkit a hazajövetelről. Akkor azzal vigasztalták egymást, hogy a bajok elmúltával a magyar kormány hivatalosan fog intézkedni és hazahívja a hontalan magyarokat. Ez a hívó szó azonban sohasem érkezett meg Amerikába és 1921-től kezdve a reménytelenség állapotában bekövetkezett az a változás, melynek eredményeként Magyarország számára örökre elveszett az amerikai magyarság és megmenteni most már semmi körülmények között nem lehet. Philip J. Vandevater egyetemi tanár meglegedetten írta 1934-ben a „Survey” nevű amerikai folyóiratban „The melting Pot” (Az olvasztó kohó) cím alatt: „A nagy amerikai olvasztó kohó hosszú kísérletezés után végre el tudta érni azt, hogy a kivándorlás folytán partjainkra érkezett vegyes nemzetiségi elemeket egyetlen nemzetté olvasztotta össze. 1921 előtt az európai nemzetek mindig találtak olyan

vegyszereket, amelyek az egybeolvasztás műveletét, ha nem is tudták teljesen megakadályozni, de erősen hátráltatták. A bevándorlás megszigorítása felfokozta az olvasztó kohó tüzeének hőfokát, ami meghozta a kívánt eredményt. Megállapíthatjuk azt, hogy az olvasztás nem az európai nemzetek mulasztása, hanem a mi fokozott munkánk eredménye.”

Igen, a nagy amerikai kohó tökéletesen működik és a kintrekedt magyarság lassan elég benne. A „Survey” folyóirat figyelmessége ugyan kiterjedt arra is, hogy mit szólnak az olvasztókohóban ülő népek Vandevater tanár megállapításaihoz és a magyarság nevében Gondos Sándor megrázóan írta Clevelandből: „Caught by the cat or by the trap the fate of the mouse is the same. Az egernek mindegy, hogy macska, vagy csapda kapja-e el. És 1921 óta mi, amerikai bevándorlók csupán elkapott egerek vagyunk/*

A háború után az egyházaik közösségi ereje tartotta a magyarokban a lelket. Különösen a római katolikus egyház tett sokat érdekükben. Szemináriumokban magyar nyelvű papokat képeztek ki, akik magyarul prédikáltak a templomokban. A megszállt területekről is sok katolikus pap menekült Amerikába, akik komoly, elszánt lélekkel harcoltak az amerikai magyarságért. Az amerikai főpapoknak azonban nem tetszett a magyar-mentés. Mindent elkövettek, hogy a bevándorló elemeket a vallásukon keresztül is belevonják a nagy amerikai nép-közösségbe és az olvasztókohó munkáját megkönnyítsék. Nem is

titkolják, hogy ez a céljuk. Egyre keményebben és határozottabban hangsúlyozzák, hogy angol nyelvű római katolikus egyházakat akarnak. 1926-ban Walsch, a trentoni egyházmegye akkori püspöke, jelenleg newarki érsek, Hemm János magyar jezsuita szerzetes tiszteletére rendezett banketten több amerikai újságíró jelenlétében mondotta magyar papjainak: „Minél gyorsabban végzitek el egyházközségeitekben azt a munkát, hogy híveiteket igazi amerikaiakká alakítsátok át, annál kedvesebbek vagytok szívemnek.” A katolikus papok még kitartanak, de örökké ők sem bírják. A görög katolikus papok szintén nagyon komoly és áldásos munkát végeznek. A protestáns egyház szétszórtsága miatt nem igen jöhet számításba. Jelenleg a második és a harmadik nemzedék él Amerikában. Ezek már kint születtek és amerikai szellemben nevelkedtek. Magyarországról csak annyit tudnak, hogy valahol Európában, vagy Ázsiában van, de közelebbről nem ismerik. Az első nemzedék még látta a Dunát, a Tiszát és az Alföldet, de azt az élményt, amit ezeknek emléke jelentett számukra, nem adhatták át örökségként utódaiknak. Azoknak már Amerika jelenti az élményt. Apák és fiak tragédiája Amerikában teljesebb és szomorúbb. A magyar gondolatkörben érlelődött apák súlyos teherrel járnak kálváriájukat és sorsuk életük végéig marcangolja lelküket. A fiák: az átültetett törzsök hajtásai szinte ösztönszerűleg távolodtak el az apáktól és nem érzik magyarságuk tragikumát. Amerika más világ, mint Magyarország. Szélesebb a horizont, meré-

szebbek a gondolatok és ridegebb az élet. A nincstelen magyar parasztok utódai ma szabad amerikai állampolgárok. Ők már nem éreznék jól magukat Magyarországon; visszamennének újból Amerikába. Nekik semmi közük többet ehhez az országhoz. Gondos Sándor keserűen írja egyik cikkében: „Nekünk, amerikai magyaroknak legfeljebb tízezer dollár értékű szülőházánk, Magyarország. Körülbelül ennyit harangozott össze a legutolsó amerikai magyar megmozdulás, mikor híre jött, hogy a szerb kormány ezrével küldi át a magyarokat a határon.” Szerinte elpusztult az amerikai magyarság.

A sors úgy akarta, hogy az amerikai magyarság elmúlása, pusztulása és szinte látható beolvadása az amerikai közösségbe, ne fájjon Magyarországnak. A trianoni évek gyásza lefoglalta itthon a könnyeket: a tengerentúlra nem jutott belőlük. A kivándorolt magyarok lassan eltűnnek a nagy amerikai néptengerben, a hazai magyarok lelkiismeretét pedig nem bántja a kivándorlás. Akik felelősek voltak érte, már nem élnek, akik élnek, azok meg nem vállalják a holtak nevében. Az áldozatok; a nincstelen parasztok, Amerikában megbocsátottak nekik: hozzájuk kegyetlen volt az élet, de mást nem tehettek. Az itthon maradottak sorsa viszont reménytelenül nyomul fel az előzőekhez és a magyar végzet újra megjelent az alföldi tájakon: egyes magyarok ismét kivándorlásra, illetve kivándoroltatásra gondolnak ...

Magyarország — proletárország

A XIX. század nagy európai kivándorlása a világháborúval lezáródott. Ez nemcsak a bevándorlási országok tilalmazásának, hanem a (kivándorlási országokban fellépő kivándorlás-ellenes hangulatnak is a következménye. Egyeden ország sem akarta engedni fiait. A nagy veresység, a háború utáni megbékélés és a törvényszerűen beköszöntő konjunktúra az új szaporodásnak helyet biztosított: egyelőre nem kényszerült senki kivándorolni. Vándormozgalmak azért voltak. A határeltolódások megbolygatták a régi keretek lakosságát és az új határok megvonása sokakat állított választás elé: maradnak-e az új impérium alatt, vagy a szűkre szabott anyaországba szorulnak összebb. A megszállt területeken — mint tudjuk — a hivatalnokosztály ez utóbbi álláspontra helyezkedett és 1918-tól 1924-ig 350.000-en jöttek át a csonkaországba.

Sok esetben viszont belső vándorlássá alakult át a

kivándorlás. A háború után a székelyek kivándorlása a Havasalföld felé például tovább tartott: 1920-tól 1930-ig Csik, Háromszék és Udvarhely megyékből 33.266 ember, a természetes szaporodásnak több mint a kétharmada távozott el, de ez már — mivel egy ország határain belül zajlott, illetve zajlik le — belső vándorlásnak számít.

Lassan azonban feltámadt az újabb amerikai kivándorlás. Régi méreteit természetesen nem tudta megközelíteni, mert az azt kiváltó okok megszűntek, de azért még így is néhány százezren hajóztak át minden évben Amerikába. Az Egyesült Államok kormánya az új invázióval szemben azonban már szigorúbban védekezett: 1924-ben például bevándorlási kvótát állapított meg az európai népek számára. Nekünk magyaroknak évenként 473 bevándorlót engedélyeztek, ami sokkal kevesebb annál, mint ahányan minden évben eltávoztak. A háború utáni első évddben ugyan még nem volt kivándorlás, de 1921-ben már 1469-en keltek útra és ez a szám fokozatos emelkedéssel 1929-ben elérte a maximális 9661 főt, hogy onnan egyenletesen csökkenve 1932-ben 799-re süllyedjen le. Azóta ismét emelkedik és 1937-ben újból 1533-an vándoroltak ki. Az Egyesült Államok kvótáján felüli kivándorlók Kanadába és Dél-Amerikába mentek. Kanadában szívesen fogadják a magyarokat, mert a nyugati iparos bevándorlók mellett a magyar földművesekre nagy szükség van.

A kivándorlási területbe a háború után mind jobban belekapcsolódott Dél-Amerika. A mediterrán népek már

a háború előtt is előszeretettel választották Dél-Amerikát; Olaszországból még alkalmi munkára is áthajóztak és áthajóznak Argentínába, ahol rendszerint 3—400.000 olasz mezőgazdasági munkás arat évenként. A délamerikai kivándorlásnak tehát kezd konjunktúrája lenni és magyar részről is élénk érdeklődéssel figyelik alakulását. Dél-Amerikában jelenleg mintegy 40.000 magyar él: ezeknek nagyobbik fele — Albrecht királyi herceg nyilatkozata szerint — „nincstelen vándormunkás, aki ma egy kávé-ültetvényen, holnap egy cukornád-telepen, holnapután valamelyik gyárban dolgozik és vándorol véges-végig a kontinensen”. Vagyis nem irígylésreméltó a sorsuk és mégis szaporítani akarják számukat, mert a kivándorlás gondolata, illetve lehetősége fennáll és az első erőteljesebb impulzusszerű akcióra százezrek készek megindulni. Magyarország társadalmi, gazdasági és szociális struktúrája annyira kedvezőtlen, hogy politikai viták alkalmával már sokszor elhangzott — különösen kérdés formájában — az a mind félelmetesebb módon kibontakozó megállapítás, hogy Magyarország — proletárország, így például legutóbb, a választójogi reform parlamenti tárgyalásánál, de már azt megelőzően, a sajtóban folyó csatározások során is tekintélyes, nagymúltú, a helyzetet valóban ismerő és ilyen esetekben feltétlenül felelősséget érző politikusok és publicisták érveltek az általános, egyenlő, titkos és minden korrektívum nélküli választójog bevezetése ellen azzal, hogy a magyar társadalom 60—70%-a proletár elemekből tevődik össze és a radikális választó-

jogi reform megvalósítása felborítaná a mostani politikai, gazdasági, társadalmi és főleg a hatalmi status quót, mert a széles proletárrétegek jutnának nagyobb számban parlamentre képviselőkhöz és ez egyelőre még nem kívánatos. Szükséges tehát, hogy röviden megvizsgáljuk: valóban oly kedvezőtlen-e a magyar társadalom strukturális felépítése s gazdasági és szociális helyzete, hogy az közel jár a proletár-jelleghez, vagy pedig társadalmi és gazdasági berendezkedésünk megcáfolja ezt az állítást. Az olyan ország ugyanis, amelynek labilis a struktúrája, mindig hajlamosabb a kivándorlásra, mint az, amelynek stabil viszonyai a népesség jólétét és anyagi függetlenségét biztosítják és nem kényszerítenek senkit szülőföldjének az elhagyására. Meg kell vizsgálnunk azért is hazánk társadalmi, gazdasági és szociális viszonyait, hogy az esetlegesen készülő kivándorlást jóelőre megfelelő intézkedésekkel megakadályozhassuk: az orvoslásnál az első teendő pedig a könnyörtelen, őszinte és becsületes helyzetfeltárás.

A társadalom struktúrája

A magyar társadalom strukturális felépítéséről nagyon pontos képet kaphatunk a mindenkorin népszámlálások foglalkozási statisztikájából. Ugyanis ezek a felvételek az egyes foglalkozási főcsoportokon belül az „önálló”, „tisztviselő” és „segédszemélyzet” megkülönböztetéssel határozottan elkülöníthető kategóriákat állapít-

tanak meg, amelyek alapját képezhetik az ilyen természetű vizsgálatoknak. Az önálló elemek akár mint földbirtokosok, gazdák, vagy törpebirtokosok, akár pedig mint gyártulajdonosok, kereskedők, iparosok, stb. bizonyos kivételektől — alább látni fogjuk, hogy melyektől — eltekintve független egzisztenciák. Ugyancsak különleges elbírálás alá esik a tisztviselők csoportja is. De a segédszemélyzet: a gazdaságokban, gyárakban és műhelyekben alkalmazott művezetők, munkások, cselédek, szolgálk, napszámosok és tanoncok nagy táborra majdnem teljes egészében a proletár-fogalom alá sorolható. Ilyen meggondolással a magyar társadalom strukturális felépítése foglalkozási főcsoportok szerint (keresőket és eltartottakat egyformán beleértve) az 1930. évi népszámlálás idevonatkozó adatai alapján a következő:

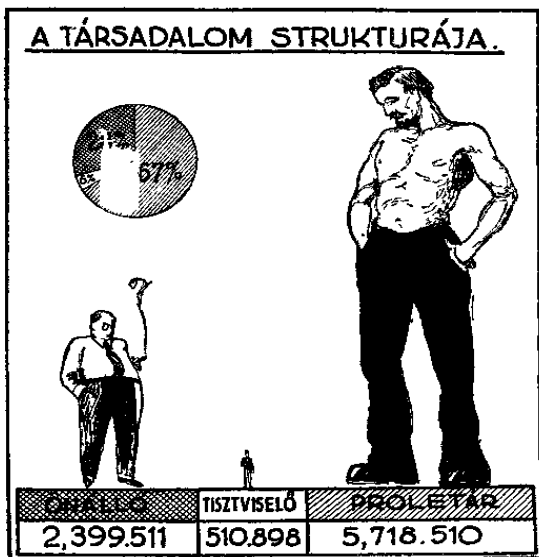
Foglalkozási főcsoport	Önálló	Tisztviselő	Segédszemélyzet
Östernelés	2,074.380	13.223	2,411.790
Bányászat	111	2.962	111.968
Ipar	629.416	84.325	1,169.516
Kereskedelem és hitel	220.010	109.370	139.679
<u>Közlekedés</u>	29.766	46.943	262.166
Polgári és egyházi közszolgálat	42.386	240.420	151.976
Véderő	—	13.141	59.400
Napszámos	—	—	122.338
<u>Nyugdíjas és tőke-</u> pénzes	360.901	—	—
Egyéb	59.834	514	53.903
Foglalkozás nélkül .	—	—	80.702
Házi cseléd	—	—	197.179
<u>Összesen</u>	3,416.804	510.898	4,760.617

Már ebből a nyers összesítésből kitűnik, hogy a magyar társadalom strukturális felépítése nagyon kedvezőtlen és a proletár-jelleg letagadhatatlan. A 8,688.319 főnyi lakosságból — az 1930. évet értve —: 3,416.804 az önálló (39.3%), 510.898 a tisztviselő (5.8%) és 4,760.617 a segédszemélyzet (54.9%). A végleges helyzet megállapításához azonban bizonyos korrigálásra van szükség, mert — mint már fentebb említettük — az „önálló”-rovatba a népszámlálásnál a nagybirtokosok és gyártulajdonosok mellé a törpebirtokosokat és kisiparosokat is beírják, ami a mi szempontunkból helytelen. A törpebirtokos és a kisiparos ugyanis hiába önálló egzisztencia a statisztikus szemében — aki csak ezt a tényt, már tudniillik az önállóságot veszi figyelembe —, ha gazdasági, társadalmi és szociális viszonyai olyanok, hogy e tekintetben semmit sem különbözik az ipari, vagy mezőgazdasági munkástól, tehát nyugodtan közibük sorolható. Ezért az őstermelés 2,411.790 főnyi segédszemélyzete, akik alatt az önállók segítőcsaládtagjai, az összes gazdasági cselédek és az összes teljesen nincstelen, vagy 0—1 kat. hold földdel bíró mezőgazdasági munkások értendők, a következő módosítással egészül ki: az önállóknak azokat a segítőcsaládtagjait (536.988 lélek), akiket a segédszemélyzethez sorolt a népszámlálási felvétel, le kell vonni a segédszemélyzet létszámából, legyenek azok akár törpebirtokosok, vagy nagybirtokosok segítőcsaládtagjai, mert csak zavarnák a számítást; ellenben az összes 5 kat. holdon aluli birtokosokat és bérlőket (1,145.730 lélek) hozzá kell

adni a segédszemélyzethez és így megkapjuk az agrárproletárok 3,020.532 főnyi teljes létszámát. Csábító volna ehhez a sokat emlegetett és tetemrehívott három millió agrárproletárhoz az 5—10 kat. holdas birtokosok és bérlők egy részét is még hozzá számítani, mert ebben a birtokkategóriában az átlagosan egy gazdaságra jutó 7 kat. hold föld a megélhetéshez nem elég és nagyon sokszor idegen munkát is kell vállalni; tehát bizonyos proletár vonatkozások fennállnak, de ez már talán a tendenciózus beállítás vádját vonná maga után.

A nem-agrár lakosságnál az összes önállók száma 1,342.424. Ezek szintén nem tekinthetők teljes egészükben olyan egzisztenciáknak, amelyek minden vonatkozásban önállóságot és függetlenséget jelentenek, mert hiszen közülük alig néhány ezer, vagy legfeljebb tízezer tartozik a gyárosok, nagyobb iparosok, kereskedők, pénzemberek; stb. irigyelt társaságába; a többiek: a falusi és városi kisiparosok és kiskereskedők anyagilag nem mindig független és sok tekintetben már a proletariátushoz közelálló nagy csoportot alkotnak. A falusi kovács, bognár, kádár, ács, lakatos, szíjgyártó, kőműves, szabó, suszter, stb. bizony nagyon sokszor beáll napszámosnak, vagy elmegy aratni, csépelni, mert iparából megélni nem tud. De ha megmarad is egész éven át eredeti foglalkozásánál, még akkor sem számíthat olyan értelemben az „önálló” megkülönböztetésre, mint például egy gyáros, vagy nagyiparos, mert gazdasági, társadalmi és szociális viszonyai reménytelenül az alsó társadalmi rétegekhez húzzák és onnan

nem tud szabadulni. Ezért azután sokuknál tudatosult osztályhelyzetük és fanatikusán vallják magukat

A magyar társadalom felépítése az önálló, tisztviselő és proletár megkülönböztetéssel.

proletárnak, ami már ez esetben politikai állásfoglalást, illetve világnézeti hovatartozandóságot is jelent. És valóban az ország egyes részeiben a munkásmozgalmak vezetői között mindig találunk kisiparosokat, kisebb falvakban

meg egyenesen ők képviselik a marxizmus vulgáris ideológiáját.

Mindezek előrebocsátásával a nem-agrár lakosság 1,342.424 főnyi önálló csoportjából, itt nem részletezhető számítások alapján 488,253 lelket le kell írunk és a nem-agrár segédszemélyzethez kell adnunk. A nem-agrár segédszemélyzet száma 2,348.827, amiből azonban le kell vonni a véderő 59.400 főnyi „segédszemélyzetét” (altiszti és legénységi állományát), mert az mégsem tekinthető proletárnak ... Végeredményben tehát a városi proletárok száma 2,697.978; néhány százezerrel kevesebb az agrár-proletárokénál. Az elmondottakból pedig kitűnik, hogy a magyar társadalmi végleges struktúrája a következő: a 8,688.319 lakosból 2,399.511 az önálló, 510.898 a tisztviselő, 5,718.510 a proletár és 59.400 a katona. 1930 óta eltelt 8 esztendő szaporodását is figyelembe véve: a jelenlegi 9 millió lakosból 6 millió, a lakosság kétharmada proletár. A statisztika valóban azt igazolja, hogy Magyarország — proletárország ...

Birtokmegoszlás és mezőgazdasági termelés

A gazdasági és szociális viszonyok tárgyalását leghelyesebb a földbirtokmegoszlással kezdeni. Magyarország lakosságának még mindig 51.8%-a tartozik az östermeléssel foglalkozók főcsoportjához: az agrár társadalomban pedig a nép és föld egymáshoz való viszonya szabja meg

a társadalom strukturális felépítését. A foglalkozási statisztikából láttuk, hogy agrártársadalmunk kétharmada proletár. (A 4.5 millió agrárlakosból 3 millió.) Ugyanerre a megállapításra jutunk, ha a birtokmegoszlást nem a birtokolás személyi vonatkozásaiban, hanem mezőgazdasági birtokok — önálló üzemek — szerint vizsgáljuk. Magyarországon 1895-ben volt egészen részletes birtokösszeírás, azóta a statisztikai évkönyvekből és egyéni számításokból lehetett csak birtokmegoszlásunkról — különösen a kisbirtok-kategóriáknál — valamelyes képet kapni. Most azonban az 1935. évi új birtokösszeírás, amelynek nem régiben jelent meg a főösszesítési kötete, a legpontosabb adatokat szolgáltatja. Eszerint birtokmegoszlásunk a következő:

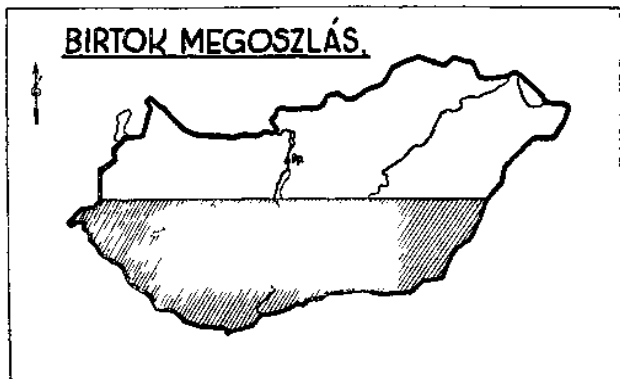
Birtokkategóriák		A földbirtokok			
		száma	% ter.	(kat. holdban)	%
0—	1 kat. holdig	628.431	38.5	236.417	1.4
1—	5 kat. holdig	556.352	34.1	1,394.829	8.6
5—	10 kat. holdig	204.471	12.6	1,477.376	9.1
10—	50 kat. holdig	217.849	13.1	4,198.246	26.1
50—	100 kat. holdig	15.240	1.0	1,036.162	6.5
100—	500 kat. holdig	9.632	0.5	1,985.715	12.3
500—	1000 kat. holdig	1.362	0.1	944.250	6.0
1000	kat. holdon felül	1.070	0.1	4,808.849	30.0
Osszesen		1,634.407	100.0	16,081.844	100.0

Magyarországon a birtokmegoszlás sohasem volt kedvező. Az ezer holdon felüli birtokok az ország területének mindig igen nagy százalékát foglalták el: velük szemben sötétlett a törpebirtokosok és nincstelenek hatal-

mas tömege. Közvetlenül a háború előtt, 1913-ban például Nagymagyarországon 4219 nagybirtok volt 19,534.472 kat. holddal: a 11.4 millió agrárlakosból pedig 7.7 millió volt a törpebirtokos és bérlő, mezőgazdasági munkás és uradalmi-gazdasági cseléd. A háború utánra nem sokat változott a helyzet. Az 1935 febr. 28-án végrehajtott mezőgazdasági statisztikai felvétel 1,634.407 birtokról tud 16,081.844 kat. hold területtel és ebből 1070 a nagybirtok 4,808.849 kat. holddal. Még rosszabb, ha a tízezer holdon felüli birtokokat nézzük, mert ilyen 84 van 2,426.790 kat. holdon. (Eszterházy Pál hercegnek 158 község határában 223.000, Festetich György hercegnek 36 község határában 69.400, Eszterházy Móric grófnak 23 község határában 56.000, Pallavicini Alfonz Károly örgrófnak 10 község határában 50.000, Eszterházy Tamás grófnak 33 község határában 44,500 kat. hold földje van és a névsort lehetne folytatni tovább, ha volna számára hely...) Ezzel szemben az öt holdon aluli törpebirtokok száma csak 1,184.782 és a területe 1,631.246 kat. hold. A törpebirtokokból 363.156 a szántóföldnélküli — kert, szőlő, stb. — birtok 137.562 kat. holdon. A szántóföldnélküli birtokoknál: 1 holdon alul a kert foglalja el a legnagyobb területet (35.481 kat. hold), utána a szőlő jön (20.198 kat. hold); az 1—5 holdasoknál a kert csak 6000, viszont a szőlő 21,695 kat. hold. A két véglet között az átmeneti birtokkategóriák sem kedvezőbbek, tehát birtokmegoszlásunk meglehetősen feudális színezetű — a száz holdon felüli birtokosok és bérlők 25.139 főnyi (családostul együtt) kis csoportja az

ország területének majdnem a felét (7,778.814 kat. hold) mondhatja a magáénak — s gazdasági, társadalmi és szociális szempontból egyaránt tarthatatlan.

Súlyosbítja a helyzetet az a körülmény is, hogy az 1,634.407 birtokból 19.483 és a 16,08X.844 kat. hold össz-

Az ország területének közel fele a százholdon felüli nagybirtok.
A nagybirtokok elhelyezkedése természetesen nem ilyen.

területből 4,360.622 kat. hold a korlátolt forgalmú birtok. Különösen a mammutbirtokok kötöttek: a 84 tízezer holdon felüli birtokból 58 a korlátolt forgalmú 2,035.793 kat. holddal. Jelleget szerint következőképpen oszlik meg a kötött birtokok állománya: a kincstárnak 67 birtoka van 266.345 kat. hold terjedelemben jobbra terméketlen helyeken. Községi, városi és törvényhatósági tulajdonban 3112 birtok van 828.283 kat. holddal. A közbirtokosságok száma 4882, összterületük 917.568 kat. hold, amely-

ből 564.119 kat. hold a legelő és 220.985 kat. hold az erdő. Köz- és magánalapítványi jellege 356 birtoknak van 262.111 kat. hold területen. Ebből egyedül a vallásalapé 87.316 kat. hold. Sok a hitbizományi birtok is: 54 személy 821.747 kat. holdat mondhat magáénak és ebből csak 4 tartozik az ezer holdon aluli birtokkategóriába 3539 kat. hold területtel, a többi mammuthitbizomány. A vitézi telkek száma viszont nagyon kevés: 1544 vitéznek van 33.003 kat. hold földje. Sok föld van az egyházak és ezek között is a római katolikus egyház kezén. A 2600 római katolikus egyházi birtok 862.704 kat. holdat foglal el. Ebből 54 a főpapi birtok 561.046 kat. holddal, 51 a szerzetesrendeké 175.547 kat. holddal (például az egr-i káptalannak 67.447 kat. hold földje van, Pannonhalmának 60.315, a kalocsai érseknek 59.242, a veszprémi püspöknek 50.513, stb.) és a 2495 falusi plébániára csak 126.111 kat. hold föld jut. A görög katolikus egyház tulajdonában 174 birtok van 14.590 kat. holddal. A református egyház ellenben gazdagabb: 1254 birtoka van 102.755 kat. hold területtel. Az evangélikusoknak 487 birtokuk van 21.055 kat. holddal. A többi egyház nagyon szegény: a görögkeleti egyháznak csak 78 birtoka és 3711 kat. holdja, az unitárius egyháznak 5 birtoka és 302 kat. holdja és az izraelita egyháznak 406 birtoka és 1194 kat. hold földje van. Ez utóbbiaknál jó-részt a temetők területét jelentik a felsorolt számok. Az iskolai birtokok száma 752, a területük 9754 kat. hold. Külön meg kell emlékezni még a 855 hitelintézeti föld-

birtokról, melyeknek területe 88.343 kat. hold és a 2857 részvénytársasági és egyéb társulati birtok 126.912 kat. holdjáról.

A birtokmegoszlás mellett mezőgazdasági termelésünk is „proletár”-színezetű. Még mindig az extenzív-jellegű gabonatermelés folyik, de az is olyan alacsony színvonalon, hogy az egymagában magyarágatát adja nagy szegénységünknek. 1928-tól, a nagy búzakonjunkturától, amikor szántóföldünknek 56.9%-a volt gabonával bevetve, 1936-ig 54.3%-ra szállt le az arány, tehát jóformán semmit sem változott. A másik nagy kategória: a (kapások 1928[^]ban a bevetett terület 28.7%-át foglalták el, 1936-ban 30.3%-át. (A búza-ikukoricás hírhedt magyar vetésforgó ezzel kiegyenlítődt!) A takarmánynövények megmaradtak az 1928. évi 12.3%-on, a fennmaradó 2—2.5 százalék pedig a hüvelyesek és kereskedelmi növények vetésterületét jelenti.

Mezőgazdasági termelésünk extenzív voltát azzal mentik, hogy hazánk éghajlati és talajviszonyai, nemkülönben a magyar parasztság évszázados beidegzettsége gabonatermelésre predesztinálják az országot és ez ellen nem tehetünk semmit. Valóban Magyarország különleges helyzete inkább az egyoldalú gabonatermelésre kényszeríti a gazdákat — habár a Duna—Tisza-köze nagy energiákat sejtető kertkultúrája; a Dunántúl és Tiszántúl egyes részein meghonosodott magasszínvonalú szántóföldi termelés ennek ellent mond — és ezt tudomásul kell venni. Abba azonban sehogysen volna szabad belenyugodni,

hogy gabonatermelésünk még mindig ugyanolyan nívón mozogjon, mint negyven-ötven évvel ezelőtt. Az utolsó négy évtizedben ugyanis nálunk csak 2—10%-kal emelkedett az egyes gabonafélék termelésátlaga; ugyanakkor Nyugat-Európa nagykultúrája agrárországokban 20—100 százalékkal. Dánia, Hollandia, Írország, vagy akár Németország 20—24 métermázsás kat. holdanként! búzatermés-átlagaival szemben Magyarország alig tud 6—8, legjobb esetben 10 métermázsás átlagot elérni, így az a 20—24 millió métermázsas búza, amire nálunk évenként az export lebonyolításához és a belső fogyasztás nem kielégítő fedezésére szükség van, 2.5—2.8 millió kat. holdon terem meg; holott kedvezőbb talaj előkészítéssel, megfelelő trágyázással és gondosabb ápolással 1.5—2 millió kat. holdon is megteremne és a felszabaduló terület más, intenzívebb növényeik termelésére szolgálhatna. (Évenként mintegy 150 millió munkanap vész el az extenzív termelés miatt: a mezőgazdasági lakosság keresőinek munkakapacitása 70%-ig van kihasználva, 30%-a kihasználatlanul marad, 500 millió pengő produktum- és munkabérvesztést okozva az országnak.) Ugyanezt végig lehetne csinálni a többi gabonafélével és kapással is: a termelés átállítását pedig a belső fogyasztást teljesen kielégítő és a külföldi piacokon keresett gazdasági növényekkel kellene megvalósítani. Ezzel a mezőgazdasági termelést korszerű színvonalra emelnénk és jövedelmezőségét, valamint az agrárlakosság kereseti és megélhetési viszonyait nagymértékben megjavítanánk.

Agrárlakosságunk nagy szegénysége nemcsak az egészségtelen birtokmegosztással, hanem legalább ugyanolyan mértékig az elmaradott mezőgazdasági termeléssel is magyarázható. A 6—8 métermázsás búzatermések mellett a gazda bevétele kat. holdanként bruttóértékben alig tesz ki 120—150 pengőt; ebből munkabérre 50—60 pengő jut. A kat. holdankénti 50—60 pengős munkabérkifizetés azonban csak fiktív tétel, mely a valóságban nem áll. Ugyanis az üzemszámtartási vizsgálatoknál többek között a gazda és a családtagok munkavégzése is munkabérelszámolás alá esik — könyvelési szempontból. A gazda és segítő családtagjai a valóságban sohasem kapnak munkabért: ez csak az alkalmazottaknak jár a munkájuk után. A tényleges munkabérkifizetés tehát nagyon kevés, ami az alacsony színvonalú mezőgazdasági termelésből folyik. Ezt az Országos Magyar Gazdasági Egyesület adatgyűjtése is igazolja. Az OMGE a budapesti József Nádor Műegyetem mezőgazdasági fakultásán és a keszthelyi, magyaróvári és debreceni Gazdasági Akadémiákon keresztül az ország különböző részeiben üzemszámtartási felvételeket készít a mezőgazdaság jövedelmezőségéről és pedig igen szomorú eredménnyel. Ezek a felvételek a magyar mezőgazdasági termelés nagyfokú elmaradottságáról tanúskodnak. A mezőgazdasági válság utáni négy évben nagy-, közép- és kisüzemekben a bruttóbevétel és a munkabér-kifizetés alakulása kat. holdanként a Dunántúl, az Alföldön és az Északi dombosvidéken a következő volt:

Év	Bruttó bevétel			Munkabér-kifizetés		
	egy kat.	hold	mezőgazdasági területre	Nagy-	Közép-	Kis-
	ü z e m b e n			ü z e m b e n		
	D u n á n t ú l					
1932	143.95	128.61	130.13	63.25	55.73	82.97
1933	125.86	119.21	134.36	54.92	46.88	76.35
1934	128.94	116.36	122.79	54.99	46.05	63.61
1935	151.32	134.17	118.08	62.25	53.10	57.38
	A l f ö l d					
1932	151.15	134.44	156.65	64.86	59.24	58.58
1933	130.10	125.19	139.49	52.57	52.61	53.44
1934	132.44	126.02	132.53	54.22	54.10	42.14
1935	143.89	133.55	125.13	68.83	63.95	52.06
	É s z a k i d o m b v i d é k					
1932	136.84	102.03	129.42	43.19	47.73	48.19
1933	148.73	92.90	117.30	35.72	39.60	40.35
1934	101.81	93.83	105.02	41.23	42.57	44.22
1935	136.47	131.05	137.26	49.06	54.98	53.09

A bruttó bevétel 150 pengő alatt maradt mind a négy évben és a meginduló konjunktúra is csak nehezen tudta 150 pengő fölé emelni. 1937-ben a magyar föld bruttóhozama — minden művelési ágát beleszámítva — 2800 millió pengő volt, amiből 1 kat. holdra (Magyarország egész területét értve) 175 pengő esett. Ebből a munkabér-kifizetés összege nem lehetett több 60—70 pengőnél, mert a munkabérek alakulása nem követte párhuzamosan az árak emelkedését. És még egyet: a 60—70 pengő fiktív összeg —, amelyet üzemszámtartási szempontból kell figyelembe venni, mert e nélkül nem lehetne helyesen

véve a gazda munkabérigénye és az összes alkalmazottak munkabére is. A kettőnek az aránya birtokkategóriánként változik: kisbirtokon az összes munkabér-kifizetés 60—70%-a a gazdái, illetve családjái, nagybirtokon alig 1—2%-a. A fizetés eszközlése sem egységes, mert az nemcsak készpénz formájában, hanem termény járandósággal (konvenció, aratási és cséplési rész, stb.) és természetbeni szolgáltatásokkal (kukoricaföld, kert, fa, stb.) történik. Rendszerint és átlagosan a munkabér 26%-a készpénz, 62%-a terményjárandóság és 12%-a természetbeni szolgáltatás.

Magyarországon a szorosabb értelemben vett mezőgazdasági terület, a szántóföld, közel 10 millió kat. hold. A magyar mezőgazdaság összes munkabérkifizetése tehát a fentiek alapján évenként 600 millió pengő. Az 1930. évi népszámlálás 2 millió keresőről tud az agrártársadalomban: egy keresőre így 300 pengő jut. Ez a 300 pengőnyi összeg a nincstelen mezőgazdasági munkások, uradalmi gazdasági cselédek és törpebirtokosok egész évi keresete: a birtokosoknál ehhez még hozzájön a gazdaságnak birtokkategóriánként emelkedő tiszta hozama. A 3 millió agrárproletár évi 300 pengő átlagos keresetét a napszámber és a munkakapacitás egymásbavetése is igazolja. A földművelésügyi minisztériumban, a Mezőgazdasági Kamarához és a Statisztikai Hivatalba befutó jelentések szerint 1937-ben a férfi napszámber évi és országos átlagban 1.50 pengő volt. A Gazdaságkutató Intézet számításai szerint az agrárlakosság munkakapacitása csak

kétharmad részben van kihasználva; ez még inkább áll a mezőgazdasági munkásokra és azt jelenti, hogy egy évben maximálisan csak 200 napot dolgozhatnak. Vagyis az 1.50 pengős napszámmal besorozva évi 300 pengő kereset jön ki. Matolcsy Mátyás jövedelemmegosztási számítása is 200—250—300 pengő jövedelmet mutat ki ennél a társadalmi osztálynál. Ugyanerre az eredményre jutott Kerék Mihály is, aki még a Falu-Gazda Szövetség titkáraként végzett az ország mezőgazdasági munkásoktól lakott részein vizsgálatokat. Tehát bárhogy is nézzük és bármely oldaláról közelítjük meg a kérdést: évi 300 pengőnél több jövedelem egy (mezőgazdasági munkás számára sehogysem akar kijönni és erről mást megállapítani, minthogy nem emberi élet, nem lehet.

A városi munkásság szociális helyzete

A mezőgazdasági termeléssel ma már egyenlő értékű és egyenlő nemzetgazdasági jelentősége van ipari termelésünknek. Az évenkénti produkció pengőben kifejezett értéke a két termelési ágánál lényegtelen eltérésektől eltekintve, egyformán alakul és járul hozzá nemzeti vagyonunk gyarapításához. Természetesen ez a *hozzájárulás* az ipar részéről kevesebb munkaórával, de sokkal nagyobb tőkebefektetéssel érhető el, mint a mezőgazdaságnál, mert hiszen a két termelési ág eltérő volta minden vonatkozásiban közismert. Ipari termelésünknek még

az is nagy előnye, hogy korszerű színvonalon áll — más-ként nem is lehetne — és így a nyugati országokhoz viszonyítva, nincs az a nagy eltérés, mint azt a mezőgazdaság esetében láttuk. A magyar gyáripari termelésre nem is mondhatjuk, hogy elmaradott, mert mindenben megfelel a kor követelményeinek. (Igaz, itt is kihasználatlan 50 millió munkanap, mert teljes üzemmenet esetén 160.000 munkással több dolgozhatna, de ennek strukturális okai vannak. A kár mindenesetre jelentős: 5—600 millió pengő munkabér- és produktumveszteség.) Ugyanezt azonban nem moindhatjuk el szociálpolitikai vonatkozásban, mert a gyáriparban, általában a nem-agrárüzemekben a munkásság helyzete semmivel sem jobb, mint a mezőgazdaságban: a látszatra fennálló különbség a város és a falu eltérő viszonyaival magyarázható. A Statisztikai Hivatal gyáripari felvétele — amelyről éppen a gyárosok állapították meg, hogy ehhez hasonló, pontos és részletes statisztika egyetlen nagyipari államban sem készül s nem áll az érdekeltek rendelkezésére — minden évről pontos és megbízható adatokat közöl a gyáripari termelés értékéről és a munkásoknak kifizetett összegekről. Az utolsó 10 évben, illetve 1928-tól 1936-ig a magyar gyáripar által kifizetett munkabérek nem nyújtottak valami fényes megélhetési lehetőséget a munkásoknak. A gyáripari statisztika ezt eléggé igazolja, mert ha egymás mellé állítjuk az értékbeli termelés és az összes munkabérfizetés adatait, akkor valóban kedvezőtlen eredményt kapunk. A következő kimutatás erről szól:

Év	A gyáripari termelés értéke		Munkabér-kifizetés	
	ezer pengőben	Index	ezer pengőben	Index
1928	2,876.871	100	448 875	100
1929	2,867.094	99	459415	102
1930	2,491.868	86	412 625	92
1931	2,058.660	71	352021	78
1932	1,822.622	63	291 874	65
1933	1,763.429	61	284 366	63
1934	1,954 388	68	305 401	68
1935	2,201.477	76	345 839	77
1936	2,582 185	90	393 067	87

A munkabérkifizetés a válságos években nagyjából követte az előállított iparcikkek értékében jelentkező változásokat. A legmélyebb ponton, 1933-ban, amikor a termelés az 1928. évinek 61%-át tette ki, a munkabérkifizetés 63%-ön állott. A konjunktúra megindulásával azonban nem alakult párhuzamosan a munkabér és termelés értéke, mert 1936-ban az érték-index 90, a munkabérkifizetés indexe ellenben csak 87 volt. Ettől függetlenül: a munkabérekben előálló változás természetesen nem azt jelentette, hogy azonos számú munkásságnak történt változó értékű munkabérkifizetés, mert hiszen a munkások száma is változott (1932-ben 182.541 ipari munkás dolgozott, 1936-ban 259.531), tehát a munkabér alakulása nem követte az összes munkásoknak kifizetett bérek összegét. Egy munkás például 1933-ban az 1928. évinek 77.9%-át kereste, viszont 1936-ban már csak 75.3%-át, holott közben az ipari termelés 29, a munkabérkifizetés összege pedig 24%-kal emelkedett.

Ha részleteiben vizsgáljuk meg 1936-nak, mint a

legutolsó adatokkal rendelkező évnek munkásszociális viszonyait, akkor azt látjuk, hogy ebben az évben a munkabérfizetés 393 millió pengőnyi összegéből 82.5 millió a tisztviselőknek, 15 millió a művezetőknek és előmunkásoknak, 208.5 millió a munkásoknak és 15 millió a szolgálknak és altiszteknek jutott. 1936-ban a gyáripár 24.466 tisztviselőt, 4286 művezetőt és előmunkást, 259.531 munkást és 10.750 szolgát és altisztet foglalkoztatott. Ebben az évben tehát (sajnos újabb adatok még nincsenek, mert a Statisztikai Évkönyv 1937. évi kötete nem jelent meg) az egyes gyáripari foglalkozási kategóriák tagjai a következő fizetést kapták: tisztviselő 3.374, művezető és előmunkás 3.518, munkás 1.080, szolga és altiszt 1.390 pengő. A tisztviselők látszólag magas (havi 281 pengő) fizetése azzal magyarázható, hogy ez átlagszám: a főtisztviselők és napidíjasok fizetése egyformán bele van véve és azt nagyon jól tudjuk, hogy az előbbieket többet kapnak, mint az utóbbiak. Az átlagtisztviselő keresete alig közelíti meg a 200 pengőt. Szomorúan igazolja ezt a Magántisztviselők Szövetségének adatgyűjtése: a magántisztviselők — gyárakban, bankokban alkalmazottak — kétharmada 150, fele 100 pengőn aluli keresetből él. A művezetők és előmunkások fizetése (havi 292 pengő), nem szorul bővebb magyarázásra: közepes jónak mondható. Ellenben a munkások keresete nagyon kevés. Egy-egy munkásnak átlagosan 90 pengő fizetése van, ami még a szolgálk és altisztek fizetésénél is kevesebb, mert azok 116 pengőt kapnak havonta. Ha a mun-

kácsolódást csak háromtagúnak vesszük; apa, anya, egy keresetnélküli gyerek: egy-egy családtagra havonta 30, naponta 1 pengő jut. Ebből kell az összes szükségleteket fedezni: táplálkozni, ruházkodni, fűteni, világítani, a lakbért fizetni és az esetleges kulturális igényeket kielégíteni. Bizony ebből nem lehet és elképzelhetjük, hogy milyen élet húzódik meg a munkáslakásokban, a Budapestet övező nagy proletár-periférián és a vidéki városok munkástanyáin, ahol valóban rongyos vackán álmodik a nyomor ... És most vegyük figyelembe a város és a falu közötti gazdasági, társadalmi, szociális, kulturális, stb. különbségeket; akkor majdnem csak azt kell megállapítanunk, hogy az ipari munkások olyan viszonyok között élnek a városban, mint a mezőgazdasági munkások a faluban.

Jövedelemeloszlás

Hátra volna még a felsőbb társadalmi osztályok, a köztisztviselők, a közlekedés, kereskedelem és egyéb magánfoglalkozású pályákon elhelyezkedett rétegek gazdasági és szociális helyzetének a megvizsgálása. Itt részben az adóstatisztikára, részben pedig a jövedelemeloszlás átlag-adataira vagyunk utalva. A felsőbb társadalmi osztályok, helyesebben a „felső tízezer” gazdasági és szociális viszonyaira elég lesz csak annyit felhozni, hogy az országban összesen 149.738 vagyonadófizető van — az 1935. évi adóstatisztika szerint — és ezek közül 28.596

fizet ötvenezer pengőnél nagyobb vagyon után adót. Ennek a 28.596 nagy vagyonadófizetőnek összes vagyona 4.559 millió pengő, amit 706.3 milliónyi, vagyis 15%-os tartozás terhel. Ebből a 4.56 milliárd pengőből 1.72 milliárd fekszik földben, 2.84 milliárd pedig más értékekben és egy-egy lélekre átlagosan 134.000 pengő vagyon esik. Hogy e mögött milyen élet van, azt úgy hiszem nem szükséges bővebben ismertetni...

Ellenben a köztisztviselőknél, vagy általában a középosztálynál bizonyos proletarizálódás tapasztalható. A háború utáni konjunktúra ugyan rendbehozta a háború és a forradalmak alatti zilált gazdasági és szociális viszonyait, de a törvényszerűen jelentkező válság mindent lerontott és most hiába jön az újabb konjunktúra. Hüllám, hogy a harmincas évek válságperiódusából kiemelve az életet: a középosztályon már nem tud segíteni. A lassú elszegényedés folytatódik, ímert a tartalékok teljesen kikapadtak. Az öregebb korosztályok még valahogy tartják magukat, de az ifjú generációk helyzete teljesen reménytelen. Diplomával és érettségi bizonyítvánnyal a kezükben várják az elhelyezkedést. (25.000 állástalan értelmiségi fiatal van Magyarországon. Ezek közül 10.000-en jelentkeztek átképző tanfolyamra, de alig pár ezernek van reménye arra, hogy felveszik és így sikerül majd elhelyezkednie.) És ha állásba is jutnak az embertelen és a munkát egyenesen destruáló 60—80—100 pengős havi fizetésekkel, s azzal a kilátástalan reménnyel kell beérniük, hogy egyszer talán véglegesítik őket. Itt már kap-

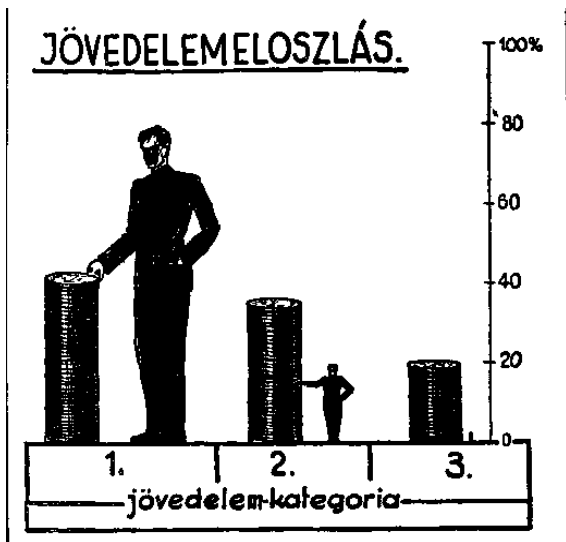
csőlátót talál a proletárság, mert a szellemi munkás helyzete semmivel sem különb a fizikai munkásénál. És valóban szinte észrevétlenül csúszik át a megélhetés problémája egyik társadalmi osztályból a másikba: a mezőgazdasági és ipari munkások nagy tábora mellett az értelmiségiek, vagy nyugodtan kimondhatjuk, az egész középosztály is ugyanolyan megélhetési gondokkal küzködik és ez folytatódik a közbülső kategóriák felé.

Mindebben pedig az a nagyon érdekes, hogy mégsem akarják felismerni közös sorsuk közös megváltoztatásának a lehetőségét. Szemben állnak egymással gazdasági, társadalmi, szociális és politikai téren s nem veszik észre, hogy közös akciókba kellene kezdeniök, mert különben nem történik változás helyzetükben. Magyarországon a társadalmi osztályok egymásért és ne egymás ellen legyenek, mert ha tovább folytatják a mostani politikai játékaikat, akkor beteljesedik rajtuk a végzet és soha nem képzelt nyomorba süllyednek. Matolcsy Mátyásnak a Gazdaságkutató Intézetben végzett jövedelemelosztási számításai a magyar társadalom nagy szegénységéről tanúskodnak. Az elmondottak igazolására és a kimaradt rétegek helyzetének az ismertetésére ide iktatom összefoglaló kimutatását, mely szerint az 1930—31. évben (azért ebben az évben, mert az 1930-as népszámlálás lehetővé teszi a foglalkozási kategóriák létszámának a megállapítását) az egyéni jövedelmek összegét kitevő 4.675 millió pengő az egyes társadalmi osztályok, illetve foglalkozási kategóriák között a következőképpen oszlott meg:

M e g n e v e z é s	Népség		Jövedelem		Fejenként jutott pengő
	száma	%-a	millió P-ben	%-ban	
Mezőgazdasági munkások	1,250,349	14.4	229.3	4.9	183.4
Gazdasági cselédek	599,622	6.9	123.1	2.6	205.3
1—10 kat. holdas kisbirtokosok és kisbérfők	1,749,887	20.1	397.6	8.5	227.2
10—100 kat. holdas birtokosok és bérfők	747,555	8.6	331.6	7.1	429.6
Bányászati és kohászati munkások	107,387	1.2	47.8	1.0	445.5
Az ipar, közlekedés, stb. segédszemélyzete	1,902,549	21.9	716.4	15.3	376.4
A kisjövedelmű önálló kisiparosok	467,852	5.4	149.5	3.2	320.1
Napszámos, ismeretlen foglalkozású, stb.	224,257	2.6	55.6	1.2	200.0
Összesen	7,049,458	81.1	2,050.9	43.8	290.9
A lakosság többi része	1,638,861	18.9	2,624.4	56.2	1,601.2
Mindösszesen	8,688,319	100.0	4,675.3	100.0	538.1

A felsorolt kategóriákban a fejenkénti jövedelmek természetesen átlagértéknek és így feltehető — s valószínű is —, hogy az átlagoktól fel- és lefelé 15—20%-os, egyes esetekben, mint például a 10—100 kat. holdas birtokosoknál és bérlőknél még ennél is nagyobb eltérések vannak. Ez a nagy hibahatár az ilyen számításoknál általános és nem zárja ki az adatok helyességét, ami könnyen igazolható, illetve ellenőrizhető. Mi például a gyáripari statisztika alapján egy ipari munkás egész évi keresetét 1080 pengőben állapítottuk meg és a munkáscsaládot háromtagúnak vettük. A Matolcsy-féle jövedelemszámítás az ipar, közlekedés, stb. segédszemélyzetnél fejenként 376.4 pengő évi hányadot mutat ki: háromtagú családnál tehát 1129 pengőt. Az eltérés — az időbeli távolságot is (1931 és 1936) figyelembe véve — lényegtelen. Ugyanígy végig kontrollálható az összes foglalkozási kategória jövedelme és a végső következtetés levonható: Magyarország 8,688.319 lakosából 7,049.458-nak az évi jövedelme átlagosan 300 pengő alatt marad, a fennmaradó 1,638.861-nek jövedelme ellenben több mint ötszöröse az előbbiekének, 1600 pengő. Figyelembe véve még az adóstatisztika alapján a „felső tízezer” vagyoni helyzetét, a magyar társadalom a következő három kategóriában sorakozik fel a jövedelemeloszlásnál: a lakosság 0.6 százalékának az egyéni jövedelmek 20 százaléka, 18.3 százalékának 36 százaléka és végül 81.1 százalékának az egyéni jövedelmek összegének csak 44 százaléka jut. A három kategória egymáshoz való aránya tehát 1:4:66.

Magyarország társadalmi, gazdasági és szociális viszonyainak rövid vázolásából valóban 'kitűnik, hogy proletárország vagyunk. Társadalmunk felépítése, gazdasági életünk strukturális betegségei és széles néprétegek

A jövedelemeloszlásnál felsorakozó három kategória.

szociális elesettsége megcáfolhatatlanul bizonyítják, hogy taposómalomba kerültünk, ahol valami reménytelen circulus vitiosusban váltják egymást problémáink. A megoldásra pedig nincs kilátás, mert egy radikális földreform, vagy erőteljes szociálpolitika — mint amely változtatni tudna a helyzeten — egyelőre nem várható. Az ország

hatalmi berendezkedése ma még a tokének és nem a munkának kedvez: a változás strukturális feltételei tehát hiányoznak és mivel strukturális bajokról lévén szó, a részletmegoldások, bármilyen jószándéktól és megértéstől is indítatva, nem segítenek.

A mezőgazdaság és ipar kihasználatlan munkakapacitása így a kivándorlás lehetőségét növeli, mert a 200 millió munkanap 600.000 felesleges munkást — családostul 1.5 millió embert — jelent. A statisztikai adatok ugyan ennél kevesebbet mutatnak ki: az 1930. évi népszámlálás például csak 224.103 munkanélkülről tud, akik közül 24.405 az agrárlakossághoz tartozik. Viszont az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Iroda 1935-ben télen 260.034, nyáron pedig a legnagyobb munkaidőben 73.208 munkanélküli mezőgazdasági munkást tartott nyilván. Nyugodtan vehetünk tehát 250.000 mezőgazdasági, 30.000 szakképzett ipari (ennyi volt 1937-ben a munkakeresők száma) és mintegy 120.000 tanulatlan városi munkanélkülit, akikhez legalább 600.000 hozzátartozó számítható. Vagyis Magyarországon ezek szerint egymillió ember él feleslegesen és bármely pillanatban kivándorlásra készen.

A következő negyedszázad

A fölöslegesnek tekinthető és kivándorlásra kész egy millió lélek a rendkívül szapora alsó társadalmi osztályokhoz tartozik és éppen ebben van az újabb kivándorlási lehetőség nagy nemzeti veszedelme. Ha mi innen kivándorlásra kényszerítünk egy millió embert, akkor az amúgyis megtorpant népszaporodásunkban olyan visszaesés fog beállni, hogy az egyenesen katasztrofális lehet a magyarságra nézve.

Európának a legexponáltabb részén élünk, ahol a térkép színes kavargó foltjai eléggé sejtetik a feszülő energiákat és a sok nép sok célú vágyait. Ezen a földön a magyarság sorsa mindig a bölcsőkben dőlt el és ott is fog eldőlni. Minél több magyart! — kell, hogy a programunk legyen és a magyar anyák mégis mind kevesebbet szülnek. 1914-ben a mostani területünkön még 270.000 újszülöttet hoztak a világra, 1918-ban ennek felét sem, 128.000-et; 1920-ban újra 249.000 csecsemő

született, 1930-ban már csak 220.000, 1937-ben ennél is kevesebb negyvenezerrel. A születések alakulását jelző születési ezrelék így mind jobban süllyedt: 1880-ban 44.9, 1900-ban 39.3, 1920-ban 31.4, 1930-ban 25.4 és 1937-ben 19.8 volt, ami azt jelenti, hogy csak ennyi születés esett minden ezer lakosra ezekben az években. A születések ilyen rohamos csökkenésével Magyarország 1930-ra egykés ország lett, mert demográfusaink a 25‰ -en aluli születési hányadot egyke-jellegűnek mondják. Később ugyan azzal segítettek a helyzeten, hogy a megváltozott viszonyokra hivatkozva — egész Európában általános a népszaporodás ilyen mérvű megakadása — az újabb egyke-határt 20‰ -ben állapították meg. Népünk azonban úglátszik nem akar igazat adni nekik, mert 1936-ban elértük az újabb egyke-határt és ezzel letagadhatatlanul egykés ország lettünk.

A szaporodás kérdésében mindig a halálé a döntő szó, mert az elhalálozások számától függ, hogy a nemzet állománya gyarapszik-e, vagy pedig fogy. Ha az élet és halál küzdelmében a halál kerekedik felül, akkor a nemzet szaporodása visszaesik; ellenben a születések győzedelmeskedése esetén kisebb, vagy nagyobb mértékben emelkedik. Magyarországon a háború utáni években a halálozás aránya örvendetesen megjavult és ennek köszönhetjük, hogy a csökkenő születések ellenére valamelyes szaporodás észlelhető. 1920-ban 170.000-en, 1930-ban 134.000-en és 1937-ben 127.000-en haltak meg Magyarországon. A halálozás az elmúlt tizenkét év alatt

35

Jelmagyarázat:

— — — — — élveszületés,

- - - - - halálozás

••••• természetes szaporodás

30

25

20

15

10

5

0

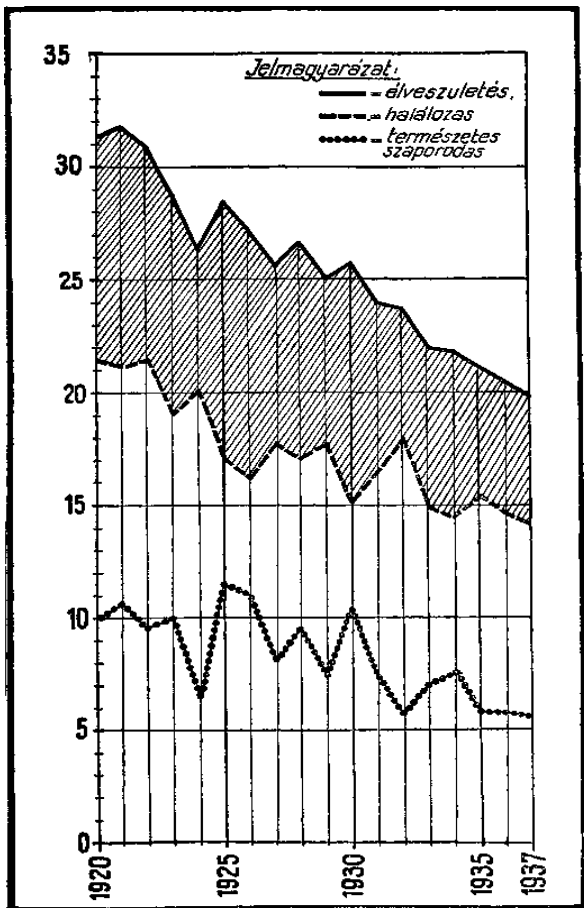
1920

1925

1930

1935

1937

21.4‰-ről 14.1‰-re szállt le (ennyi volt a haláleset minden ezer lakosra), ami a nép betegségek elleni sikeres fellépésnek az eredménye. 1920-ban 25.000-en haltak meg gümőkórban és 16.000-en egyéb fertőző betegségekben; 1936-ban a gümőkór tizennégyezer és az egyéb (vörheny, roncsló toroklob, venereás, stb.) fertőző betegségek öt-ezer esetben voltak a halál okai. Természetes szaporodásunkban mégis visszaesés mutatkozik: 1920-ban nyolcvanezerrel, 1937-ben pedig csak ötvenegyezerrel szaporodott a nemzet. Úgy látszik az élet és halál között nagy küzdelem indult meg Magyarországon s a jelek szerint ez utóbbi fog felülkerekedni. Az utolsó tizenhét évben a születésekben 29, a halálozásban 25 százalékos csökkenés állott be: a szülések gyorsabban apadnak, mint a halál nagy kaszálása ...

A magyar társadalom előregedése

Közben a társadalom korosztályok szerinti tagozódásában is jelentős változás ment végbe. 1920 és 1935 között a 0—19 évesek f ej száma 3.3 milliőről 3.15 millióra apadt le, a 20—69 éveseké ellenben 4.45 milliőről 5.5 millióra emelkedett: a fiatalabb korosztályok tehát százötvenezerrel fogytak, a dolgozó korúak több mint egy millióval szaporodtak. De nőtt a hetven éven felüli öregek száma is. A fiatal korúak közül különösen az öt éven aluliak lélekszáma fogyott meg nagy mértékben. 1910-ben még 971.000 gyerek élt a mai ország területén, 1920-ban az

elmaradt háborús születéseknek megfelelően csak 663.000, 1930-ban újra 874.000, 1935 végén azonban alig valamivel több nyolcszázezernél. Az 1935 óta eltelt három évet is figyelembe véve, az utolsó nyolc évben legalább százezer fővel csökkent a legfiatalabb nemzedék létszáma. Az idősebb korosztályok élettartamának általános meghosszabbodása azért mégis elvitte az országot a kilencmilliósi lélekszámhoz.

Az eddigiekből kitűnik, hogy a most következő évek, esetleg évtizedek alatt — az apadó születések és a fiatalabb korosztályok fogyása ellenére — a nemzet lélekszáma még növekedni fog. De ezt nem regeneráló erejének feltámadása, hanem az idősebb korosztályok élettartamának általános meghosszabbodása teszi lehetővé: az öregek tartalékai ugyanis a mostani keretek fenntartása mellett némi szaporodással is biztatnak. Számíthatunk tehát arra, hogy negyedszázad múlva, 1960 táján már túl leszünk a tizedik millión a csonkaország határai között: ezt különben a születések és halálozások egymásba vetése is alátámasztja, mert körülbelül akkorra várható a kettő ki-egyenlítő találkozása.

A születések apadása a következő hat-nyolc évben valósággal félelmetes lesz, mert most kerülnek sorra a regenerálás feladatára képtelen háborús nemzedékek. (A háború alatt — 1919-et is beleértve — 1,300.000 gyerek helyett csak 800.000 született: a veszteség félmillió!) A leányok már itt is vannak. Magyarországon a menyasszonyok fele 20—24 éves, az anyák egyharmada

pedig ebben a korban szül. 1935, de még inkább 1936 óta a háborús leánynemzedék járul oltár elé és mivel fele annyian vannak, mint a háború előtti, vagy a háború utáni normális években; a születések egyhattal — az egyharmad felével — esni fognak. Az első gyermek a házasságkötést körülbelül egy évvel követi: az apadás napjainkban már esedékes. A leányok után pár év múlva a fiúkra kerül a sor. 1940-től a háborús nemzedékek adják majd a vőlegényeket és akkorára hiába lesz megint több eladó leány; a kereslet fogja megszabni a házasságok számát: a fiatal vőlegények azonban csak fele létszámban fognak jelentkezni, tehát a kereslet elégtelen lesz. A háborús leánynemzedékek megjelenésével így indul el az a * demográfiai lavina, amelyik végiggördül majd a következő evőkén, hogy az amúgyis csökkenő születési tendenciát még határozottabbá tegye és a nemzet szaporodását egészen lelassítsa.

Nagyon valószínű, hogy a most következő hat-nyolc év alatt — míg lezajlik ez a háborús éveknek köszönhető házassági forradalom — a nők társadalmi állásának és megbecsülésének két ellentétes végétét fogjuk átélni. Először a nők nagyraértékelése jön; illetve már itt is van. Egy-egy leányért két ifjú fog versengeni, mert a most házasuló férfiak még a háború előtti gazdag évjáratokból valók. A leányok ezért szendék, jólneveltek, megértőek és háziasak lesznek. A divat színei is enyhülni fognak, mert nem kell a feltűnést keresni: úgyis észreveszik az eladó leányokat. Lehet, hogy ebben a korban

ismét megszeretik a gyereket és a magyar anyák sokat fognak szülni. Akkor természetesen felborul az eddigiek alapján vont következtetésünk a jövőt illetőleg: bizakodó, erősen szaporodó és nagyrahitott nemzet leszünk. Az író ezt szeretné a legjobban, de kívánsága nem teljesülhet, mert részben már átéltük ezt a kort, részben pedig három vagy négy év múlva a helyzet épp az ellenkezője lesz a mostaninak. Akkor egy fiú két leány között választhat majd, mert a gyér háborús nemzedék vőlegényei a háború utáni bővebb korosztályok leányaiból keresnek maguknak menyasszonyt. Ezekkel az évekkel, a nőtöbbletnek ezzel a rövid időszakával ismét visszatér a húszas évek elejét oly végzetesen jellemző szabadosság. Megint sok lesz a válás, a pajtásházasság és a törvénytelen gyerek. A divatban is bizonyára érezni fogjuk a változást, de a baj nem lesz akkora, mint volt 1920-ban — amikor kétszázhuszezer nő maradt férfi nélkül és a tobzódásra bő alkalom nyílt —, mert az a nő, aki 1920-ban huszonöt esztendő volt, ma jóval túl van a negyvenen és többé nem számít társadalmi veszedelemnek. Különb is reméljük, hogy az elkerülhetetlen erkölcsi forradalom nem fogja annyira elhomályosítani az anyaság magasztos hivatását, hogy az egyensúly helyreálltakor, hat-nyolc év múlva a szaporodás ismét fel ne vegye a korábbi évekből úgysis megszokott, folyton hanyatló tempóját.

Ez a lassan hanyatló tempó azonban 1960 tájára a magyarság szaporodását meg fogja állítani. Akkorra találkozik majd egymással a születési és halálozási ezrelék

görbéje és a lélekszám állandó biztosításán kívül más feladatuk nem lesz. 1911-ben a mai csonkaterületen 261.000 csecsemő született, 1935-ben 190.000: a csökkenés huszonöt év alatt 70.000 újszülött, a réginek 27%-a. Könnyen elképzelhető — a fenti körülményeket is figyelembe véve —, hogy a most következő negyedszázad alatt ugyanilyen arányban csökken tovább a születések száma és végül nem lesz több 120—140.000-nél. 1911-ben ezer lakosra 34.2 élveszülött esett, 1935-ben 20.8, 1960-ban pedig a száznegyvenezer csecsemő körülbelül 14.0‰-et jelentene, mert lakosságunk akkorra mintegy* tíz millió fő lesz. Ez már olyan alacsony hányad, amire alig találunk példát és ennek az állapotnak az elérése olyan rohamos hanyatlás lenne, amit ugyancsak kevés esetben tapasztalhatunk.

A társadalom előregedése is folytatódik tovább. Fentebb már láttuk, hogy a fiatalabb korosztályok fognak, az öregek pedig szaporodnak. A húsz esztendősnél fiatalabbak száma például 1910 óta állandóan hanyatlik. 1910-ben 3.4 millió volt a 0—19 évesek lélekszáma, 1935 végén 3,150.000 fő. Ez a keret a következő öt évben változatlanul fenn fog maradni, mert a csorba háborús nemzedékek most 20—24 évesek és így már kívül esnek határain; a születéseknél meg éppen most esedékes a rendkívüli csökkenés: 1940-ben tehát alig számíthatunk többre a fiatalok soraiban, mint amennyien 1935-ben voltak. De 1940-től ismét rohamosan esik majd ennek a generációnak a lélekszáma, mert alakulásába akkor már a

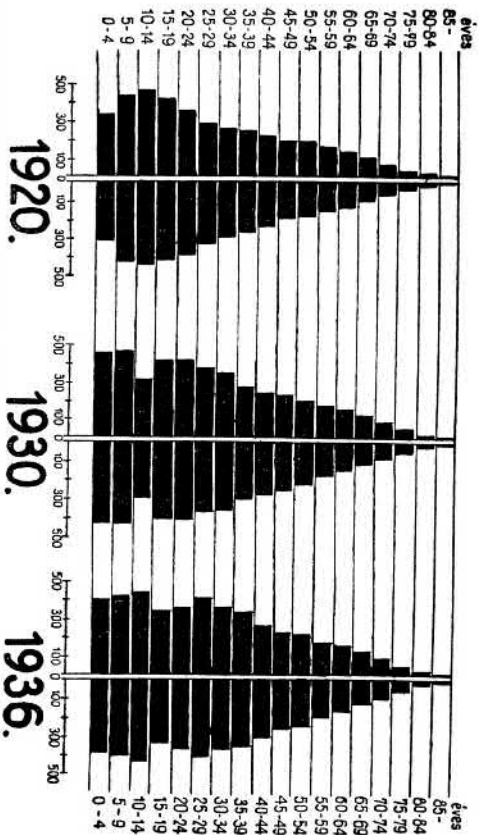
háború után született, gyérülő korosztályok is beleszólnak. 1950-ben 0—19 éves fiatal magyar 2,830.000, 1960-ban még ennél is kevesebb, 2,770.000 lesz. A munkabíró, dolgozó korosztályok ellenben egészen az ezerkilencszázhatvanas évekig szüntelenül erősödni fognak. 1910-ben a 20—69 évesek száma 4.7 millió volt, 1920-ban a háborús veszteség miatt negyedmillióval kevesebb, ettől kezdve azonban az élettartam általános meghosszabbodása révén folytonosan emelkedett és 1935 végére 5.5 millió lett. A soron lévő öt esztendő nem hoz ilyen arányú emelkedést, mert a csorba háborús korosztályok már helyet foglalnak ennek a generációnak a soraiban és kedvezőtlenül befolyásolják kereteinek alakulását. 1940-ben azért számítani lehet 5,570.000 főre, innen azonban újból komoly emelkedés várható, úgyhogy 1950-ben előreláthatólag hat és negyedmillió; 1960-ban pedig 6.5 millió lesz a 20—69 évesek fej száma.

Közben ennek a nagy és gazdag rétegnek a belső szerkezetében is jelentős eltolódások várhatók, mert hiszen ötven korévet foglal magában s a belépő és kilépő korosztályok állandóan formálják, befolyásolják és alakítják a jellegét. Annyit azonban már az eddigiekből is megállapíthatunk, hogy a végső eredmény az öregek uralomrajutása lesz. Valóban: a magyar társadalom előregegyedése katasztrófális méreteket ölt. 1910-ben a 20—69 évesek közül 46.5 százalék volt 20—39 éves, 45.0 százalék 40—59 éves és 8.5 százalék 60—69 éves. 1960-ra a 20—39 évesek aránya valamivel kevesebb lesz, 45.0 szá-

zalék; a 40—59 éveseké még kevesebb, 40 százalék; ellenben a 60—69 évesek a békebeli arálynak majdnem a kétszeresét, 15%-ös részesedést fognak elérni. A jelenlegi megoszlás nem ilyen. 1935-ben még a fiatalabb korosztályok voltak fölényben: a 20—39 évesek tették ki az egész réteg 55 százalékát, a 40—59 évesek alig egyharmadát, a 60—69 évesek pedig csak 10 százalékot. Még kisebb korcsoportokban vizsgálva a dolgozó réteg várható alakulását, a következő képet kapjuk:

Év	20—24	40—45	65—69
	é v e s e k		
1910	630.000	414.000	168.000
1935	810.000	559.000	250.000
1960	630.000	542.000	423.000

A húsz-huszonnégy évesek negyedszázad múlva nem lesznek többen, mint ötven évvel előbb, 1910-ben voltak. A 40—45 éves javakorabeli férfiaknál a mostani létszámhoz viszonyítva szintén fogyás várható; a 65—69 éves öregek fej száma ellenben majdnem megháromszorozódik. Ugyanez várható a hetven éven felülieknél is. A legidősebb korosztályok lélekszáma olyan mértékben fog növekedni, hogy negyedszázad múlva több lesz a 'kilencven éves öreg, mint volt a háború előtt a hetvenéves. 1910-ben 60—69 éves nem egészen négyszázezer volt; 1960-ban több mint egymillió lesz. A 70—79 évesek pedig hatszázezren lesznek. A magyar társadalom korosztályok szerinti felépítése így lassan a csúcson álló gúlához lesz hasonlítható, holott éppen a fordítottja, a talpán álló demográfiai gúla az ideális.

A magyar társadalom felelítése korosztályok szerint.

A következő negyedszázadban a bölcsők lassan kiürülnek és a magyarság szaporodása labilisabbá válik. A születések csökkenése állandó és fokozatos lesz; a halálozás görbéje is lefelé tendál, de nem olyan mértékben, mint a születéseké és a kettő egyszer majd találkozik. Akkor a nemzet szaporodása megáll és nemsokára rá a lélekszám apadása is megkezdődik. Az idősebb korosztályok tartalékai ugyanis csak 1960-ig biztosítják a szaporodást, azontúl a születési ezrelék rohamosan fog aláhanyatlani. Egykés országban ez másként el sem képzelhető és mi 1936 óta egykés ország vagyunk. Népeségünk állományának vesztesége persze tekintélyes lesz. 1938-tól évenként csak 160.000 újszülöttre számíthatunk, tehát százezerrel kevesebbre, mint a háború előtt. Az évenkénti százezer magyar meg nem születése felér olyan veszteséggel, mintha három évenként két Szeged nagyságú város, vagy tízévenként Budapest összes lakossága kivándorolna.

Jövönk alakulásában a magyar anyáknak van a legnagyobb, illetve lehetne a legnagyobb szerepük, de nem fogják vállalni. Az egyke általános és a szaporodás fellendülésére nincs küátás. Valami reménytelenül nehéz pesszimizmus üli meg a magyar bölcsőket és Budapesten például már jobban szeretik a kutyákat, mint a gyermekeket. (1900-ban 17.418 egy éven aluli csecsemő és 11.460 kutya volt Budapesten; 1937-ben a csecsemők száma már csak 9600, ellenben a kutyáké 22.692 volt!) Hősies magatartás, a nemzeti felemelkedés biztató érzése

és a magyarság elhivatottságának tudata volna csak képes más beállításra bírni az anyákat, mert az egyke terjedése ellen az anyagi természetű intézkedések nem segítenek. Ma egy-egy gyermek megszületése előtt ceruzával a kezükben számolnak a szülők és ha az összeadás kedvezőtlen, akkor — nem lesz gyermek. Ilyen körülmények között még a gyermektelenségi adót is szívesebben megfizetik, mint a gyermekek felneveléséhez szükséges költségeket. Hósi magatartásra egyelőre nincs kilátás ...

A bölcsők ürülésével és a fiatalok fogyásával ellenében pedig mind több lesz az öregember és a most következő évtizedek alatt az öregek uralma minden vonatkozásban még érezhetőbb lesz, de generációs harcra nem kerül sor, mert a társadalom elöregedésével a szociális és gazdasági feszültség is enyhülni fog és a diszharmonikus akkordok maguktól elnémulnak. A munkapiacon már meg is kezdődött a kiegyenlítődés folyamata. A dolgozó korosztály küszöbét, a huszadik életévet 1910-ben körülbelül 150.000 ifjú lépte át a két nemből, 1930-ban 169.000, 1933-ban 178.000; ellenben az erre következő évben már csak 120.000, 1935 végén pedig 90.000. A kilencvenezres létszám mindaddig megmarad, míg a háborús csorbanemzedéket fel nem váltják a háború utáni évek gazdagabb korosztályai. A fellendülés azonban nem lesz tartós, mert mögöttük ismét gyérülő korosztályok következnek. Nagyon valószínű tehát, hogy a fiatal dolgozók helyébe az idősebb évjáratok munkanélküliét fogják beállítani és a meginduló konjunktúra teljes Üzem-

menetet biztosítva megszünteti az ipari munkanélküliséget, sőt még talán a mezőgazdaság fölösleges munkaerejét is leköti, ha nem is teljes egészében, de legalább nagy részében. A jövőben az agrárlakosságra vár különben is az a feladat, hogy a gyengébben szaporodó városok lélekszámát és munkaerősükségletét biztosítsa. A nagy városbátóulás pedig a most még fölösleges 250—300.000 mezőgazdasági munkanélkült fogja eltüntetni.

A gazdasági és szociális helyzetnek a fentiek szerint várható alakulása végül is talán meghozza azt a csodát, hogy a mostani 400.000 munkanélküli lassan eltűnik a dolgozók társadalmában; keresetük és kenyerük lesz, a hozzátartozóikat is el tudják majd tartani: tehát nem kényszerül kivándorlásra a ma még fölöslegesnek tekinthető egy millió magyar. A kivándorlással, illetve a kivándoroltatással ezért várjunk még, mert aki most fölösleges, arra úgy lehet néhány év múlva nagy szükség lesz: vagy az iparban és mezőgazdaságban, vagy a népszaporodásunk regenerálásánál, mert közben erről sem szabad megfeledkezni.

Európa sorsa és a szomszédnépek szaporodása

A germán és szláv tömbök közé ékelt magyarság sorsa a bölcsőkben dől el: tudnak-e a magyar anyák annyit szülni, hogy fennmaradásunk biztosítva lesz, vagy

pedig elmerülünk a körülöttünk élő népek félelmetes szaporodásának a tengerében. A fejlettebb kultúrájú nyugati országok a népszaporodásukat illetőleg ugyanolyan problémákkal küzködnek, mint mi, de tőlünk keletre és délre hatalmas propagatív erővel feszegetik a most ébredő, brutálisan fiatal és friss, komoly népi tartalékokkal rendelkező nemzetek a jelenlegi kereteket!

Nyugat-Európában a XIX. század félelmetes szaporodásának ma már csak az emlékei élnek és sok ország figyeli aggódó szorongással a népszaporodásában bekövetkezett rohamos hanyatlást. Először a franciák riadtak meg a múlt században, mert a neomalthusianista tanok olyan sok követőre akadtak, hogy a francia nép szaporodása megállott és lassan visszafejlődött. Ma már azonban egész Európában ez a helyzet és a születések ijesztő csökkenése olyan jövőbeli lehetőségekkel fenyeget, amelyek több irányban is végzetes következményekkel járhatnak: az emberiség haladását, a fehér ember f elsőbbségét, Európa államközi egyensúlyát és békéjét veszélyeztetik. A századfordulótól kezdve — és talán Németalföldet kivéve — egész Nyugat-, Észak- és Közép-Európa népessége megingott. Az utolsó évek átlagában a születések alig közelítik meg a 15—20 ezreléket és az angol anyák például kétszáz ezerrel, a német anyák pedig négyszázötvenezerrel kevesebb gyermeknek adtak életet 1930-ban, mint 10 évvel azelőtt.

Nem áll jobban az Északamerikai Unió sem. Az ezerkilencszázhuszas években még 24—25 születés esett

ezer lakosra, napjainkban alig 14—15. Az amerikai anyák már csak félannyi gyereket hoznak a világra, mint nagyszüleik és ma hatszor annyi a meddő házasságok aránya, mint a XVIII. században volt. Tehát az amerikai kilátások sem valami biztatóak, amit megerősít az a körülmény is, hogy a változó kormegoszlás zavaró tényezőjének kiküszöbölésével megállapított születések száma nem több a halálozásénál.

A fehér ember hanyatló szaporodásával szemben áll a színes népek kirobbanó propagatív ereje. Míg a fehér faj vezető államaiban 15—20 ezrelékes születési aránnyal várja végzetének beteljesedését, addig például Japánban és Indiában 33, Egyiptomban pedig 44 ezrelékes születéssel ajándékozzák meg az áldozatkész anyák nemzetüket. Igaz, hogy ezekben az országokban nagyobb is a halandóság és ez lerontja a születések szaporaságát, mert a negyvenezrelékes aránnyal szemben a harmincezrelékes halálozás éppen úgy csak tízezrelékes születési többlet, mint ahol a húszezrelékes születésből tíz ezreléket visz el a halál. Azonban mégis nagy különbségeket takar a két egyforma eredmény. Az előbbi társadalomnál nagyobb faj fenntartóképességre és biztosabb jövőre következtethetünk: az utóbbi kulturáltabb társadalomban a születések csökkenő számát nem sokáig ellensúlyozhatja a mortalitás kedvező alakulása, mert a halandóság is csak egy bizonyos határig csökkenhet, azontúl a születések további gyérülése népesedési deficithez vezet. S valóban, ha az abszolút számok világoosságánál vizsgáljuk a helyzetet, akkor azt látjuk,

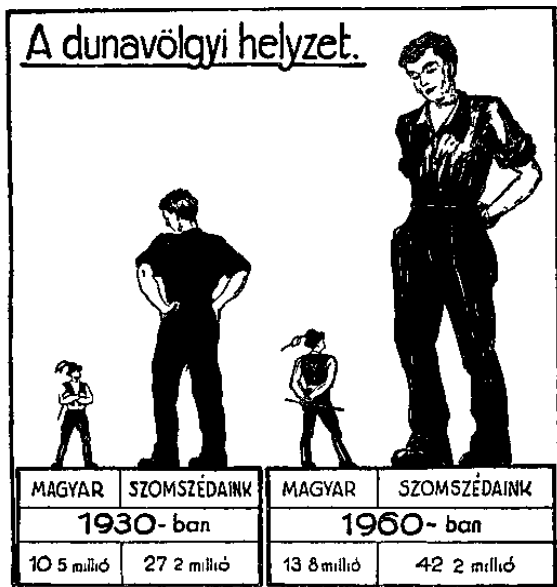
hogy a fehér ember pislákoló szaporodása elhomályosul a színes népek nagy életkedve mellett. Európa egy év alatt 6 millióval, az Egyesült Államok és Kanada együtt egy millióval; ellenben India 2.2 millióval és Japán 4 millióval szaporodik. Kína négyszázötven milliós népességétől pedig háborúk, árvizek és éhínségek dacára 4—5 milliós szaporodás és ennek félévszázad alatt legalábbis a megkészsereződése várható.

A fehér ember áttért a (kényelmesebb egygyerek-rendszerre és Európa hegemoniáját Spengler már megsiratta. Az egygyerek-rendszer következtében állandóan ke^kenyedik az az alap, amelyen a népesség korosztályainak egész piramisa, a nemzet jövő reménysége, fiainak testi és lelki ereje, dolgozóinak tömege és erős hadserege felépül. A mennyiségi veszteség mellett azonban minőségi deficit is fenyegeti a társadalmat. Szellemben mutat rá erre Burgdörfer, a nagy német demográfus, amikor azt mondja: ha Buonaparte Károly ajacciói ügyvéd és felesége, Ramolini Laetitia az egygyermek-rendszert követték volna, akkor a világ nem ismerte volna meg Napóleont és Európa története talán egészen másként alakult volna. De meg lett volna fosztva az emberiség Bach, Wagner, Dürer, Rembrant, Kant., Nagy Frigyes, Blücher, Bismarck zsenijétől és még egy sor híres művésztől, politikustól és tudóstól, ha szüleik történetesen az egyke hívei. Nekünk magyaroknak sem lett volna Széchenyink, Deák Ferencünk, Jókaink, Arany Jánosunk és Madách Imrénk, mert hiszen Széchenyi, Madách és Jókai ötöd-, Deák heted- és Arany

János tizedik szülött volt. De ha eltekintünk is e kimagasló szellemektől és csak arra gondolunk, hogy a nagyobb számú születésekből mindig sokkal több értékes egyén kiválasztódása várható, mint a gyérebb születésekből, akkor valóban meg kell állapítanunk, hogy az egygyerek-rendszer bevezetése minőségi deficittel is jár.

Az európai születések hanyatlása azonban nem egységes, mert a nyugati népek csökkenő szaporodását nem követi a keleteurópai országok lakossága és ez Európa hatalmi súlypontját végzetes eltolódással fenyegeti. Európa már a XIX. század folyamán a román fajok (franciák, spanyolok, olaszok, stb.) rovására szlávósodott és germanizálódott. 1810-ben Európa lakosságának még 33%-a tartozott a román népcsoporthoz, 32%-a a germánokhoz és 35%-a szlávokhoz; száz év múlva, 1910-ben Európa népei közül már csak 24% volt a román, 34% a germán és 42% a szláv. A háború utánra a germánok is háttérbe szorultak: 1930-ban kisebb volt a számuk (149 millió), mint a háború előtt (152 millió), amit azonban a Harmadik Birodalom a most megindult szaporodásával valószínűleg pótolni fog, de a szláv népek előnyét sehogysern tudja behozni. A szláv népek, a csehek kivételével, hatalmas propagatív erővel bírnak. A nyugateurópai országok alacsony születési ezrelékével szemben az 1926—30. évek átlagában Lengyelország 32, Bulgária 33 és Jugoszlávia 40°/₀₀-es születési hányadot mutatott fel. Oroszország propagatív ereje még ennél is félelmetesebb, mert 44°/₀₀-es születési arányszáma több mint kétszerese

az angol, francia és német születési hányadosnak s természetes szaporodása az aránylag magasabb halandóság

A Dunavölgyében várható eltolódás a következő negyedszázadban. Szomszédaink alatt csak a cseheket, szerbeket és románokat értjük: a németeket nem, mert ha azokat is oda számítanánk, akkor még félelmetesebb volna a helyzet és nem is lehetne így ábrázolni...

ellenére is sokkal biztatóbb, mint amazoké. Lengyelország, Jugoszlávia, Bulgária és Oroszország születési többlete 70%-»kal haladja meg az összes európai román és germán

népek szaporodását. Ha a következő negyedszázadban is ilyen mértékben tart a nyugati országok lakosságának elgyengülése és a keletiek szaporodása, akkor el lehetünk készülve, hogy 1960-ban már a szláv népek teszik ki Európa abszolút többségét és a szláv veszedelem teljes egészében kibontakozik: s Európa hatalmi és politikai egyensúlyának új körvonalai alakulnak majd ki.

Európa politikai és népesedési statusquojának ez a kelet felé várható és fenyegető eltolódása földrajzi fekvése miatt hazánkat is igen közelről fogja érinteni. A nagy szláv tenger hullámzása bizonyára nálunk is érezhető lesz, nem is beszélve a germánok erőlködéséről. E távolabbi veszedelmek mellett azonban közvetlen szomszédaink propagatív ereje is elsőpréssal fenyeget. A csehek és osztrákok kivételével ugyanis szomszédaink rendkívül szaporák. A románok és jugoszlávok 35-40%-os születési hányadosa szemben a mi 20 ezrelékünkkel 1960-ra a következő eltolódásokat okozhatja, illetve hozhatja:

Megnevezés	Lélek- szám 1930-ban	Szaporodás ezer lakosra	Kiszámított lélekszám 1960-ra
Magyarok:			
1. Magyarország	8,001.112	8.69	10,374.000
2. Cseh-Szlovákia	691.923	11.00	960.640
3. Jugoszlávia	465.800	12.90	684.380
4. Románia	1,387.668	8.30	1,778.200
Magyarok összesen	10,546.503	10.22	13,797.220
Csehek	7,406.493	5.60	8,760.200
Szerbek	6,645.529	18.50	11,518.400
Románok	13,196.667	17.00	21,880.500

Ma a Dunavölgyében 10.5 millió magyar áll szemben 27.2 millió románnal, csehszlovákkal és szerbvel; a következő negyedszázad végén 14 millió magyarnak kell majd szembenéznie 42 millió ellenséges érületu néppel. Még rosszabb, ha a mai határokon belül élő lakosságot, nemzetiségre való tekintet nélkül sorakoztatjuk fel, mert így jelenleg 9 millió csonkaországi lakos találja szemben magát 47 millió szomszédnéppel; ellenben 1960-ban már 10 millió hazai lakosnak kell felvenni a küzdelmet 65 millió ellenséges érületu szomszédal. A mostani 9: 47-es arány tehát negyedszázad múlva 10: 65 lesz s az erőviszonyok ilyen mérvű eltolódásának a várható következményeit nem kell külön vázolni . . . Hogy azonban teljes legyen a kép és távolabbi perspektívákat is megismerjünk: nézzük, mi lesz száz év múlva? A mostani kereteket és szaporodási tempót figyelembe véve, a jelenlegi 9:47 arány 20:156-ra fog eltolódni, mert akkorára legalább 20 millió magyarra számíthatunk és a szomszédnépek lélekszáma is (Ausztriát, illetve Németországot természetesen kivéve) 156 millióra emelkedik. A 2030-ik, vagy 38-ik esztendő azonban messze van: a határok közben módosulhatnak, a szaporodás sem fogja megtartani a mostani tempóját, háborúk és eddig még ismeretlen, új járványok is jöhetnek és mindez felboríthatja számításunk eredményét. Maradjunk meg csak a következő, jobban áttekinthető negyedszázadnál, mert az is eléggé bizonyítja, hogy a Dunavölgyében valóban a bölcsők döntenek el a jövőt.

A nagy világon e kívül...

Jövők alakulását a demográfia és a statisztika hideg törvényei nem a legbiztatóbbnak ígérik. Három oldalról ellenséges nép, mögöttük a százhetvenmilliós orosz tenger, nyugat felé pedig nyolcvanmillió imperialista német hatalmas propagatív ereje zárja le reménytelenül a magyar horizontot. Kiútnak egyedül nemzeti megújodásunk maradt. Rá merünk-e lépni erre az útra, mely alázatos önvizsgálaton és heroikus magatartáson keresztül vezet a célhoz, vagy továbbra is nemzeti illúzióink légvárakat építjük és nem merünk szembenézni sorsdöntő problémáinkkal? A választ mindenesetre még ennek a generációnak kell megadni, mert egy emberöltő múlva talán már más tényezők szabják meg fejlődésünk feltételeit és szólnak bele sorsunk alakulásába.

Nemzeti kibontakozásunk egyedüli alapja a magyar parasztság: nincs más lehetőség, mint visszatérni népünkhöz és belőle meríteni új erőt a reánk váró nehéz küzdel-

mekhez. A felső társadalmi osztályok: az arisztokrácia, a nagybirtokosok, a közigazgatási élet cézárjai és az új gazdagok képtelenek arra, hogy a magyarság megújulásánál szerepet vállaljanak, mert Széchenyi példáját nem ismerik . . . A középosztály anyagi leromlása és hivatástudat-csődje meg éppen napjainkban borult rá sötét árnyként a magyar életre: tőlük sem várhatunk semmit. Városi polgárságunk nincs, legfeljebb foglalkozási ágakként elkülöníthető városi lakosságunk van, de ők a jövőben még annyi szerepet sem fognak játszani, mint játszottak a múltban. Az ipari munkásság egyelőre jogos önvédelmi harcot folytat és csak később jöhet számításba: marad egyedül a magyar parasztság, hogy ismét vállalja vegye az ország sorsát, mint tette azt már annyiszor a történelem folyamán.

A közelmúltban viszont számtalan szociológiai és falukutató könyv foglalkozott a magyar parasztság helyzetével és azokból olyan sötéten bontakozott ki parasztságunk élete, hogy a jobbak meghökkentek és nem mertek a jövőre gondolni. Már eddig is ösztönösen — keveseknél azonban tudatosan — élt az a gondolat, hogy a magyar jövő egyedüli záloga a magyar parasztság és nemzeti megújulásunk csak a magyar parasztság felemelésével érhető el. S most egyszerre megjelentek ezek a könyvek, melyek a parasztság romlásáról, egykéről, szektákról és a legkülönbözőbb és legreménytelenebb népbetegségekről szólnak, hogy az eddigi paraszt-illúziókat szétrombolva, helyükbe a meztelen valóságot állítsák. Önkén-

telenül szakadt fel sok keserű szájról az aggódó kérdés: ha már a parasztság is ilyen, akkor kire számíthatunk a jövőben? Pedig a falukutatás nem a kétségbeejtésért történt, hanem Széchenyi minden idők magyar ifjúságára egyformán kötelező programjáért: „Akarom: tisztán lássatok!” Elvégezte azt az alázatos önvizsgálatot, mely az első lépés a kibontakozás felé. Oda állította valóban kendőzetlenül a közvélemény elé a magyar parasztot, de nem tagadta meg a magyar parasztságot. Bűneivel, hibáival, erényeivel és a benne rejlő óriási energiákkal csak a nagy számadást végezte el: alkalmas-e a parasztság a magyar sors hordozására, vagy kilátástalan minden további próbálkozás? A vizsgálat kedvezően végződött: a nagy nyomorúság, szociális elesettség, kivándorlás, egyke, szekták, hanyatló szaporodás, stb. ellenére egyedül ez a társadalmi osztály alkalmas a magyarság regenerálására. És a falukutatók csak vallottak; ennek a nagy és erős társadalmi osztálynak a nevében beszéltek a fullasztó sorsról, az örök magyar végzetről és a mindig reménytelen jövőről. Ha a múltban minden generáció ugyanezt tette volna a romantikus, hejehujás, népszínműves paraszt-beállítás helyett és a színpadra vonszolt magyar paraszt és falu mögött ugyanígy észre vette volna sorsdöntő problémáinkat s azok mélyére néz, hogy legalább a megoldás felé vezető első lépést megtegye, akkor a háborúelőtti Magyarország legnagyobb illúziója, a harmincmillió magyar élő valóság és ma egészen más szerepet vihetnénk a Duna-völgyében.

Múlt

Nemzeti megújulásunk történelmi szintjét Mátyásnál kell keresnünk. Ő az utolsó magyar király, akihez méltó elismeréssel szállhat vissza az emlékezet: utána hanyatló századok vonszolják tragédiánkat a végső kifejléshez. Trianon perspektívájában mutatkozott meg igazán, hogy valóban Mátyás a szint és a magyarság sorsa akkor dőlt el, amikor a magyar parasztság első öntudatos fellépése kudarccal végződött. A Mátyás alatti mohó reneszánsz-bőség utolsó fellobbanása volt a magyar lehetőségeknek: a királyi udvar fényén túl már — Budai Nagy Antal parasztforradalma óta — folytonos lázongások sodorják a Mohács melletti ködös síkság felé a nemzetet. Budai Nagy Antal parasztsága történelmi ösztönnel jelentkezett. A XV. században 7—800 olyan mezőváros volt az országban, melyeknek lakossága kiemelkedett az embertelen jobbági állapotból és a földesúrral szemben egyösszegben vállalta úrbéresi kötelezettségeinek a beszolgáltatását, így azok szinte köztartozás-jelleget öltöttek: a gazdasági és szociális fejlődés tehát biztosítva volt s a magyar agrárpolgárság kialakulását lehetett remélni. Budai Nagy Antal kelyhes forradalma 1437-ben már a politikai öntudatra ébredés jegyében zajlott le. Az első kolozsmonostori egyesség negyedik rendnek fogadta el a parasztságot a nemesek, papok és polgárok mellé és a Bábolnára tervezett évenkénti paraszt-országgyűlésnek valósággal alsóház-szerű szerepet szánt. A második kolozs-

monostori egyesség azonban mindezeket visszavonta — mert közben az urak levették a forradalmat —; pedig éppen azokban az időkben, a török háborúk előestéjén az előbbi fejlődéstényezők mellett a parasztság honvédelmi jelentősége is előtérbe nyomult. Hiszen Zsigmond király telek-katonasága a modern honvédelmi követelményeknek megfelelően, a nemesi kiváltságok mellőzésével, a legalkalmasabb néprétegekből rekrutálódott. Hunyadi János is a nemesi honvédelem csődjét látva, Nándorfehérvár alatt már pórhadakkal verte szét a török seregeket. Hunyadi Mátyás híres fekete serege meg kizárólag jobbágyokból és bocskoros nemesekből állott.

A XV. században a magyar parasztság honvédelmi, gazdasági és politikai értéke teljes: a továbbiakban az lett volna a teendő, hogy a nemzet-fogalom rájuk is kiterjesztessék, mert ha a parasztság felemelkedése minden vonatkozásban megtörténik, akkor a magyarság sorsát a későbbi századok sok mindenben másként alakítják. Mátyás korában ötmillió lakosa volt az országnak: e népesség nyolcvan százaléka, négymillió lehetett magyar, a többi a nemzetiségekhez tartozott. A később oly végzetessé vált nemzetiségi kérdés Mátyás alatt, illetve a török háborúig, még nem látszott olyan veszedelmesnek. A XII. századtól folyó n'emet bevándorlást a tatárjárás után felváltotta a jászok és kunok betelepődése, de ezek beolvadtak a magyarságba. Ellenben a rutének, majd a románok beszivárgása már súlyosabb kérdésnek látszott. Különösen a románok lassú térfoglalása, — amely Budai

Nagy Antal forradalmának a leverésekor öltött nagyobb méreteket, mert a magyar jobbágyság kihúzódott az erdélyi zord szociális klíma alól az Alföldre, ahol egyelőre a mezővárosok nagyobb szabadságot és emberibb életet biztosítottak s helyükbe igénytelenebb románok jöttek — vetette előre árnyékát. A Mátyás-korabeli erősen művelődő, nyelvében egységes és biztató népi tartalékokkal rendelkező magyarság azonban ki tudta volna tölteni nagy szaporodásával a Kárpátok medencéjét, ha a parasztság felemelkedését nem akadályozzák meg és az oligarchaidők jobbágy ellenes hangulata után nem szakad ránk a mohácsi vést előkészítő Dózsa-forradalom.

A Jagellók alatt a parasztság elvesztette mindazt, amit a korábbi századokban kiharcolt magának. A szabad költözködés! jogot, ezt a fontos szociális biztosítékot az 1492—1495. évi artikulusok szüntették meg és ezzel a mezővárosok polgárisodó lakosságát taszították vissza jobbágy-sorba. Majd a természetbeni és pénzbeni szolgáltatások szabályozására került sor s a vége az lett, hogy a jobbágyok az összes jogaikat elveszítették és csak kötelezettségeik maradtak s úgy néztek szembe romlott uraikkal, mint akik értik a magyar sorsot. Dózsa György pedig könnyűszerrel sorakoztathatott fel maga mögött százhuszezer parasztot, hogy a magyar történelem legvéresebb osztályháborúját megvívja.

A felépítmény volt beteg: alul vitalitástól duzzadó nép várta és követelte, hogy a magyar nemzet tagja lehessen. Ha ezt elérhették volna, akkor Mohácsnál huszon-

hétézer helyett legalább kétszázezer magyar sorakozik fel a törökkel szemben, hogy a magyar történelem folyásának más medret ásson. Ugyanis parasztságunkat gazdasági és szociális fejlődése, politikai öntudata és honvédelmi jelentősége éppen a XVI. század elejére tette volna alkalmassá arra, hogy fokozatosan bekapcsolódjon az ország sorsának irányításába. De jó uraink és a végzet másként döntöttek: — a török seregek pedig végiggázolhattak az országon.

Innen filmszerűen lehet pergetni a magyar történelmet. A törökkel ránkjött Ázsia minden veszedelme és a két-király háborúk, vallási viták, erdélyi alkuk s a nemzeti felkelések látványossága mögött a tulajdonképpeni magyar történelem az elpusztított dunántúli és alföldi kultúrtájakon aláhullt a kereszt és a félhold kétszázötven éves küzdelmében. Magyarország lassan lemaradt Európától: annyira nem volt erős, hogy egymagában védőpajzsa lehetett volna Európának; magasabbfokú európai műveltsége pedig megakadályozta abban, hogy fenntartás nélkül alávesse magát — mint azt a balkáni népek tették — Ázsia rabszolgatartó nagyhatalmának. A harctérre és a Habsburg-monarchia határőrvidékévé vált országban az elnyomott és meg nem értett jobbágyból lett a XVI. és XVII. század hőse, a magyar katona, aki utolsó csepp véréig védte hazáját és egyúttal Európát. De talán még a jobbágy-katonánál is nagyobb hős volt abban a korban a magyar anya, akinek legtöbb gyermekét elvitte a pestis, az éhség és a török bilincs vagy lemészárolták az átvonuló

seregek: s mégis diadalmaskodott a sivataggá vadult országban és biztosította a magyarság fennmaradását.

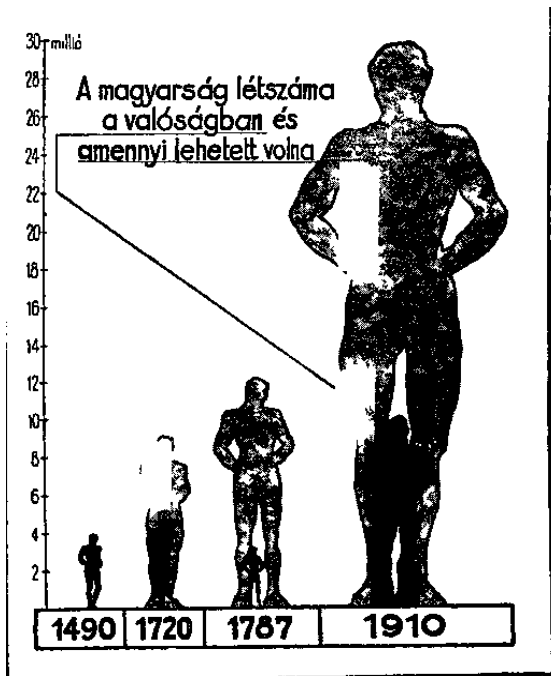
A kétszázötven esztendő élet-halálharcot befejező kuruc felkelés után, 1720-ban Magyarország népessége 3.5 millió volt és ebből közel 2 millió, a lakosság kétharmada lehetett a magyar. Ide süllyedt le Mátyás négymillió magyarja, mert közben Konstantinápoly rabszolgapiacait és janicsár-neveidét töltötték meg vele, vagy az ország védelmében vérzett el. Történelmünk e tragikus szakaszának pusztulása minden vonatkozásban iszonyatos. Ha nem szakad ránk a török világ, akkor a Mátyás-korabeli négymillió magyarból a XVIII. század elejére legalább 8—10 millió lesz, mert Nyugat-Európa eléggé háborgatott országaiban, például a harmincéves háborútól sokat sanyargatott Németországban is hasonló eredménnyel járt a szaporodás. Budai Nagy Antal és Dózsa György tetemrehívó szelleme bizonyára ott lebegett e mostoha századok felett és siratták a harmincmillió egységes Magyar Birodalmat ...

A XVIII. század eleje siralmas állapotban találta az országot. Az Alföld és a Dunántúl hajdan virágzó területe széles sávokban mocsárrá, vagy sivataggá változott, a lakosság szétszóródott és elpusztult. Az újraépítés munkájából pedig ismét csak a parasztság vette ki a legnagyobb részt. Valósággal harmadik honalapítóként lépett a XVIII. század jogtalan parasztja Szent István és IV. Béla örökébe, hogy hatalmas vitalitásával, szívós erejével és kitartásával rendbe hozza az országot. A magyar anyák

áldozatkészen szültek, a parasztizmok munkára feszültek az Alföld és a Dunántúl reménytelennek látszó téerein: népünk teljesítette kötelességét. A török világot azonban nem tudtuk kiheverni soha. 1720 után óriási népáradatok indultak meg hazánkba. (1720-ban 500.000 román, ugyanennyi tót-rutén, 400.000 német és 100.000 szerb-horvát volt az országban.) A Balkánról a töröknek behódolt románok, szerbök, stb. már a török háborúk alatt is lassan szivárogtak a megszállt területekre: ezeket egészítették ki az újabb jövevények. A modern Magyarország nemzetiségi képe ekkor alakult ki. Nyugaton a németek, Felvidéken a tótok és a rutének, Erdélyben a románok, Délvidéken a korábban bevándoroltak mellé 1690-ben érkező 36.000 szerb család leszármazottai és az észak felé törő horvátok szűkítették a magyarság nyelvi határait. Súlyos veszteséget jelentett az is, hogy a magyarokat teljesen kirekesztették a déli határőrvidékről: a Habsburg-uralkodók az országgyűlések keserű tiltakozásai ellenére nem találták alkalmasnak az Európát védő magyarságot saját országa határainak a biztosítására olyan időkben, amikor a határőrzés már csak békés készütséget jelentett. Ugyancsak a magyarság tervszerű visszaszorítását végezte a Neoacquistica Commissio hírhedt intézménye is.

A XVIII. század végére Magyarország népessége igen megnövekedett: II. József népszámlálása 1787-ben nyolcmillió lelket talált a háború előtti Magyarországon, akik közül 3,122.000, az összesnek 39%-a volt magyar, tehát kisebbség lettünk saját hazánkban. Ez a nagy-

arányú növekedés azonban nem a természetes szaporodás eredménye volt, hanem annak az óriási bevándor-

A harmincmillió magyar illúziója a valóságban...

lásnak a következménye, mely az egész század folyamán

azután soha többet nem tudott abszolút többséget elérni, mert például közvetlenül a háború előtt, amikor a legjobb volt az arány: a 20,886.487 magyarbirodalmi lakosból 10,050.575, az egésznek 48%-a volt magyar, a többi a nemzetiségekhez tartozott. Igaz, Horvát-Szlavonország leszámításával a történelmi Magyarország területén 1900-ban a lakosság 51.4 százaléka volt magyar, ami 1910-ben 54.5%-ra emelkedett: a szabadságharc korában viszont csak 41.6 százalék volt.

A XIX. század nagy eszmeáramlatai Magyarországot, mint nemzetiségi államot érik s minden nagy és nemes szándék ellenére a magyarság reakciós nép lett, mert a nemzetiségi kérdés és szociális problémái észrevétlenül túlnőttek azon a határon, hogy megrázkódtatás nélkül akár egyiket vagy a másikat meg lehetett volna oldani. Széchenyire, aki egyedül látta, hogy mi lesz ennek a vége, nem hallgatott a nemzet, mert önmaga ellen fordulva sorsára bízta történelmét és illúziókba menekült a valóság elől. A nemzetiségek pedig közben teljesen öntudatra ébredtek; a szociális kérdéseket a negyvennyolcas forradalom csak elmérgesítette, mert a korábban kialakult szabad bérmunkásosztályokhoz — a nagy alföldi parasztvárosokban a kapitalista szempontok szerint berendezkedő nagybirtokok hatására — az elhibázott jobbágyfelszabadítással újabb tömegeket sodort és elindította az agrárproletariátust mostoha útjára. A megváltást szenvedő nemesség az állami, városi és vármegyei hivatalokat foglalta el és dzsentriallűrökkel védekezett az idő múlása

ellen. Polgárságunk a polgárisodás századában nem volt; ezért nincs ma sem. Az idegen beözönlők ellenben félig, vagy alig asszimilálódva középosztályá léptek elő, hogy a született magyaroknál is jobb magyarokként beszéljenek, érezzenek és tervezzenek a magyarságról; de mindjárt kimutatva foguk fehérijét, amint az európai helyzet alakulása megmozdítja bennük eredeti származásuk tudatát, vagy az idegen vért. Alattuk a magyar parasztság élt reménytelenül: negyvennyolctól egyre érezhetőbben, hogy életformája nem alkalmas a fejlődésre és összeomlása elkerülhetetlen. Valóban parasztságunk életformája a háború előtt, de még inkább napjainkban, olyan tragikus fordulatot vett (egyke, szekták, stb. révén), hogy a paraszt-életforma csődjével számolni kell. A milénium idején a harminc millió magyar illúziója mögött a magyar valóság tehát csak ennyi volt: a nemzetiségi kérdés elmérgesedése, a nagyromán és nagyszerb álmok valóráválása, a magyarok kivándorlása és az agrárszocialista mozgalom forradalmi bukdácsolásai könyörtelenül jelezték, hogy a magyar államban széteső társadalom él.

Jelen

Trianon perspektívája századok távlatában így állítja elénk Budai Nagy Antal és Dózsa György igazi történelmi alakját és azt a letagadhatatlan tény, hogy történelmünk tragikus alakulásában a magyar parasztság elnyomatásának

sokkal nagyobb szerepe van, mint azt általában hivatalosan tanítják. Mai életünk minden mizériája benne van ebben a történelmi perspektívában: dunavölgyi helyzetünk sivársága és belső problémáink teljessége kezdve a földkérdéstől egészen a középosztály elaljasodásáig és hivatástudat csődjéig. De ebben a félévezredes szomorú hanyatlásban nemzeti kibontakozásunk is benne csírázik. Nem vesztetünk el nyomorultul, mert múltó urak alatt hősiezen kitarító parasztságunk minden időben a nemzeti újjászületés záloga volt és most is az. Rehabilitálni kell ezért a multat és erőt meríteni sorozatos szabadságharcunkból, mert azok olyan vitalitásról tanúskodnak, hogy egy újabb országépítésre bátran felkészülhet a nemzet.

Az alázatos önvizsgálat után, mellyel végimentünk történelmünkön és országunk mostani helyzetén a heroikus magatartás évei jöjjenek. Minden magyar számára haza legyen ez az ország, de csak annyiban, amennyire századokon át ősök, csontok, sírok és vér megszakíthatatlan fonala kötik a földhöz, a néphez és a magyar sorshoz. Ne engedjünk egyetlen magyart sem: ezen a földön kell minden magyarnak élni és ehhez kell ezt a földet átalakítani. Népeességeltartókapacitását ne a hanyatló szaporodás és a háborús korosztályok veszteségével próbáljuk biztosítani, hanem modern országépítő programmal. Jöjjenek a fiatal munkásgenerációk, az utolsó reménykeltő korosztályok és tartóztassuk fel a végzetet útjában. Kezdjük építeni: Magyarország elmaradott gaz-

dasági és szociális viszonyai óriási lehetőségeket rejtegetnek, mert annyi itt a tenni való. Minden dolgozó, munkás-kézre szükség van. Generációk mulasztását kell pótolni: itt századok óta áll az idő és most azt kell behozni. Az építés láza szállja meg az országot; a hat millió proletárnak emberibb életet és a közülük ma még fölöslegesnek tekinthető egy millió magyarnak a feje fölé fedelet, a talpa alá földet adjunk. Ne várjuk meg, hogy egy újabb kivándorlási hullám könnyűszerrel lesöpörje őket a nemzet testéről: minden magyarra szükség van, minden magyart tartsunk meg!

Ma szerte a világon lázasan számolja minden nép a fiait, mintha egy félelmetes nagy erőpróbára készülénének. Mi magyarok is tartsunk seregszemlét: az öt világrészen elszórva élő magyarság sorsának összekovácsolására tegyük meg az első lépéseket. Észak-Amerika magyarjai bizonyára még mindig várják a hívószót, amelyik nem akar elhangzani; Dél-Amerika kóborló magyarjai is sóvárogva gondolhatnak a haza jövetelre; Európában is a magyarok milliói várják az anyaország biztatását, üdvözlését és hívószavát. Mentsük meg és hozzuk haza a világ magyarságát, hiszen olyan kevesen vagyunk. A harminc millió magyar helyett régi uraink bűnei és a török-kepeben jelentkező történelmi végzet csak tizenkét millió számára engedélyeztek helyet a nap alatt. S ez a tizenkét millió magyar is öt világrészen szétszóródva eszi vékonyra szeletelt mindennapi kenyérét:

Megnevezés	A magyarság lélekszáma
Magyarország	8,001.112
Ausztria	35.000
Belgium	6.000
Bulgária	3.000
Cseh-Szlovákia	970.000
Franciaország	40.000
Jugoszlávia	580.000
Lengyelország	1.000
Anglia	2.000
Németalföld	2.826
Németország	8.416
Olaszország	7.000
Románia	1,800.000
Svájc	1.427
Oroszország	20.000
Törökország	1.830
Európa többi országaiban	1.800
Egyiptom	1.000
Észak-Afrika	1.900
Egyesült Államok	580.000
Kanada	50.000
Argentína	10.000
Brazília	33.000
Kuba	4.000
Uruguay	3.000
A világ többi részében	2.080
Összesen	12,166.391

A világ magyarsága tehát valamivel több, mint 12 millió. Az adatok pontossága azonban meglehetősen nagy hibahatárok között ingadozik, különösen az utód-államokat és a tengerentúli országokat illetően, mert az

lansága nehezzé teszik a pontos számok megállapítását. (Ezért még nálunk is eltérő adatok szerepelnek például az előző fejezet egyik kimutatásában és ennek a fejezetnek főösszesítési táblázatában az utódállamok magyarságáról.) Nagyjából mégis elfogadható a 12 milliós magyarság: ennyi magyar él a földön s ezeknek is egyharmada az anyaország határain kívül. Talán a zsidók mellett nincs még egy olyan népe a világnak, amelyik annyira szét-szóródva élne, mint a magyar.

Az anyaország határain belül jelenleg 9 millió lélek él, ebből 8.4 millió lehet a magyar. A szaporodásunkban beállott hanyatlás csak heroikus magatartással volna megszüntethető, de ehhez heroikus kor is kellene. Egyelőre kérődző éveit éli a magyarság és a születések csökkenése tovább tart. 1930-ban Magyarország 3352 városa és faluja közül 227-ben maradt $20^{\circ}/_{00}$ -en alul a születési hányados: 1935-ben már a városok és községek egyharmadában, 1205-ben vált általánosra az egyke, mert a születések évi átlaga nem érte el az újabb egykehatárt. A külföldi magyarok természetes szaporodásáról nem ismerünk adatokat, csak következtethetünk az illető ország összes lakosságához viszonyított két népszámlálás közötti eltolódásukból. Attól tehát nem kell félni, hogy a magyarság szaporodásával szétveti a mostani kereteket. Egyedül parasztságunk töretlen rétegei képviselik a nagy propagatív erőt s nekik egyelőre elég a fogyást pótolni. De a rendkívül mértékben szaporodó parasztságunk egyúttal a jövő felé is biztató jeleket küld. 1930-ban 844 község-

ben (1,745.297 lakossal) a születések a harminc ezreléket meghaladták és pedig olyan mértékben, hogy az élveszületések átlagos aránya 35.1‰ volt; ami messze fölötte áll valamennyi nyugateurópai állam születési hányadosának. S ami a legbiztosabb: ezek közül nyolcvannegyben még a 40‰ -et is meghaladta a születési hányados.

Az agrártársadalomban az alsó, nehéz szociális viszonyok között élő, nincstelen, vagy pár hold földdel bíró mezőgazdasági munkások képviselik a nagy szaporaságot. A felső rétegek, a birtokelaprózódástól félve, lassan áttérnek az egygyerek-rendszerre, de a mezőgazdasági munkások és uradalmi cselédek minden gátlástól mentesen szaporodnak. Nekik nem kell félni a birtokelaprózódástól, mert nincs földjük: szaporodásukkal legfeljebb a nyomor toródik át szélesebb síkra és válik teljesebbé. A magyar jövőnek ezek a kitagadott, mostoha gyerekként kezelt és eddig még meg-nem-értett agrárproletárok a hordozói. Bármilyen sors is érje nemzetünket a jövőben, ezek megőrzik a magyarságot és a veszélyek elmúltával tovább adják a jövőnek. Az új országépítésnél elsősorban rájuk kell gondolni.

Jövő

Az első lépés a jövőnk felé tehát a földkérdés rendezése legyen. Azok a nagy, szenvedélyes és sokszor gyűlölségbe fulladt viták, melyek e sorsdöntő problémánk

körül a közelmúltban folytak, lassan elcsendesednek és ma már mindenki tisztában van azzal, hogy nem a zsidókérdésről akarták elterelni a figyelmet vele azok, akik mellette voltak, hanem az összmagyarság érdekében sürgették megoldását. Érdemük máris történelmi, mert hiszen az egymást váltó kormányok részéről fogatosított intézkedések agrárpolitikai kérdéseink valamelyes rendezésére is, a népi gondolatot képviselő irodalomnak és azoknak a sorozatos kiállításoknak köszönhető, melyek az utóbbi években annyira felrázták a közvéleményt.

A kormányprogramok azonban nem hoztak kielégítő megoldást, így például a Gömbös-féle tervek — évenként húsz új falu — egy része is eljutott a megvalósításig, de az elvetélt telepítési törvény nem elégséges. 25 év alatt 270.000 kat. holdon telepíteni és 150.000 kat. holdon örökbérleteket létesíteni: — még parcellázásnak is kevés. Hiszen 1928-tól 1935-ig, a törvény megalkotásáig 112.185 kat. holdat parcelláztak magánosok és bankok és 57.651 egyén jutott földhöz. Ilyen ütemű önkéntes parcellázás 25 év alatt közel 600.000 kat. holdat mozgósítana és eredményesebb volna a kormány telepítési tevékenységénél, mert évente legalább 25.000 kat. holdat mentene át a nagybirtok állományából a kisbirtokéba: ezzel szemben a kormány — a telepítésről közreadott hivatalos jelentés szerint — 1936 július 1-től 24.500 kat. holdat vásárolt meg és ebből 1938 január 1-ig 21.077 kat. holdat használt fel telepítésre olyképpen, hogy tulajdonjogi formában 4039 egyén 18.117 kat. holdat és haszonbérleti formában

612 egyén 2960 kat. holdat kapott. A most folyó telepítés tehát még a parcellázásnál is rosszabb, holott gazdasági, szociális és honvédelmi követelmények átfogó, nagyvonalú és minden igényt kielégítő birtokpolitikát sürgetnek.

Abban a nagy vitában, mely a kisbirtok, vagy a nagybirtok elsőbbségét ezideig még elvi, gyakorlati és tudományos vonatkozásban — a különböző érdekek, kapcsolatok és hatalmi szempontok miatt — eldönteni nem tudta, mi már régen a kisbirtok mellett állunk, mert tudjuk és érezzük, hogy csak egy új, nagy és radikális földreformmal lehet a magyar parasztság széles rétegeit felemelni. Természetesen bizonyos kollektív-korrektívumokra gondolunk és ahol megvan rá a lehetőség, a nagyüzemi formát — akár a szövetkezeti, akár a teljes kollektív megoldást — meg akarjuk tartani. Különösen a kötöttforgalmú birtokok, elsősorban az egyháziak birtokpolitikái elbánásával kapcsolatban látjuk a szövetkezeti megoldást kivihetőnek. A teljes kollektív megoldás pedig egyes jól felszerelt uradalmaknál lesz alkalmazható. Ugyanis minden kertelés nélkül előre ki kell jelentenünk, hogy az egyházi birtokok sem mentesülhetnek egy esetleges új földreform kihatásaitól, mert azoknak is nagy áldozatot kell hozni népünk érdekében, minthogy ezt az áldozatot a magyar parasztság szociális helyzete minden felsőbb társadalmi osztálytól és intézménytől megköveteli.

V á r m e g y e	Az összes terület kat.	A kiszajátítható föld holdakban	A létesíthető új községek száma
Abaúj-Torna	291.730	25.800	—
Bács-Bodrog	325.916	65.000	4
Baranya	687.485	86.700	3
Békés	839.658	167.900	22
Bihar	481.573	142.000	15
Borsod-Gömör	687.256	92.000	6
Csanád	348.098	91.300	6
Csongrád	601.616	159.000	14
Fehér	717.243	324.900	39
Győr	414.614	101.500	12
Hajdu	580.909	181.000	5
Heves	651.867	126.800	6
Jász-Nagykun	913.938	183.200	10
Komárom	334.437	72.600	9
Nógrád	503.111	83.600	2
Pest-Pilis-Solt-Kiskún	2,252.570	470.900	15
Somogy	1,163.465	339.100	23
Sopron	337.066	67.200	4
Szabolcs	811.293	291.800	39
Szatmár	367.782	84.600	6
Tolna	625.685	128.300	25
Vas	574.682	82.400	—
Veszprém	689.113	150.100	8
Zala	845.530	102.700	3
Zemplén	306.806	89.300	10 ⁴
Összesen	16,173.443	3,693.000	286

Az új földreform alapelve az legyen, hogy minden kötött és korlátolt forgalmú jelleget meg kell szüntetni és az 500 kat. holdon felüli birtokkomplexumokat ki kell sajátítani. Vármegyénkénti részletezésben a következő — még Gömbös Gyula utasítására a földművelésügyi minisztériumban készült — kimutatás szerint szántóföld, rét, legelő és erdő sajátítható ki és új község létesíthető:

A magyar birtokpolitika maximális teljesítménye ennek a 3,693.000 kat. holdnak a betelepítése és 286 új községnek a létesítése legyen. (Az itteni vármegyénkénti végösszeg 91.599 kat. holddal eltér az új birtokösszeírásétól, de ennek az az oka, hogy az 1935-ben végrehajtott mezőgazdasági statisztikai felvétel az önálló birtokoknak tekinthető terméketlen területeket, pld. árkokat, utakat, kavics- és homokbányákat, stb. nem vett figyelembe, itt pedig azok is bele vannak számítva.) A gyakorlati kivitelnél — jó előre meg kell mondanunk — nem mechanikus földosztásra, hanem jól átgondolt, a hitel, szakoktatási, termelési és értékesítési szempontokra egyaránt kiterjedő organikus földreformra gondolunk.

A szabadforgalmú birtokoknál a kisajátítás nem ütközik nehézségbe: ezek birtokpolitikái felhasználása bármikor kezdetét veheti. A korlátolt forgalmú birtokok közül a hitbizományokat azonnal meg kell szüntetni és a szabadforgalminúakhoz sorolni. Az egyházi birtokok kisbérletbe adandók; a közületi birtokok szintén; a bankok és részvénytársaságok tulajdonában lévő földet is mozgósítani kell, azzal az egyszerű indokolással, hogy a bank és a részvénytársaság maradjon meg eredeti hivatásánál s ne gazdálkodjék. Röviden tehát két kategóriába sorolhatók a jövő nagy földreformjánál szerepet játszó birtokok: egyháziak és a többi nagybirtokok tekintet nélkül a jellegre.

1. Az egyházi birtoknak, mint már fentebb említettük, szintén áldozatot kell hozni; birtokpolitikái és mező-

gazdasági kulturális vonatkozásban egyaránt. Birtokpolitikai áldozat alatt azt értjük, hogy az egyháznak nemzeti, erkölcsi, szociális és keresztény kötelessége a tulajdonában lévő földnek azt a részét, mely a nagy agrárreform lebonyolításánál a nincstelen mezőgazdasági munkások földhöz juttatásához feltétlen szükséges, erre a célra bérleti formában átengedni. Ez ellen az első érv, amit fel szoktak hozni az, hogy az egyházi birtokok jórészt erdő-, legelő- és rétgazdaságok: a szántóföld kevés és így nem alkalmasak telepítésre, ill. birtokpolitikai elbánásra. Valóban a szántóföld az egyházi birtokoknál kevés: alig 45%-át teszi ki az összterületnek. De ezt a inind gyakrabban emlegetett érvet nem lehet elfogadni egyetlen birtokkategóriánál sem, mert a mezőgazdaság természeténél fogva organikus termelési tényező, ahol az egyes üzemágak kiegészítik egymást s bármelyik is hiányzik» felborul az üzemterv.

A mezőgazdaságban a növénytermesztés — a szántóföldi gazdálkodás — nem jelenti az egyedüli üzemágot; vele teljesen egyenlő értékű az állattenyésztés. Viszont állattenyésztés nálunk rét és legelő nélkül el sem képzelhető. A jó rét egész évre ellátja takarmánnyal az állatállományt, a legelő pedig a fiatal állatok nevelésénél és a nyári legeltetésnél játszik nagy szerepet. A magyar mezőgazdaság ma még 70—80%-bati állati energiával termel, a talajerő fenntartása meg majdnem száz százalékban természetes trágyával történik. A szántóföld a réttel és a legelővel együtt alkotja a mezőgazdasági üzemet

és akkor ideális a helyzet, ha mindhárom megfelelő arányban egészíti ki a másik kettőt. Az erdő már nem tartozik a szigorúan vett mezőgazdasági területhez, sőt sok tekintetben önálló kezelést, ügyvitelt és üzemszervezést kíván. Az erdőt legjobb elválasztani az agrárproblémától — erdőközirtokosságokat azonban kell létesíteni! —, de a rétet és a legelőt nem lehet. A nagybirtokok birtokpolitikai elbánása így a szántóföld mellett a rétre és a legelőre is ki kell, hogy terjedjen, tehát az egyházi birtokok bérleti megoldásának se lehet akadálya az, hogy kevés a szántóföld, mert a szántóföld mellett a rétre és legelőre is szükség van. A mezőgazdaság organikus volta a kisüzemre is áll; sőt parasztgazdaságaink egyik legnagyobb baja éppenséggel az, hogy kevés a réjük és legelőjük s ezen csak a nagybirtokok állományában lévő rétet és legelőt kisajátításával lehet segíteni.

Érvelnek azzal is, hogy az egyházi birtokok egy része már bérbe van adva és ez irányú kötelességét teljesítette az egyház. Ez igaz: de kérdés, hogy kinek van bérbe adva az a 248.145 kat. hold, amely az 1935. évi birtokösszeírás szerint csakugyan bérbe van adva? Húsz százaléka kisbérlelőknek, nyolcvan százaléka nagybérlelőknek és éppen ez a baj, mert mezőgazdasági szociálpolitikai szempontból a nagybérlet a legrosszabb. A nagybérlelő ugyanis mindjárt azzal kezdi tevékenységét, hogy a cselédkonvencióból elvesz egy métermázsza gabonát és a pénzfizetést eltörli. Szinte törvényszerű ez és alig tizenöt-húsz százalék jelent kivételt. Amikor az egyház bérbe adja nagy uradalmait,

ezzel voltaképpen még nagyobb nyomorba süllyeszti a gazdasági cselédeket és a mezőgazdasági munkásokat, mert a nagybérleten nemcsak a cselédbérek zsugorodnak, hanem a napszám és a hónapos bér is. A részes munkánál hasonló a helyzet: az aratás tizedrészlől tizenkettőre és tizennégyedre száll le; a cséplés «négy százalékról háromra; a 'harmados és negyedes kukorica^ földből ötödös és hatodos lesz, stb. Végig kísérhető ez a folyamat hazánk erősen bérleti területein mindenütt. A nagybérelő nem akar ráfizetni a gazdálkodásra, már pedig neki a megkívánt tiszta jövedelmen kívül a bérösszeget is elő kell teremteni és mivel Magyarországon a mezőgazdasági bér-munkának ezideig nincs törvényes védelme, ebben az irányban próbálja behozni azt (t. i. a bérösszeget), amit a földbirtokosnak nem kell.

Birtokpolitikai és mezőgazdasági szociálpolitikai szempontból egyaránt csak a kisbér le ti formát szabad elfogadni. Nagybirtokosaink ugyan húzódoznak a kisbérleti rendszertől, mert bizalmatlanok a sok kis emberrel szemben. A nagybérelővel egyszerűen megkötik a szerződést; abban benne van a leltári és felszerelési megállapodástól a fizetési kötelezettségig minden. Esetleges nézeteltéréseknél törvényes úton lehet az ügyeket elintézni. És ami a legfontosabb: csak egy emberrel kell tárgyalni és bajlódni. A kisbériéinél a sok száz és ezer kisbérelővel már nehezebb boldogulni. Ha létesültök is magánjogi szerződéses alapon kisbérietek hazánkban, azoknak örök mizériája elkedvetlenítette a nagybirtokosokat és inkább

nagybérletként hasznosítják földjeiket. Ez persze a főpapi birtokokra is áll.

Van azonban a bérleti rendszernek egy olyan megoldása, amely kiküszöböli a nehézségeket és az eddigi példák szerint a legteljesebb mértékben megfelel a követelményeknek: ez a földbérlőszövetkezet. Magyarországon nincs külön földbérlőszövetkezeti törvény és jelenleg az Országos Központi Hitelszövetkezet kebelén belül alakulnak ú. n. „szakcsoport”-ok, melyek a tagok földbérleti igényeit szövetkezeti úton elégítik ki. Az OKH-kapcsolat nem mondható szerencsésnek, mert az OKH — mint tudjuk — álszövetkezet és emiatt a földbérlőszövetkezeti mozgalom fejlődés helyett visszaesik. 1923-ban még 51.000 kat. holdon volt földbérlőszövetkezet, 1936-ban már csak 28.000 kat. holdon. Jelenleg egy OKH-földbérlőszakcsoport működik kielégítően (a mélykúti földbérlőszövetkezet), de ez már többé-kevésbé függetlenítette magát a hitelszövetkezettől.

A múltban érdekes próbálkozások voltak az önálló földbérlőszövetkezetek megteremtésére. Az első önálló földbérlőszövetkezet a század elején Mezögyán községben létesült Meskó Pál kezdeményezésére. A kiszemelt birtokot a földbérlőszövetkezet haszonbérbe vette és azt saját művelésre tagjai között szétosztotta, úgyhogy minden szövetkezeti tag a maga részén önállóan gazdálkodott. Törvényes rendelkezések hiányában azonban ez a szövetkezet jogi szempontból hátrányos helyzetben volt és megszűnt. Akkor vetődött fel az a gondolat, hogy mint OKH-

szakcsoportok alakuljanak meg a földbérlőszövetkezetek. Az OKH képviseli kifelé és a harmadik fél felé a szövetkezetet mint jogi személy és a pénzügyi rész lebonyolítását is vállalja. Az OKH kebelén belül alakult szakcsoportok külön szerződést kötnek tagjaikkal és az OKH az uradalommal, vagy a nagybirtokossal. A szerződésben jogi és anyagi garanciákat nyújtanak a föld tulajdonosának és így annak nem lehet többé oka a bizalmatlanságra. Ezzel kezdetét vette a földbérlőszövetkezeti mozgalom: sajnos azonban sok minden közrejátszása miatt nem tudott oda fejlődni, ahová hazai adottságainknál fogva fejlődhetett volna.

Közben 1909-ben volt egy érdekes kísérlet a kollektív gazdálkodásra földbérlőszövetkezeti alapon. Herceg Oldenburg Natália brogyáni — felvidéki — uradalmából 800 kat. holdat 22 mezőgazdasági munkásnak bérbeadott. Ezek kollektív szerződést kötöttek vele és közösen művelték a földet. Nagyszerű eredményeket értek el. München számára termeltek például sörárpát és nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is megállták a helyüket. Ennek a szép próbálkozásnak a munkaérték-viszály vetett véget. Nem tudták a különböző munkákat megfelelően értékelni. Például, hogy az aratás és a szántás munkája, vagy a kapálás milyen egység szerint értékelendő? A sok veszekedés demoralizálta a részeseket és felbomlott az első és egyetlen kollektív mezőgazdasági üzem Magyarországon.

A már említett és jelenleg a legjobban működő

mélykúti földbérőszövetkezet a Vallásalap tinójárási és ciframajori, illetve feketernajori uradalmaiból bérel 5047 kat. holdat. Ez a földbérőszövetkezet is, mint OKH-szakcsoport 1909-ben alakult ineg 98 taggal. Ma 553 tagja van és a modern követelményeknek megfelelően gazdálkodik. A földbérőszövetkezet igazgatója gazdasági akadémiát végzett, művelt, széleslátókörű, a piacokhoz alkalmazkodni tudó gazda. A gazdálkodás menete röviden a következő: Az 5047 kat. holdas határ négyes vetésforgóra — 1. zöldsakarmány trágyázva (160 q istállótrágya kat. holdanként), 2. őszi kalászos, 3. kapás, 4. tavaszi esetleg őszi kalászos — van beosztva. Minden egyes forgóban minden tagnak 1—2—3—4 stb. hold földje van aszerint, hogy 4—8—12—16 stb. kat. hold földet bérel-e. Legtöbben (229-en) négy kat. holdat bérelnek, azután a 8 kat. holdas bérlők jönnek (148) és a 12 kat. holdasok (37); a többi 121 bérlő 2—142 kat. hold között (de inkább közel a 10 kat. holdhoz) bérel, A termelés egységesen történik. Az intéző-igazgató előírja az egyes munkák elvégzésének idejét, a vetésforgó sorrendjét, a trágyázás megkezdését, stb. A tagok önállóan gazdálkodnak parcelláikon, de az egységes irányításnak és az idejében elvégzett munkáknak óriási eredménye van.

Az új tagtól megkövetelnek holdanként bizonyos élőállatsúlytöbbletet. (Rendszerint 150—200 kg.-ot.) Ezzel a szükséges igaerőt és trágyamennyiséget tudják biztosítani. A vetési és talaj előkészítési munkák a nagybirtokot megüő színvonalon történnek. A rendszerint 12 évre

kötött — és mindig megújított szerződések elég időt adnak arra, hogy a bérlő megtanuljon helyesen gazdálkodni. Ha ott is hagyja a bérletet, olyan iskolán ment keresztül, amelynek hasznát önálló korában látja legjobban. A földbérlőszövetkezet hatására Mélykútnak és környékének mezőgazdasági kultúrája nagyot emelkedett. A földbérlőszövetkezet terméseredményei minden gazdasági növény-nél 30—50%-kal meghaladják a vármegyei és az országos átlagot.

A tagok anyagi megterhelése nem nagy. A földbérlőszövetkezet a Vallásalapnak 175 kg. búzát fizet kat. holdként egy évre, a tagoktól ellenben 195 kg.-ot szed be. A húszkilós különbség fedezi az igazgatási, adminisztrációs és egyéb kiadásokat. De tartalékolnak is belőle: a legutóbb lejárt 12 éves bérleti ciklus végén 20.000 pengőt osztottak ki a tagok között, hogy abból üzemi befektetéseket eszközöljenek. Általában a gazdálkodás eredményes és rentábilis voltát elősegíti a szövetkezeti elv, mely a közös beszerzéstől a közös értékesítésig, minden vonatkozásban érvényesül. A földbérlőszövetkezeti-forma tehát kiválóan alkalmas a kötött nagybirtokok birtokpolitikai értékesítésére és most már visszatérve az egyházi birtokokhoz, ilyen módon gondoljuk azokat birtokpolitikai elbánás alá vonni.

A magyar parasztság földigényének a kielégítéséhez az egyházaknak — elsősorban a római katolikus és protestáns egyházaknak — is hozzá kell járulni mintegy 300.000 kat. hold szántóval, 70.000 kat. hold legelővel

és 30.000 kat. hold réttel. Ez a négyszázezer hold nem jelent nagy megterheltetést rájuk nézve és a földbérlet-szövetkezeti forma a legteljesebb garancia arra, hogy a bérlet körül sohasem lesz baj. A kat. holdanként fizetendő 175 kg. búza legalább 30 pengő értékben a 400.000 kat. hold után 12 millió pengő; tehát olyan magas összeg, amiből az egyház még mindig el tudja látni kulturális, szociális és egyéb feladatait. Különbösen is az OMGE hivatalos számtartási vizsgálatai szerint az elmúlt évek alig hoztak a nagybirtokon kat. holdanként 10—15—20, legjobb esetben 30 pengős tiszta jövedelmet. A harminc pengő kat. holdanként nagyon méltányos, azt még komoly — mint a mélykúti — gazdálkodás mellett a bérlet is elbírája. Az egyház pedig ily módon a mai nehéz szociális és gazdasági viszonyok között ténylegesen a szociális egyház szerepét vállalná és a nagybérleteknek még a birtokpolitikai akció megkezdése előtt, önkéntesen kisbérletekké való átalakításával jó példát mutatna arra, hogy válságos időkben, hogyan kell a kisemberek segítségére sietni.

Kisbérletek létesítése mellett a mezőgazdasági szakoktatás egy részét is vállalnia kell az egyháznak. Ezzel tulajdonképpen visszatérne régi tradícióihoz, mert hiszen közismert, hogy az árpád-házi királyok alatt a szerzetesek tanították meg gazdálkodni a magyarságot. Az a komoly mezőgazdasági kultúra, melyet a Mohács utáni állapotok pusztítottak el, jórészt nekik köszönhető. De ebben a munkában a protestáns egyházaik sem maradhatnak el.

A mezőgazdasági szakoktatás ilyen értelmű megszervezése a népfőiskola meghonosítását jelentené és a szolgálat szellemében való nevelés gondolatát valósítaná meg. Közoktatásunk óriási reformokra szorul, különösen a mezőgazdasági szakoktatás. Olyan iskolatípust kell e téren teremtenünk, amely valóban alkalmas lesz arra, hogy a parasztságot megtanítsa gazdálkodni, de emellett az állampolgári jogok és kötelességek megismertetésétől a paraszti szemlélet tudatosításáig, a paraszt-életforma kiműveléséig és a parasztság osztályhelyzetének politikai, társadalmi és gazdasági vonatkozású felismertetéséig mindenre gondot fordítson. Ezt a feladatot a mai rendszer iskolái és tanerői nem tudják betölteni: ide új iskolatípus és új nevelő-tanítógárda kell.

A három Gazdasági Akadémia (Keszthely, Debrecen, Magyaróvár) és a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem mezőgazdasági fakultása nagy uradalmak és különböző mezőgazdasági kísérletügyi intézmények számára nevel gazdatisztekot, illetőleg szakembereiket. Itt minden a nagyüzemi szempontok szerint történik; az itt tanultakat csak általánosságban lehet a kisbirtokra alkalmazni. (Hogy ezt csak egy példával világítsam meg: az üzemszervezés más a nagybirtokon és ismét más a kisbirtokon. Már pedig ez a gazdálkodás gerince. A nagyüzemi szervezéshez és kalkulációhoz szoktatót gazda nem tud az 50—60 kat. holdak keretébe beilleszteni.) Ezek az intézmények kifogástalanul teljesítik azt a feladatukat, hogy a nagybirtokoknak megfelelő

szakembereket adjanak. Mezőgazdasági munkatant és munkaalkotmányt azonban néni tanítanak és ennek eredménye a gazdatisztek közismert viselkedése a mezőgazdasági munkásokkal szemben,

A középfokú mezőgazdasági szakiskolák (Orosháza, Szarvas, Gyöngyös, stb.) érettségi bizonyítványt adnak és a kisebb uradalmak gazdatiszt-igényeit elégítik ki, vagy a párszáz holdas és tovább tanulni nem akaró földbirtokos ifjak képzését szolgálják. Megfelelő gazdasági szak tudást nyújtanak, de a szellem ezekben a szakiskolákban sem megfelelő. Az alsófokú mezőgazdasági szakiskolák, vagy földművesiskolák (Karcag, Békéscsaba, Pápa, stb.) az uradalmak számára botosispánokat nevelnek. Ritkán jön ide olyan parasztfiú, aki elvégzése után haza akar menni korszerűen gazdálkodni. Már a berendezkedésük is olyan ezeknek az iskoláknak, hogy csak nagybirtokra tudnak gazdasági szakaltiszteket képezni. A tangazdaság rendszerint 500—600 kat. hold; az üzemszervezés ennek megfelelő, a munkamódszer szintén, az emberekkel való bánásmódról nem is beszélve. Tehát itt is nagy méretekben tanul meg gazdálkodni a növendék és ha történetesen parasztfiú, az otthoni eredménytelen kísérletek után következetesen mindig valamelyik uradalomban köt ki, mint botos ispán, kulcsár, vagy pusztgazda.

A téli mezőgazdasági tanfolyamok (Székesfehérvár, Mohács, Jászberény, Hajdúböszörmény, stb.) már inkább megfelelnek a parasztságnak, de ezeknél meg az a baj, hogy kizárólag elméleti oktatás folyik. Parasztságunk —

szemlélődő fajta lévén — viszont a gyakorlati oldalról könnyebben fogható meg. Próbálkoznak ugyan most azal, hogy a gyakorlati oktatást is megszervezzék, de nehezen megy, mert a téli hónapok alatt, amikor a tanfolyam tart, alig van mezőgazdasági munka, tavaszfelé pedig, amikor már lenne, elmegy haza a társaság. Egész éven keresztül kell látni, tanulni; csak így volna eredmény. A gazdasági ismétlőiskolák, melyek már szép számmal vannak az elemi iskolai oktatás folytatásaként elméleti és gyakorlati kiképzést nyújtanak a gazdai fjaknak. Nagy bajuk, hogy csak bejárnak a tanulók és nem tartózkodnak állandóan ott.

Röviden átfutva a magyar mezőgazdasági szakoktatás mai állapotján, könnyen megérthetjük, hogy a nagybirtok miért termel mindenből országos átlagban pontosan 20%-kal többet, mint a kisbirtok. A nagybirtoknak egyetem, gazdasági akadémiák, középfokú mezőgazdasági szakiskolák szállítják a gazdatisztekét; földműves iskolák a gazdasági szakaltisztekét: a kisbirtokot ellenben csak hat elemi, legjobb esetben téli tanfolyamot, vagy gazdasági ismétlőiskolát végzett parasztgazdák vezetik. A nagybirtok 20%-ös terméstöbbletével szemben a kisbirtok vesztéséhez 5%-ban járul a tagosítatlanság, 15%-ban pedig a helytelen trágyakezelés és talaj előkészítés, továbbá a nem kellő időben foganatosított mezőgazdasági munkák (pl. tallózás, ősztiszántás elmaradása, holott ezeknek gyomirtó és csapadékkonzerváló hatása elvitathatatlan.) A kisbirtok 'és a kisbirtokos elmaradottsága oktatási, ill. Neve-

lési kérdés és a hozzáfűződő nagy nemzetgazdasági érdekek követelik mezőgazdasági szakoktatásunk megreformálását, amiben elgondolásunk szerint az egyházi birtoknak is nagy szerepet kellene vállalnia.

Szervezni kellene olyan szerzetrendeket, melyek csak mezőgazdasági szakoktatással foglalkoznak. Ha középiskolás szerzetrendek lehetnek, akkor ennek se lehet akadály. Minden járás számára fel kellene állítani egy nép-főiskola-jellegű mezőgazdasági szakiskolát. Római kat. többségű területen kat. papi birtokokon, protestáns többségű területeken pedig protestáns egyházi birtokokon. Az elméleti oktatás mellett főleg gyakorlati példákkal kellene rávezetni a helyes gazdálkodásra a parasztfjakat. Ezért 50—60 kat. holdas tangazdaságok szervezendők, melyek a modern mezőgazdasági kisüzem mintái lennének. A tárgyak összeválogatásánál csak a legfontosabbak és a legszükségesebbek kerülnének előadásra és mindig gyakorlati vonatkozásokkal. A szigorúan vett növénytermesztési és állattenyésztési szaktárgyakon kívül főleg mezőgazdasági üzemtant és számtartást tanítanának. Ezek nélkül nem lehet rentábilisan gazdálkodni. Rá kell vezetni a magyar parasztot a helyes üzemszervezés és a kalkuláció oly fontos gondolatára. Míg nem ismeri a gazda birtokának rentabilitási viszonyait, addig nem gondolhat a veszteséges üzemágak kiküszöbölésére és a nyereséggel járó továbbfejlesztésére. Sajnos, e téren vannak a legsíralmasabb tapasztalatok. A három gazdasági akadémia és a budapesti egyetem az ország különböző részeiben próbál-

között a kisüzemi számtartás meghonosításával. Kéthetes számtartási tanfolyamokat rendeztek a jelentécező gazdáknak és utána két-három hónapos ellenőrzésekkel könyveket vezettettek velük. Kettőt nem tudtak megtanulni: a saját teljesítésű munkát munkabérelszámolás alá vonni és a könyveket lezárni, illetve a mérleget megcsinálni. Svájcban ugyanezt Laur professzor harminc évvel ezelőtt kezdte; ma már megy. Számtartási központokba futnak be az adatok és úgy ellenőrzik azokat. Magyarországon is el kell kezdeni komolyan és harminc év múlva menni fog.

2. A többi nagybirtok kisajátítással menne át a parasztság tulajdonába és mivel az ilyen nagyméretű földreform — 3—3.3 millió kat. hold mozgósítása várható — mindig a termelési színvonal leszállításával jár; ezt megakadályozandó, az első években földbérlet-szövetkezeti alapon történne a gazdálkodás, mert a szövetkezeti keret biztosítaná az eddigi eredményeket, sőt később még emelné is a mezőgazdaság kultúrnívóját. Amikor pedig átmegy a föld véglegesen a parasztság tulajdonába — az első évek földbérlet-szövetkezeti megoldása azért is jó, mert szelekció alkalmazásával az értéktelen elemek kirekeszthetők a birtoklásból — és a telekkönyvben végleg a nevükre írják: a szövetkezeti gazdálkodást valamilyen formában azért meg kell tartani, mert a termeléstől az értékesítésig minden vonalon egységes irányítást és nagyobb fokú rentabilitást fog biztosítani. Sok esetben meg éppenséggel szövetkezeti alapon kell szervezni az üzemet, mert az

ország egyes részein, például Tiszántúl a parasztság komoly közösségi érzéssel bírván, a kollektív gazdálkodásra kiválóan alkalmas. Ezeken a helyeken a földreform a földbérlet-szövetkezeti formát odamódosítaná, hogy tulajdonjogi alapon minden vetésforgóba beállított és az illetőkre táblázott parcellákkal a kollektív termelést a Mélykútnál megismert egyéni keretekben tegye lehetővé. A nagybirtok és a kisbirtok előnyeit ilyenídon egyesítő és a modern követelményeknek mindenben megfelelő üzemekben a mezőgazdasági iparok fokozottabb fejlesztésével a szántóföldi termelésnél felesleges munkáskezeket is le lehetne kötni. Cukor-, szesz-, konzerv-, stb. gyáraik létesítésével — melyek természetesen a szövetkezeti gazdaság tulajdonát képeznék — a helyszínen kerülne feldolgozásra az üzem termése és ezzel a rentabilitás olyan fokra emelkedne, hogy a magyar nép szociális elesettsége egyszerre megszűnne.

Az új földreform lebonyolítását így képzeljük el. Nem egyszerű földosztással, hanem jól átgondolt, organikus, a legkisebb részletekre is kiterjedő és a helyi viszonyoknak mindenben megfelelő egységes agrárreformmal akarjuk a magyar föld oly régóta vajjúdó problémáját véglegesen rendezni. A pénzügyi rész kidolgozása nem tartozik ránk, mert a kártalanítás kérdését a politikai, társadalmi, gazdasági és szociális szituáció akkori állása fogja meghatározni: előre nem érdemes dönteni, illetve állástfoglalni. Nagyon valószínű, hogy külön pénzügyi alakulna a földreform lebonyolítására: a mostani álszövetkezetek

helyett pedig külön szövetkezeti törvény tenné lehetővé a magyar népnek megfelelő földbérlő-, termelő-, értékesítő-, stb. szövetkezetek létesítését.

A megoldatlan agrárkérdések sorában a mezőgazdasági termelés átszervezése is fontos helyet foglal el. A magyar parasztság, de általában az ország összes lakosságának nagy szegénysége az elmaradt, alacsony színvonalú mezőgazdasági termeléssel magyarázható. Egyik előző fejezetben láttuk, hogy a magyar föld alig hoz katasztrális holdanként 150—160 pengőt és ebből kell munkabért, adót és különböző illetékeket fizetni, de ebből kell a gazdának és családjának megélni, iparcikkeket vásárolni, kulturális és társadalmi igényeket kielégíteni; vagyis az állammal, társadalommal és a közgazdasági élettel szemben fennálló összes kötelezettségeinek eleget tenni. A mezőgazdaság részéről mindezek teljesítésére alig jelentkezik évenként 6—800 millió pengő, ami nemcsak szociális vonatkozásban nagyon kevés, de a fejlődés szempontjából sem kielégítő.

A parasztéletforma csődje az egyke, szekták, kivándorlás és hasonló társadalmi jelenségeken túl a gazdasági és szociális viszonyok megmerevedésében is kifejezésre jut. A Mohács előtti virágzó mezőgazdasági kultúrát a török háborúk megsemmisítették: a fejlődésben a törés érezhető, mert utána már csak Európa mögött

kullogott gazdasági életünk s legfeljebb tőlünk keletre és délre mertünk színvonalkülönbségről beszélni. Az utolsó félévszázadban, amikor az egész világon rohamosan fejlődött a mezőgazdasági termelés, nálunk lényegtelen változásoktól eltekintve, nem történt semmi. Könnyen meggyőződhetünk erről, ha összehasonlítjuk négy évtized fejlődését úgy, hogy egymás mellé állítjuk a negyven év előtti és az elmúlt hét esztendő termésátlagait.

A gazdasági termény	Termésátlagok hektáronként métermázsában		A különbség 40 év alatt %-ban
	1891—1897	1931—1937	
Búza	12.31	13.11	6.4
Rozs	10.75	11.00	2.3
Árpa	11.88	13.00	9.4
Zab	10.40	11.70	12.5
Kukorica . .	15.10	18.00	19.2
Burgonya . .	66.00	67.50	2.1

Ezekhez a számokhoz nem kell bővebb magyarázatot fűzni, mert világosan jelzik, hogy a búza és a többi kalászos mennyiségi termelésének színvonala az utolsó félévszázadban nem változott és a termésátlagok most is ugyanazon a szinten mozognak, mint a múlt század nyolcvanas-kilencvenes éveiben.

Közben persze a lakosság szaporodott és mezőgazdasági termelésünk a jelenlegi felkészültségével képtelen a széles néprétegeknek emberibb életet biztosítani. A 150—160 pengős katasztrális holdankénti bruttóbevételekből a gazdának sem futja olyan életre, mint amilyent megérdemelne s nehezen lehetne belőle 4—5 pengős nap-

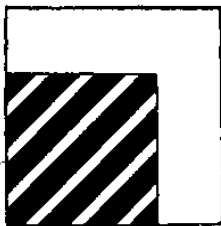
számot, vagy dupla konvenciót adni az alkalmazottaknak. A mezőgazdasági termelés nagy reformra szorul: át kell szervezni és fel kell emelni korszerű színvonalra.

A korszerű mezőgazdasági termelés az egyoldalú gabonatermeléssel szemben változatos, igényes és a piac követelményeinek megfelelő intenzív termelést jelent. A magyar föld fele még mindig gabonával van bevetve; a másik feléből is közel kétharmadrészt a kapások foglalnak el és alig 10—15% marad a takarmány és kereskedelmi növények termelésére. Ezen kell változtatni és pedig olyképpen, hogy az évenként szükséges gabonamennyiséget kisebb területen állítsuk elő és a felszabaduló földet más, intenzívebb növényekkel vessük be. Például: 1936-ban 2,832.984 kat. holdon termett 23,892.458 métermázsa búza; az átlagtermés 8.4 métenmázsa, tehát meglehetősen alacsony volt. Azt kellene elérni, hogy a szükséges 24 millió mázsa búza 2 millió holdon teremjen meg és a felszabaduló 800.000 kat. hold mást hozzon. Ehhez azonban 12 mázsás átlagtermés kellene, amit minden nehézség nélkül, komoly gazdasági szaktudással és üzemi befektetéssel biztosítani lehetne.

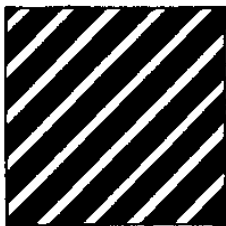
A mezőgazdasági termelés elmaradottsága csak mennyiségi vonatkozásban áll: minőségi téren az elsők között vagyunk. Vannak hosszú és áldozatos kísérletekkel kitenyésztett jóminőségű és amellet még nagy termést is hozó magyar búzák, melyek világviszonylatban is elismertek: ezeket kell termelni. Természetesen a nemesített búzák roppant igényesek. Szeretik a jól előkészített talajt

A mezőgazdaság;

mai viszonyok mellett struktúra változás esetén

kihasználva 70%-ban.

kihasználva 100%-ban.

A mezőgazdasági termelés megnövekedése a nagy agrár-reform után.

és a helyes vetésforgót, meghálálják a műtrágyát és a csapadék egyenletes eloszlását. Sajnos, a magyar mezőgazdaság üern tudja mindezeket biztosítani, inern elég ha csak a szélsőséges időjárásra és az egyenlőtlen csapadék-

eloszlásra utalunk. Ha a gabonafélék májusban nem kapnak elég esőt, akkor nem lesz jó termés, mert a júniusi melegebb napok korán megérlelik a kalászt, benne a szem megszorul és kész a katasztrófa.

A jó gazda azonban védekezni tud az időjárás szélsőségeivel szemben. A talaj megfelelő előkészítésével annyi csapadékot tárol, hogy az aszályos hónapokat könnyen átvészelheti. Ezt úgy éri el, hogy a betakarítási munkák (aratás!) után a tarlót mindjárt alábuktatja hat-nyolc centiméterre, majd ke verőszántást és ősszel mélyszántást alkalmaz. Ezzel a gyomokat irtja és a csapadékot konzerválja. Védekezni tud a szárazság ellen az elővetemény helyes megválogatásával is. Ugyanis minden növény más és más nedvességtartalommal használja ki a földet és ha a vetésciklust úgy állítja össze, hogy a vízigényesebb növény, például a búza, a kevésbé kihasználó után jön, akkor a talajban maradt víz a búza rendelkezésére áll.

Kerpely Kálmán, a kiváló magyar agronomus több kísérletet végzett a csapadék-konzerválásra vonatkozólag és úgy találta, hogy igen száraz esztendőben (mert ilyent kell felvenni), jó erőben lévő vályogos homokon, a legnagyobb hőségben, júliusban a különböző gazdasági növények alatt 4—12% volt a föld víztartalma. Az egyes gazdasági növények tehát eltérően használják ki a talajt és ezt a vetésciklustól figyelembe kell venni. Minél szárazabb a föld, annál nehezebben ázik át és ennek hatása még hónapok múlva is érezhető. A talajt erősen kiszáradó növények után — Kerpely kísérletei szerint —, október-

ben, a búza vetésének idején, az esővíz csak 15—18 centiméterre húzódik le a földbe, míg a vizet kímélők után 25—30 centiméterre. Ez a különbség a következő évben is fennáll, mert a földet kiszáritó növények után februárban 70, áprilisban 87 centiméterre; a vizet kímélő növényeik után ellenben februárban 130—140 és áprilisban 140—160 centiméterre húzódik le a csapadék.

A földnek ez az eltérő viselkedése a termelés szempontjából óriási lehetőségeket nyújt, mert a talajt korán felszabadító és vizetkímélő elővetemény után, például vetéskor 8500—9000 métermázsa víz állhat a búza rendelkezésére, ami felér egy nagy — 155 milliméteres — esővel. A tarló szabadulásakor azonnal megmunkált földnek is ugyanilyen csapadék4konzerváló hatása van és pedig a búza elvetéséig mintegy 5—6000 métermázsa víz erejéig, ami 80—100 milliméteres csapadéknak felel meg. A jó gazda tehát a talaj kellő megmunkálásával és a jól megválasztott vetésforgóval a szeszélyes időjárást és az egyenlőtlen csapadékeloszlást egyensúlyozhatja gazdasági növényeinek javára s a termésmennyiség megfelelő növelését érheti el. Ha ugyanis kellő nedvesség van a talajban, akkor az elvetett növény jobban csírázik, a tápanyag könnyebben oldódik és a fejlődés biztosabb. Sajnos, azonban a csapadékhiány mellett a magyar mezőgazdaság nagy tápanyaghiányban is szenved. Évenként legalább 500 millió métermázsa istállótrágyára volna szükség és csak 200 millió áll rendelkezésre. Ez azt jelenti, hogy a négy-öt évenkénti bőséges, kat. holdankénti 200 mázsás

trágyázás helyett csak 80—100 mázsát kap a föld. így a 10 millió hold szántóból alig egymillió hold van megfelelően trágyázva; 9 millió nem kapja meg a szükséges trágyamennyiséget. Az utolsó félévszázad változatlan terméseredményeinek ez az oka. Hiába fejlődik a mezőgazdasági technikája, ha az itt elért eredményeket a zsaroló gazdálkodás lerontja. Hosszú évtizedek óta a magyar gazda több tápanyagot von el a földtől, mint amennyit pótol és ez végül is majd termelési deficithez vezet.

Az állatállomány növelésével és műtrágyák alkalmazásával lehetne a hiányt pótolni. A magyar gazda nem szereti a műtrágyát, de rá kell szoknia, mert különben helyzetében nem történik változás. A rendelkezésére álló földművelési módok, vetésforgók csapadék-konzerváló eljárások és műtrágyázási kísérletek lehetővé teszik a hazai viszonyok mellett is az intenzív termelést. Ha ezt megcsináljuk, akkor nem lesz a búzában 18—24, a kukoricában 13—28 millió méter mázsa közötti termésingadozás — mint most van —, hanem kiegyenlítődik és kisebb terület hoz nagyobb termést.

Így volna elérhető kiindulási tervünk is: a 24 millió mázsa búza termelése 2 millió kat. holdon!

A búzatermeléstől felszabaduló 800.000 kat. holdon azután sok mindent lehetne termelni. Hogy csak egy példát mutassunk be: itt van a cukorrépatermelés. Közismert, hogy Magyarországon a cukorfogyasztás nagyon alacsony. Míg a nyugati országokban a fejenkénti és évenkénti fogyasztás 30—40 kg., addig nálunk csak 10 kg. Pedig

a önkornak nagy tápértéke s közvetlen hatása a táplálkozásnál jelentős és biológiailag leromlott népünk cukorral való ellátása mindennél fontosabb. Jelenleg Magyarországon az évenkénti cukorfogyasztás 900.000 mázsa. Ennek felét Budapest 1 millió lakosa fogyasztja el, a másik felét a vidéki 8 millió lakosság; mégpedig olyan elosztásban, hogy a vidéki városok a vidékre jutó 450.000 mázsa cukornak 60%-át veszik magukhoz és csak a többi 40% jut a falu lakosságának. Agrárlakosságunk — különösen a mezőgazdasági munkások — cukorfogyasztása minimális és alig tesz ki 1—2 kg.-öt. Cukorfogyasztásunk alacsony volta a magas cukorárakkal magyarázható, ennek viszont a kincstári részesedés a legvégső oka. Magyarországon a cukor kg.-ja 1.34 pengő, ebből kb. 65 fillér adóra megy. A cukor önköltségi ára 40 fillér, amihez hozzá jön az exportált 9 filléres cukornak (ennyi a cukor világpiacon) a ráfizetéséből önkényesen a magyar fogyasztókra hárított megtérítés. A többi a kereskedő haszna. A magyar állam költségvetésében a cukoradóból befolyó jövedelem évenként 40 millió pengő. Ha ezt a költségvetési keretet a pénzügyminiszter biztosítani akarja, azt úgyis elérhetné, ha a cukor adóját a felére szállítaná le és a fogyasztás a duplájára emelkedne. Közismert az a pszichológiai momentum, hogy az olcsóbbodás révén nem olyan mértékben emelkedik a fogyasztás, mintahogy leszálltak az árak, hanem sokkal nagyobb arányban. Ha a cukor ára 1 pengő alá szállna, akkor nagyon valószínű, hogy legalább évi 2 millió mázsa lenne

a fagyasztás fejenként 20—24 kg.; a pénzügyminiszter is megkapná a pénzt, az ország és a mezőgazdaság is jól járna. Az eddigi 85.484 kat. hold cukorrépa termés helyett 200.000 kat. holdra lenne szükség és a felszabaduló búzaterületből már egy rész le is lenne köthető a cukorrépa számára. (Megjegyzendő pld., hogy 1929-ben 137.299 kat. hold volt cukorrépával bevetve és búzával 2.6 millió kat. hold; a búzaterület növekedése a cukorrépa terület rovására is végbement, mert a válság hatására elszegényedett társadalmunk nem tudott elég cukrot fogyasztani a magas árak miatt.)

A búza extenzív növény: évi kézimunkanap-szükséglete kat. holdanként 10 munkanap. Az átlagos férfi napszámber ma 2 pengő, tehát a búzánál kat. holdanként 20 pengő munkabérfizetés van. A cukorrépa évi kézimunkanap-szükséglete kat. holdanként 50 munkanap és mivel tanultabb munkást kíván, a napszám 3 pengő, vagyis 1 kat. hold cukorrépa 150 pengő munkabérfizetést eszközöl. Óriási jelentősége van ennek, mert az agrárlakosság munkakapacitása csak 70%-ban van kihasználva és évenként 150 millió munkanap kárbavész. Intenzív termeléssel jól lehetne értékesíteni a felesleges munkaidőt.

A mezőgazdaság alacsony bevétele a termelés ilyen való átszervezésével emelkedne, mert az eddigi 8 mázsa búzatermés 20 pengős árak mellett csak 160 pengőt; 12 mázsa termés esetén azonban 240 pengőt hozna egy kat. hold föld. Intenzívebb növényekből, például cukorrépából 4—500 pengő a kat. holdanként! bruttóbevétele. (Tér-

mésztesen a búza-példával csak illusztráltuk, hogy mi volna a teendő; az összes gabona-félékkel hasonlóan kell eljárni és nemcsak cukorrépával, hanem a legkülönbözőbb ipari és kereskedelmi növényekkel, melyek a bel- és külföldi piacokon keresettek, kell az intenzív termelést megvalósítani. Azután az állattenyésztés, tejtermelés, hizlalás, baromfitartás, stb., szintén még mind a korszerű mezőgazdasági termelés tényezői: ezekről sem szabad megfeledkezni!) Az emelkedő bevételekkel párhuzamosan emelkedne a mezőgazdasági munkásság keresete is. Ahhoz azonban, hogy a magyar föld kat. holdanként az eddigi 150—160 pengő helyett 250—300 pengőt hozzon és ebből a munkabérfizetés 50-60 pengő helyett 100-120 pengő legyen; az egész mezőgazdasági termelést át kell szervezni és ami ennél is fontosabb: a magyar parasztot meg kell tanítani korszerűen gazdálkodni. A feudális mezőgazdasági szakoktatás helyébe a fentebb ismertetett népiskolák és a magyar népnek megfelelő s a kisüzemi igényeket kielégítő új mezőgazdasági szakiskolák kellenek.

A birtokpolitikai feladatokkal és a mezőgazdasági termelés átszervezésével egyenlőértékű, sok tekintetben azonban még ezeknél is fontosabb problémája mezőgazdaságunknak a munkavállalók szociálpolitikai védelme, illetve a mezőgazdasági munkások munkaidejének és munkabérének a rendezése. A mezőgazdasági munka-

vállalók — uradalmi cselédek, nincstelen mezőgazdasági munkások és olyan törpebirtokosok, akik a pár hold földjükből megélni nem tudnak és idegen munkát is vállalnak — száma egy millió körül mozog: családotul együtt pedig a sokat emlegetett 3 millió agrárproletárt alkotják. Ennek a három millió léleknek a szociális helyzete már annyiszor került különböző szociográfiai munkákon keresztül a nyilvánosság elé, hogy közhely nélkül szinte lehetetlen beszélni róluk. De a könyvek és tanulmányok végtelen sorozata nem volt elég ahhoz, hogy a magyar társadalomból kiváltsa azt a méltó felháborodást, mely helyzetük valamelyes javulását meghozta volna és így még mindig megoldatlan problémaként akadályozza mezőgazdaságunk fejlődését.

A múltban számtalan kísérlet történt modern szociálpolitikai kezdeményezésekre, de a mindenkori hatalmi egyensúly és ennek politikai megnyilatkozása ellene volt a mezőgazdasági munkásság bármily irányú szervezkedésének; már pedig éneikül nem lehet igényes munkást nevelni és így a szociálpolitikai reformtervekből nem lett semmi. Nagyon érdekesen maga a mezőgazdasági munkásság vetette fel először a modern mezőgazdasági szociálpolitika szükségességét és követelte a munkabér- és munkaidő-kérdés rendezését. Amikor a negyvennyolcas birtokmegváltás és jobbágyfelszabadítás után újra kialakult az agrártársadalom strukturális rétegződése és szociális helyzete: mindjárt előtérbe nyomult a mezőgazdasági munkáskérdés. Az agrárszocialista mozgalomnak nem

annyira politikai, mint inkább gazdasági és szociális célkitűzései voltak. A sorozatos földmunkás-kongresszusok és a Földmunkás Szövetség megalakulása a mezőgazdasági munkarendszer reformját sürgették. A mindenkori kormányok azonban mereven elzárkóztak a mezőgazdasági munkásság jogos követeléseitől, akik ezt látva, nagy bérharcokba kezdtek. A forradalmi mozgalmak és a meginduló kivándorlás azután mindennél brutálisabban jelezték, hogy mit jelent az agrár- és szociálpolitika teljes hiánya.

A földmunkások a háború vége felé ismét megpróbáltak — az agrárszocialista mozgalom összeomlása után először — szervezkedni. 1918 decemberében már 50.000 tagja volt a Földmunkás Szövetségnek: a forradalom alatt meg egyenesen fénykorát élte a mozgalom, mert 1919 tavaszán minden mezőgazdasági munkás csatlakozott és 700.000 tagot számlált. Egy nagyon érdekes eseménnyel kezdődött az új korszak:

1919 január 12-én az uradalmi cselédek országos értekezletre ültek össze Budapesten. 625 delegátus képviselte ezt az egyre öntudatosabb társadalmi osztályt és a később renegáttá lett Csizmadia Sándor, mint földművelésügyi államtitkár üdvözölte őket abból az alkalomból, hogy először jöhettek össze saját dolgaik meg tárgyalására. Napirenden a cselédbérek és a cselédlakások rendezése, a szociális biztosítás és az 1907. évi XLV. t.-cikk átdolgozása szerepelt. A pestvármegyei megyeház dísztermében szorongott a dunántúli és alföldi uradalmak

népe és olyan izgatott volt a hangulat, hogy zavargástól kellett tartani. Csak lassan szokták meg, hogy beleszólhatnak saját sorsuk irányításába és megállapodtak abban, hogy míg törvényes intézkedések nem jönnek, addig munkabéregyeztető^bizottságot alakítanak, mert helyzetük azonnali megváltoztatását tartották szükségesnek. Először a fejérmegyei nagybirtokosok kötöttek kollektív szerződést a cselédekkel. A bérek 50%-ös emelését mindkét fél elfogadta, a munkaidő azonban maradt a régiben. Gyakorlatba azonban nem lépett soha ez a megállapodás, mert nemsokára jött a proletárdiktatúra: a nagybirtokokat és a mezőgazdasági termelést szocializálták.

A forradalmak elmúltával ott állt az agrárproletáriátus, ahol elkezdte. Közel félszázados küzdelmeinek semmiféle megfogható eredménye nem volt és egyelőre gondolni sem lehetett arra, hogy a szervezkedés komoly formában meginduljon. A Földműves Szövetség 1920-ban ugyan újraalakult, de régi kereteit nem tudta többé kiépíteni, mert olyan üldöztetésben volt része, hogy csak a legbátrabb munkások merték vállalni a szervezkedést. Az ellenforradalmi évek, majd a hírhedt „kurzus” minden belügyminisztere megtiltott mindennemű mezőgazdasági munkásszervezkedést és a csendőrségeknek utasítást adott a meglévő munkáskörök fokozottabb ellenőrzésére. Ezek voltak a depresszió évei és a hivatalos tényezők nem akarták észre venni, hogy itt egy nagy társadalmi osztálynak a nemzet kereteiből való intézményes kirekesztése

folyik. Ma már minden komolyan gondolkozó és a történelem előtt felelősséget érző politikus tudja, hogy legtöbb sorsdöntő problémánknak egyik oka a mezőgazdasági munkásság állapota és mellőzöttsége.

Akár politikai, akár gazdasági szemszögből ítéljük meg az agrárszocialista mozgalom letörését; egyformán oda jutunk, hogy kár volt. Ha a mezőgazdasági munkásság szabadon szervezkedhetett volna, akkor kollektív szerződéseken keresztül mindig biztosíthatta volna magának az emberi élet feltételeit és ezzel társadalmi és politikai jogait. A gazdasági szervezkedésen belül politikai és társadalmi szolidaritás és komoly kulturális munka alakulhatott volna ki s ma nem kellene félni a titkos választójogtól, mert „sötétbeugrás” helyett politikailag iskolázott állampolgárokra terjeszthetnék ki a választójogot. Nem kellene bűvészmutatványokat végezni azért, hogy a 60—70%-nyi proletariátusból hogyan lehet 30—40% szavazót csinálni. Bátran be lehetne vonni minden mezőgazdasági munkást a szavazásba, mert az agrárszocialista mozgalom sajátos magyar karakterrel és nagy történelmi felelőséggel öntudatos magyar állampolgárokká nevelte volna őket.

Gazdasági szempontból hasonló a helyzet. Mezőgazdasági termelésünk — mint azt fentebb láttuk — azon a szinten mozog, ahol ezelőtt 40—50 évvel volt. Egyetlen gabona-félénél sem emelkedett 1890 óta a termésátlag és a kapásoknál is csak lényegtelen javulás tapasztalható. Mi annyira benne ragadtunk a feudalizmus

munkarendszerében, hogy a korszerű mezőgazdasági termelést nem tudtuk megvalósítani. Hajnaltól napnyugtáig tartó, 16—18 órás munkanapokkal és természetbeni fizetéssel lehetetlen korszerűen termelni, mert nem áll rendelkezésre olyan mezőgazdasági munkásgárda, amelyik a modern mezőgazdasági termelésnek megfelelné. De talán éppen ezek a gazdasági okok kényszerítettek majd az állapotok megváltoztatására. Ahogy 1848-ban a földesúri gazdasági rendszer csődje hozta meg a jobbágyfelszabadítást, úgy most az elavult és a feudális mezőgazdasági munkarendszerünk fogja kikényszeríteni a komoly földreformot és a mezőgazdasági szociális reformokat.

A magyar mezőgazdasági munkásság alacsony élet-színvonalának az egészségtelen birtokmegosztás mellett főleg mezőgazdasági termelésünk elmaradottsága az oka. Legalább 250—300 pengőre kell fokozni a magyar föld jövedelmezőségét, mert különben anyagilag teljesen tönkre megy az agrártársadalom. És itt minden érzelmi szempont mellőzésével arra kell törekedni, hogy a föld azé legyen, aki a legtöbbet hozza ki belőle. A korszerű agrárpolitika ezt jelenti. Dánia és Hollandia példája pedig igazolja, hogy a kisbirtok minden körülmények között a legmegfelelőbb, csak biztosítani kell számára a korszerű fejlődés lehetőségét. A mezőgazdasági termelés átállítása, az értékesítés szövetkezeti megszervezése és a teljes állampolgári jogok megadása a haladás előfeltétele. És még egy: a munkaadók érdekei mellett a munkavállalók érdekeinek az elismerése.

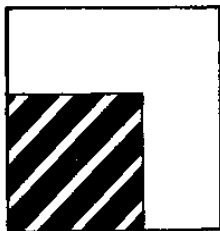
A magyar mezőgazdasági munkásság sorsa addig nem jut nyugvóra, míg gazdasági vonatkozású szervezkedése meg nem engedtetik. A legradikálisabb föld-reform is csak egy részüket emelheti önálló egzisztenciává; a kisajátítást nem szenvedő nagybirtokokon és parasztgazdaságokban alkalmazott munkások továbbra is védtelenül maradnának. A mezőgazdasági szociálpolitikai program gerince a mezőgazdasági munkásság szervezkedése legyen. Leghelyesebb volna, ha maga a birtokos társadalom mondaná ki, hogy csak kollektívszerződéses alapon hajlandó mezőgazdasági munkásokat alkalmazni és a kormány minden további nélkül megengedné az agrárszakszervezetek felállítását. A mezőgazdasági munkaidő- és munkabérekérdés rendezése úgysem halogatható sokáig — így is anakronizmusként hat már mezőgazdasági berendezkedésünk Európában — és azt csak szervezett munkássággal lehet megcsinálni. A 16—18 órás munkanapok helyébe be kell vezetni egyelőre a 12 órás — 2 órai pihenővel megszakított munkanapokat és az 1—2 pengős napszámbérek helyébe az óradíjas fizetést. Gondolni kell a mezőgazdasági munkások szakképzésére, mert a korszerű termeléshez képzett munkások kellenek: így az igényesebb termelés megkapná az igényesebb munkást és az agrárproletáriátus szociális helyzete is megjavulna.

Az agrárprobléma egyetemes rendezésével a magyar közgazdasági életben egy nagy cirkuláció indulna meg,

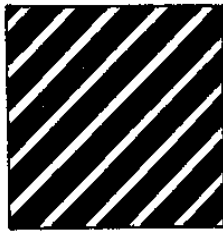
Az ipar;

mai viszonyok mellett teljes üzemmenet

esetén

kihasználva 60%-ban.

kihasználva 100%-ban.

Az ipari termelés megnövekedése a nagy agrár-reform végrehajtásával kapcsolatban.

amelyik kihatással lenne népünk és országunk sorsának jövőbeni alakulására. Ha a mezőgazdaság a mostani bevételét megkétszerezhetné, akkor az ipari termeléssel szemben fokozott kereslet jelentkezne és azt szintén

fokozni kellene: a gyárak teljes üzemmenettel dolgozhatnak. A kihasználatlan munkakapacitás így eltűnne és legalább egymilliárd pengővel több munkabér- és produktum-érték kapcsolódna bele a felfrissülő közgazdasági vérkeringésbe.

Óriási lehetőségeket rejteget a jövő. A fogyasztóképes állapotba jutó magyar társadalom szinte kielégíthetetlen lesz hosszú évekig, mert annyit és olyan sokat kell pótolnia. Hogy azonban a szépnek ígérkező magyar jövő előtt minden akadályt elgördítsünk, még a zsidókérdéssel kell röviden foglalkoznunk. Eddig ugyanis a földkérdés elé mindig odaállították a zsidókérdést: nem volt más és fontosabb cél azok előtt, akik nem láttak a magyar problémák mélyére, mint ennek a rendezése. Mi, akik a földkérdést a magyarság életkérdésének tudjuk, sohasem tagadtuk a zsidókérdést, annál is inkább nem, mert hiszen nemcsak keresztény részről beszélnek állandóan a zsidókérdésről, hanem időnkint maga a zsidóság is felveti saját problémáját. Zsidókérdés tehát kétségtelenül van és megoldása úgy a zsidóság, mint a magyarság szempontjából egyaránt fontos. Ha azonban továbbra is abban a szellemben folyik ennek a kérdésnek a kezelése, mint eddig, akkor egyik fél sem jár jól, mert a felelőtlen antiszemitizmus csak elmérgesíti a helyzetet; a zsidóság merev elzárkózása pedig még a megértőbbekből is kiöli a hitet az együttélés valamilyen — közmegegyezés szerint való — rendezésére vonatkozólag.

A háború utáni évek utcai tüntetései és az ifjúság

állandó heccelése nem oldotta meg, inkább elmérgesítette ezt a kérdést. Az utolsó pár év szélsőjobboldali agitációja viszont lassan lejárhatja, vagy olyan vágányra tereli, amelyik a maga brutalitásával nem való Európába. Egyelőre azonban szélmalomharc-jellege van a zsidókérdésnek, mert a támadók tehetetlenül hadakoznak, a megtámadottak pedig élnek tovább gondtalanul s legfeljebb azon bosszankodnak, hogy ismét zavarják őket...

Mi a zsidókérdésben a következőket valljuk: Aki bele tud illeszkedni a magyar sorsközösségbe gazdaságilag, társadalmilag, politikailag, szociálisan, morálisan és kulturálisan, az bántatlan és teljes jogú tagja lehet a magyar hazának; aki nem, az önmaga fölött ítélt. Vagyis a zsidókérdést szociológiailag kell beállítani és gazdasági, politikai, kulturális, stb. síkon kell rendezni.

Ma körülbelül 450.000 zsidó él Magyarországon. Ebből 40—50.000 azoknak a száma, akik a kapitalizmus minden eszközét saját gyarapodásukra fordítják, akik a magyar dolgozókkal nem tudnak és nem is akarnak szolidaritást vállalni; ellenben a lecsúszó arisztokráciával és általában a feudális társadalommal kapcsolatot találtak és házasságot kötöttek, melyből megszületett a tipikus magyar feudálkapitalizmus. Itt nincs antiszemitizmus, itt az érdekek azonosak: mindent közösen intéznek, mindenben közösen érdekeltek. Ez ellen a réteg ellen a legélesebb harcot hirdetjük. Van azután egy széles réteg, úgy 200.000-es lélekszámmal, akik megőrizték zsidó fajiságukat, kultúrájukat és a ghetto-szellemet: s nem

asszimilálódnak. Ezek az utóbbi évtizedekben vándoroltak be; velük szemben különleges intézkedésekre van szükség. A többi része a zsidóságnak (kb. 200.000 lélek) már annyira asszimilálódott, mint a középosztály, amelyikhez különben is tartoznak és náluk a zsidóság már csak vallás. Ezek jórészt tanárok, orvosok, ügyvédek, tisztviselők, vagy más polgári foglalkozásúak. Legtöbbjük csak magyarul beszél: érzelmi, gondolati, morális és etikai szálak inkább már a magyarsághoz fűzik őket. Sokan közülük éppúgy megvetik az előbbi két kategória tagjait, mint az antiszemiták.

A zsidókérdés rövid szociológiai elhatárolása után a megoldást különösen két vonatkozásban tartjuk szükségesnek: gazdasági és kulturális téren. A gazdasági megoldás azt jelenti, hogy hozzá kell nyúlni a kartell-, bank- és tőkekérdéshez. A magyar nép nagy szociális elesettsége radikális intézkedéseket követel. Erőteljes szociálpolitikát kell csinálni: végig az egész vonalon rendezni a munkaidőt és a munkabéretet. A negyvenórás munkahét, a létminimum intézményes biztosítása, a minimális munkabérek megállapítása, stb. jelentsék azt a határozott irányt, amelyik a nemzetre kártékony zsidóelemek és nem zsidó kapitalisták megfékezésével a magyar dolgozók védelmére kel. Gondolni kell a magyar ifjúság gazdasági szakképzésére és a magyar gazdasági élet kiépítésére. Azt nem lehet elvitatni a zsidóktól, hogyha ők nem teremtik meg a magyar ipart és kereskedelmet, akkor nem csinálja meg senki, mert a magyar dzsentrik nem

álltak a pult mögé. Az üzleti szellem megbecsülésével és a mai ostoba antiszelekció helyett — a középiskolába nem való elemek mennek nálunk kereskedelmi és ipari pályára, holott a zsidóság a legértékesebb tagjait küldi — megfelelő kiválogatással lehetne csak versenyre kelni a zsidósággal. Ehhez szükséges a komoly szövetkezeti mozgalom megteremtése, mert a mostani álszövetkezetek kis csoportok anyagi érdekeit és bizonyos gyanús politikai karrierok finanszírozását szolgálják.

Majdnem egyenlő értékű a gazdasági vonatkozással — sok tekintetben talán még fontosabb — a kulturális része a zsidókérdésnek. Egy vékony zsidóréteg magas intellektusától és komoly kultúrájától eltekintve, a többség a háború utáni dekadencia hínárjába akadt. Gyökértelen, szürke, erőszakosan szekszualis-ízű, eredetiséget nélkülöző és olcsó hatásokra vadászó szellemisséggel fertőzték meg a magyar életet. (Színház-, mozi-, irodalomfronton elképesztő a helyzet!) Velük szemben az igazi magyar kultúrát kell kiművelni. Bartók Béla és Kodály Zoltán már példát mutatott erre. Sajnos azonban a Bartók—Kodály-kultusz nehezen terjed s ebben is inkább a zsidóság asszimilálódó, intelligensebb rétegeinek van nagy érdeme, akik nagyobb lelkesedéssel fogadták Bartók Bélát és Kodály Zoltánt —, mint a magyar középosztály. Középosztályunk a sváb-zsidó limonádén „részezszik” le az álmagyar kultúrára: a műdalok, olcsó romantika és általános olvadozás jellemzi őket. De Bartókhoz és Kodályhoz hasonlóan a szellem minden területén meg kell kezdeni

a munkát, hogy az igazi magyar kultúra kiművelésével véget vessünk az idegen szellemiség elhatalmasodott uralmának.

Mi tehát a zsidókérdést szociológiai beállításban emberi és európai szempontok szerint, kezdeményező — aktív — intézkedésekkel akarjuk rendezni. A jelszavakban élő keresztény-nemzeti világnézettől nem sokat várunk. Mi kilépünk a háború utáni idők merev antiszemitizmusából és a passzivitást jelentő numerus claususok helyett végre nyugvópontra és megoldáshoz akarjuk juttatni ezt a fontos kérdést. Ügy érezzük, ez a helyes és egyedüli út mind a magyarság, mind a zsidóság szempontjából, így lehetővé válik azoknak a zsidóknak asszimilálódása, akik sorsközösséget tudnak és akarnak vállalni a magyarsággal — és ismételjük: teljes jogú, bántatlan polgárai lehetnek a magyar hazának —; de lehetővé válik a nem kívánatos elemek kirekesztése is. Általánosítással nem lehet e kérdésben célt érni és különösen nem lehet a most dívó módszerekkel, amikor a nagy antiszemita vezérek kartell-, bank- és feudális érdekeltségei közismertek és antiszemitizmusuk csupán olcsó eszköz a felkorbácsolt indulatok politikai megnyergelésére és a karrier-lehetőségek kihasználására ...

Ez a föld mindnyájunknak kenyeret tud biztosítani és 9 millió magyar helyett akár 15 milliót is el tud tartani: csak észszerűen kell berendezni. Az újabb kivándor-

lás helyett ezért inkább az országépítést válasszuk. Akik úgy gondolják, hogy ez egy újabb kísérletezés volna bizonytalan kimenetellel, azoknak nem felelhetünk mást: mi jögről kísérletezünk akkor a most hatalmonlévők olyan elavult módszerekkel, melyekről már régen tudja mindenki, hogy nem alkalmasak a modern országvezetésre. Nekünk legalább több jogunk van a kísérletezéshez, mert hátha eredménnyel végezzük: viszont, akik most „kísérleteznek”, azok a harmadik nemzedékhez, vagy neveltjeikhez tartoznak és egyszer már romlásba vitték a nemzetet és nincs kizárva, hogy vezetésük alatt újból megismétlődik a tragédia, ami azonban már a magyarság végső pusztulását fogja jelenteni...

Az ország gazdasági és szociális átalakításának előfeltétele a szabad véleménynyilvánítás. Csak úgy várhatunk valamelyes változást is sorsunkban, ha népünk számára lehetővé válik a szabad állásfoglalás és ennek politikai realizálása. Ha a jelenlegi rendszer nem meri levonni évszázadok konzekvenciáit és előítélettel közeledik a problémákhoz, akkor inkább álljon félre és adjon helyet az új generációknak, akik látják, érzik és tudják, hogy mit kell csinálni. Amikor megállapítottuk azt a leverő tény, hogy Magyarország proletárország és a labilis gazdasági, társadalmi és szociális viszonyok egy újabb kivándorlás bölcsőjét ringatják, nem a kétségbeejtésért tettük, hanem azért a heroikus magatartásért, mely vállalni fogja az országépítés minden ódiumát és a proletárország helyébe

felépíti a magyar dolgozók független, szabad és demokratikus Magyarországot.

Szabad véleménnyel, gondolattal, írással és politikai állásfoglalással sorakozunk fel: s minden erőnkkel egy új Magyarország megteremtését szolgáljuk. Fiatal testünkkel fogjuk elállni a zsellérházak küszöbét, a külvárosok perifériáit és az irodák ajtaját s nem engedünk senkit. A magyar ifjúság és a magyar dolgozók sorsa egy: többet semmiféle hatalom nem tud elválasztani bennünket. Ezt az országot minden magyarok hazájává tesszük, mert mindegyikünkre áll a költő örök ítélete: A nagy világon e kívül Nincsen számodra hely. Áldjon vagy verjen sors keze, Itt élned, halnod kell!

Irodalom

ADORJÁN JÁNOS: A magyar föld korszerű problémái.

BALÁS KÁROLY: Kivándorlásunk és visszavándorlásunk.

BUDAY BARNA: Vándorló magyarok.

ERDEI FERENC: Parasztok.

FORRÓ MARIANNE: A kivándorlás. (Kézirat.)

GAÁL JENŐ: Kényszerkivándoroltatás.

GONDOS SÁNDOR: Elpusztult az amerikai magyarság.

HEGEDŰS LÓRÁNT: A székelyek kivándorlása Romániába.

A kivándorlási kongresszus eredménye.

HÓMAN—SZEKFŰ: Magyar történet.

KACIÁNY GÉZA: Magyar rabszolgák Amerikában.

KENÉZ BÉLA: Népesedési problémák.

KERÉK MIHÁLY: Földbirtokpolitika. Adatok a magyar mezőgazdasági munkáscsaládok megélhetési viszonyaihoz.

Mezőgazdasági termelésünk négy évtizede.

KERPELY KÁLMÁN: Adatok a magyar búza minőségi termeléséhez.

KOVÁCS LAJOS: A kivándorlás statisztikai okai.

KUN ANDOR: Hogyan megy veszendőbe az amerikai magyarság?

MAGYAR STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

MATLEKOVICS SÁNDOR: A kivándorlás.

MATOLCSY MÁTYÁS: Az új földreform munkaterve.

Új élet a magyar földön.

MÓRICZ MIKLÓS: A következő negyedszázad.

RAFFAY SÁNDOR: Úti jegyzetek Amerikáról.

RUBINEK GYULA: Parasztszocializmus.

SZEKFŰ GYULA: Három nemzedék.

TAKÁCS JÓZSEF: A földmunkásmozgalom története.

Tartalomjegyzék

Előszó	7
A kivándorlás	11
Az európai kivándorlás	13
Angolok	21
Németek	27
Közép- és Kelet-Európa népei	32
Magyarország és a kivándorlás	36
Forradalom a forradalomban	38
Az agrárszocializmus	41
Az első parasztíró a bíróság előtt	45
Aratási sztrájkok	50
A kivándorlás kezdete	55
A kivándorlás lefolyása	62
„Sír, hol nemzet sülyyed el.....”	69
L Magyarok Amerikában	82
Magyarország — proletárország	88
A társadalom struktúrája	91
Birtokmegoszlás és mezőgazdasági termelés	96
A városi munkásság szociális helyzete	106
Jövedelemeloszlás	110
A következő negyedszázad	117
A magyar társadalom előregedése	120
Európa sorsa és a szomszédnépek szaporodása	130
A nagy világon e kívül.....	138
Múlt	141
Jelen	149
Jövő	154